T.C. KOCAELİ ÜNİVERİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

1960'LI YILLARDA YAŞANAN FABRİKA EYLEMLERİNİN SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Meliha KAPLAN

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

1960'LI YILLARDA YAŞANAN FABRİKA EYLEMLERİNİN SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Meliha KAPLAN

Doç. Dr. Aziz ÇELİK

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

1960'LI YILLARDA YAŞANAN FABRİKA EYLEMLERİNİN SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Meliha KAPLAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.06.2019 / 18

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Aziz ÇELİK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Aslı TAŞDEMİR

KOCAELİ 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER… i

ÖZET..... iv

ABSTRACT..... v

KISALTMALAR vi

TABLOLAR ix

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVESİ

1.1. SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜ 4

1.1.1 Sendika Kurma Özgürlüğü. 7

1.1.2 Sendikaya Katılma Özgürlüğü. 8

1.1.3. Sendika Seçme Özgürlüğü. 8

1.1.4. Sendikal Faaliyetlerde Özgürlük. 9

1.2. SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ULUSLARARASI DAYANAKLARI..... 10

1.3. TÜRKİYE'DE SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN HUKUKSAL GELİŞİMİ……14

1.3.1 1908'den 1946'ya Sendika Özgürlüğü…..... 15

1.3.2 1946'dan 1960'a Sendika Özgürlüğü…..... 19

1.4.1960'LI YILLARDA SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ETKİLEYEN KOŞULLAR VE 1961 ANAYASASI 25

1.4.1. 1960'larda Uygulanan İktisadi Program ve İşçi Sınıfının Durumu……26

1.4.2. İşçi Eylemlerinin Sendikal Hakların Yasalaşması Üzerinde Etkisi……29

1.4.3. Sendika Özgürlüğünün Bir Gereği Olarak Sendika Çokluğu ve Sendikal Rekabet. ……35

1.4.4. Sendikalar İçin Yaşamsal Bir Faaliyet Alanı: Toplu Pazarlık… 38

1.4.4.1. Toplu İş Sözleşmesi Ehliyeti 39

1.4.4.2. Toplu Sözleşme Yapma Yetkisi. 40

1.4.5. Yetkili Sendikanın Belirlenmesinde Başvurulan Yöntemler. 41

1.4.5.1.1. Sendika Seçme Yöntemi Olarak Referandum ve İrade Beyanı Uygulamaları. 42

1.4.5.1.2. Referandum Uygulamasına Dair Görüşler. 44

İKİNCİ BÖLÜM

2. DİSK'İN KURULUŞUNA GİDEN SÜREÇTE SENDİKAL REKABET VE SENDİKAL KOPUŞ

2.1. TÜRK-İŞ'TE MERKEZİLEŞME EĞİLİMLERİ 51

2.2. TÜRK-İŞ İÇİNDE SENDİKAL REKABET ve YENİ BİR KONFEDERASYONA DOĞRU YAŞANAN GELİŞMELER. 54

2.2.1. Türk-İş'in Kendisine Muhalif Sendikalara Karşı Kurdurduğu Sendikalar.54

2.2.2.1965 Kozlu Olayları… 56

2.2.3. Mannesman Grevi ile Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda Yaşananlarda Türk-İş'in Tutumu. 59

2.2.4.1965 Genel Seçimlerinden Türk-İş'in 6. Genel Kurulu'na: İpler Geriliyor… 61

2.2.5. Paşabahçe 1966 Grevi: Bardağı Taşıran Damla..... 62

2.2.5.1. Paşabahçe'de Sendikal Rekabet. 63

2.2.5.2.1966 Paşabahçe Grevi ve Türk-İş İçerisinde Yaşanan Ayrışma. 64

2.2.6.Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (SADA). 68

2.3. TÜRK-İŞ'TE KOPUŞ: DİSK'İN SAHNEYE ÇIKIŞI 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİSK'İN KURULUŞUNDAN ARDINDAN ARTAN SENDİKAL REKABET VE SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN YAPILAN FABRİKA EYLEMLERİ

3.1 SENDİKAL REKABETTE YENİ BİR BOYUT: DİSK'İN KURULUŞUNA TÜRK- İŞ'TEN TEPKİ 72

3.2. SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN YAPILAN FABRİKA EYLEMLERİ 75

3.2.1. Sendika Seçme Özgürlüğü İçin İlk Fabrika İşgali: Derby Lastik Fabrikası. 76

3.2.2. Metal-İş'e Karşı Maden-İş: Emayetaş Fabrikası İşgali 81

3.2.3. Singer Eylemleri. 83

3.2.4. Türk Demir Döküm Fabrikası İşgali: Çelik-İş'e Karşı Maden-İş. 90

3.2.5. Gamak Olayları ve Şerif Aygün'ün Ölümü 95

3.2.6. Sungurlar Fabrikası Eylemleri. 99

3.3. SENDİKA SAVUNMA EYLEMLERİNDEN DİSK'İ SAVUNMAYA: 15- 16 HAZİRAN DİRENİŞİ 103

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME. 112

EKLER. 118

KAYNAKÇA. 132

ÖZGEÇMİŞ 141

ÖZET

Sendikaların varlığını ve çalışmalarını güvence altına alan sendika özgürlüğü ve sendika seçme hakkı 1960'lı yıllardan bu güne emek tarihinde temel sorun alanlarından biri olmuştur. Sendika özgürlüğünün olmazsa olmaz koşullarından biri sendika çokluğu ilkesidir. Sendika çokluğu ilkesi, işçilerin özgürce istedikleri sendikayı seçme hakkını somutlayan temel ilkelerden biridir. Sendika özgürlüğü ve sendika çokluğu ilkelerinin bir sonucu olarak her işkolunda birden fazla sendikanın kurulmuş olması bu sendikalardan hangisinin toplu iş sözleşmesi imzalayacağı sorununu doğurmuştur. 1960'lı yıllarda sendikalar yeterince güçlü olmadığı için toplu iş sözleşmesi imzalamak sendikaların var olabilmesinin en önemli koşuludur. Sendikaların bir işyerinde toplu iş sözleşmesi imzalayabilmesi için yetkili sendika olma zorunluluğu ise sendikalar arasında rekabete neden olmuştur. 1967 yılında DİSK'in kurulmasıyla sendikalar arası rekabet yoğunlaşmış, birçok fabrikada işçiler sendika seçme özgürlüğü için eylemler yapmıştır.

Bu çalışma 1960'lı yıllarda yapılan fabrika eylemlerini sendika seçme özgürlüğü bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada sendika özgürlüğünün gelişimi, sendikal rekabeti ortaya çıkaran koşullar, yetkili sendikaların belirlenme yöntemleri incelenmiş, DİSK'e bağlı sendikaların işçiler tarafından tercih edilmesinin ve savunulmasının nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda incelediğimiz fabrika eylemlerinin; mücadeleci, demokratik, işçilere güven veren ve toplu iş sözleşmelerinde ücretler ve sosyal haklar konusunda daha fazla hak elde eden sendikaları savunmak amacıyla yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sendika Seçme Özgürlüğü, Sendikal Rekabet, DİSK

ABSTRACT

Union freedom and freedom of union choice, which secure the existence and activities of the unions, have been one of the fundamental areas of conflict within labor history since the 1960s.One of the essential conditions of the union freedom is the principal of multiplicity of unions. Principle of multiplicity of unions is one of the basic principles that embody the workers' right to freely choose the union they desire. The fact that more than one union was established in each sector, as a result of the principles, union freedom and multiplicity of unions, has led to the an issue over which one of these unions would be entitled to make a collective labor agreement. Since unions were not powerful enough during the 1960s, signing a collective labor agreement became the most important requirement for the existence of unions. The obligation for unions to be the collective bargaining agency in a workplace to be able to make a collective labor agreement has led to a rivalry between unions. After the establishment of DISK in 1967, the rivalry between the unions intensified, and workers in many factories organized demonstrations for the freedom of union choice.

This study aims to assess the demonstrations in factories during the 1960s, within the context of freedom of union choice. In this study, the development of union freedom, the conditions that led to the rivalry between unions and procedures that determine the collective bargaining agent were investigated and an attempt to shed light on the reasons for which unions associated with DISK was chosen and advocated by the workers was made. The conclusion that that they were organized to advocate bellicose and democratic unoins which give a sense of confidence to the workers and acquire more rights in collective labor agreements in terms of wages and social rights was reached regarding the factory demonstrations investigated within this context.

Key Words: Freedom of Union Choice, Union Rivalry, DİSK

KISALTMALAR

AID	: Uluslararası Kalkınma Teşkilatı
AİHS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
AP	: Adalet Partisi
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
Basın-İş	: Türkiye Basın Yayın Matbaa Çalışanları Sendikası
BM	: Birleşmiş Milletler
Cam-İş	: Türkiye Şişe ve Cam Sanayi İşçileri Sendikası
Çelik-İş	: Çelik Sanayi İşçileri Sendikası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çimse-İş Sendikası	: Türkiye Çimento Seramik Toprak ve Cam Sanayii İşçileri
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSF	: Dünya Sendikalar Federasyonu
Ges-İş	: Türkiye DSİ, Enerji, Su ve Gaz İşçileri Sendikası
GGASŞ	: Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
Gıda-İş	: Türkiye Gıda Sanayii İşçileri Sendikası

HGK	: Hukuk Genel Kurulu
Hür-İş	: Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ILO	: International Labour Organization
	(Uluslararası Çalışma Örgütü)
İİSB	: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği
Kauçuk-İş	: Türkiye Kauçuk, Lastik ve Plastik İşçileri Sendikası
Kristal-İş	: Cam, Çimento, Seramik ve Toprak İşçileri Sendikası
Lastik-İş	: Türkiye Petrol, Kimya ve Lastik İşçileri Sendikası
Maden-İş	: Türkiye Maden İş Sendikası
MAHA Ajansı	: Maden İş Ajansı
Metal-İş Federasyonu	: Türkiye Metal, Çelik, Mühimmat, Makine, Metalden Mamul Eşya ve Oto Sanayi İşçi Sendikaları Federasyonu
MESS	: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Petrol-İş	: Türkiye Petrol, Kimya ve Lastik İşçileri Sendikası
SADA	: Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEKSİF	: Türkiye Tekstil, Örme ve Giyim Sanayi İşçileri Sendikası
Tes-İş Federasyonu	: Türkiye Enerji, Su ve Gaz İşçi Sendikaları Federasyonu

TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TSP	: Türkiye Sosyalist Partisi
TSEKP	: Türkiye Sosyalist Emekçi Partisi ve Köylü Partisi
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Yapı-İş Federasyonu	: Türkiye Yapı İşçileri Federasyonu

TABLOLAR

Tablo 1.1: Sendikalaşma Oranı (Yaklaşık) (1960-1970)

Tablo 1.2: 1961-1963 Döneminde İşçi Hareketleri

Tablo 1.3: 1963-1970 Yılları Arasında Yaşanan Grevler

Tablo 1.4: Yıllar İtibariyle İmzalanan Toplu İş Sözleşmeleri (1963-1970)

Tablo 2.1: 1960 Sonu İtibariyle Türk-İş'e Üye Teşekküller ve Üye Sayıları

GİRİŞ

1960 öncesi işçi sınıfı hareketinin sayısal olarak gelişme gösteren ekonomik mücadelelerinin ardından 1961 Anayasası ve 1963 düzenlemeleri ile sınıf hareketi niteliksel olarak da dönüştü. 1960'lı yıllar sınıf mücadelesinin tüm dünyada yoğunlaştığı, fabrika eylemlerinin yaygınlık kazandığı, işçi sınıfının nicel olarak artış gösterdiği, örgütsel olarak güçlendiği mücadele yılları oldu. 1960'lı yılların sonuna doğru ise Türkiye sınıf hareketi tarihinde bir yol ayrımı ortaya çıktı, DİSK kuruldu. DİSK'in tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte sendikalar arasında yaşanan rekabet yoğunlaştı. 1960'lı yıllarda sendikalar mali açıdan zayıf oldukları için toplu iş sözleşmesi imzalamak sendikalar açısından yaşamsal bir faaliyet alanıydı. Toplu iş sözleşmesi imzalayabilmek için ise yetkili sendika olma zorunluluğu, sendikalar arasında yetki almak için kıyasıya bir rekabete yol açtı.

Türkiye emek tarihinde sendika özgürlüğü ve sendika seçme hakkı temel sorunlardan biri oldu. Özellikle 1960'lı yılların sonunda Türk-İş'e kıyasla DİSK'e bağlı sendikalar emek-sermaye ilişkilerinde daha radikal tavır sergilemekteydi. Bu nedenle işverenler DİSK'e bağlı sendikaların işyerinde yetkili sendika olmaması için ya sendika kurdurmakta ya da rakip sendikayı desteklemekteydi. Bir kısım sendika da yetki alabilmek için sahte üye kayıt fişleri hazırlayarak çeşitli hilelere başvurdu. Buna karşılık işçiler birçok fabrikada oturma eylemleri, grevler ve işgaller yaparak sendika seçme özgürlüklerini kullanmak istedi. İşçiler işyerlerinde çoğunluğu temsil eden, gerçekten yetkili olan sendikayı belirlemek işçiler, referandum (oylama) yöntemine başvurdu. Sendika özgürlüğünün bir parçası olarak başvurulan bu yöntem işçiler tarafından sendika seçme özgürlüğünün kullanılmasının yanı sıra işveren yanlısı sendikalara ve işverenlere meydan okumak için de tercih edildi.

Bu bağlamda tezin amacı, 1960'lı yılların sonlarına doğru artan, DİSK'in kuruluşunun ardından yaygınlaşan sendikal rekabet nedeniyle gerçekleşen fabrika eylemlerini sendika seçme özgürlüğü açısından değerlendirmektir. İncelediğimiz fabrika eylemlerinde işçiler tarafından DİSK'e bağlı sendikaların tercih edilme nedenleri farlılık göstermektedir. DİSK'e bağlı sendikaların işçilere güven veren mücadeleci sendikalar olmasının yanı sıra üyelerinin sorunlarını göz ardı etmeyen,

demokratik kanalları işleten sendikalar olması da tercih edilmelerinde önemli etkenlerdir. Diğer önemli etken ise işçiler tarafından savunulan sendikaların rakip sendikalara oranla toplu pazarlık sürecinde daha mücadeleci bir tutum takınması ve ücretler ve sosyal haklar açısından daha iyi toplu iş sözleşmeleri imzalıyor olmasıdır.

Çalışmada birincil kaynaklara ulaşılmaya özen gösterilmiştir. 1960'lı yıllara ait günlük gazeteler, dergiler ve sendika dokümanları çalışmanın önemli kaynaklarını oluşturmuştur. 1960'lı yıllara ait pek çok kaynağın sendikalarda bulunmaması, dağınık olması ve sendika arşivlerinin yetersizliği çalışmada kimi güçlükler yaşanmasına neden olmuştur. Birincil kaynakların yeterli olmadığı durumlarda döneme dair yapılan emek araştırmaları çalışmaya önemli katkılar sunmuştur. Milli Kütüphane, Atatürk Kütüphanesi, Tarih Vakfı arşivlerinde bu yıllara ait önemli belge ve dokümanlara ulaşılmıştır. 1960-1980 döneminde emek tarihini ilgilendiren süreli yayınların büyük kısmına TÜSTAV'ın internet sitesinden ulaşılıyor olması çalışma için kolaylık sağlamıştır. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Millet Meclisi Tutanak Dergisi çalışmanın önemli kaynakları arasındadır.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin temelini oluşturan sendika özgürlüğü kavramsal ve hukuksal açıdan incelenmiştir. 1960'lı yıllarda çalışma ilişkilerinin kurumsallaşması için atılan adımlar sendikal alanda yaşanan gelişmelerle birlikte değerlendirilmiştir. Sendika hakkı ve sendika özgürlüğünü güvence altına alan ILO, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği uluslararası sözleşmelere yer verilmiştir. Sendika özgürlüğünün hukuksal gelişimi incelenmiştir. Çalışmanın temelini oluşturan sendika özgürlüğü, sendika seçme hakkı ve sendikalar için yaşamsal bir faaliyet alanı olan özgür toplu pazarlık hakkı incelenmiştir. 1947 sendikal rejiminde olduğu gibi 1963 rejiminde de sendika çokluğu ilkesi yer almaktaydı. Tezde sendika çokluğunun doğal sonucu olarak sendikal rekabet ve sendika seçme yöntemleri tartışılmıştır. Sendika seçme yöntemi olarak kısa bir süre uygulanan referandum uygulaması dönemin koşullarıyla birlikte incelenmiştir. Referandum uygulamasına dair görüşlere yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde DİSK'in kuruluşundan hemen önce Türk İş'te ortaya çıkan merkezileşme adımlarının altında yatan nedenler incelenmiştir. 1960'lı yılların sonuna doğru Türk-İş içerisinde artan sendikal rekabet ve DİSK'in

kuruluşunu doğru yaşanan gelişmelere bakılmıştır. Türk-İş'in özellikle Türkiye İşçi Partili (TİP) sendikacıların yönetimde olduğu sendikalara karşı aynı işkolunda sendikalar kurdurması ya da rakip sendikaları desteklemesi, 1965 Kozlu Olayları, Türk-İş'in 6. Genel Kurulu'nda yaşanan tasfiyeler, Mannesman Grevi ve Karabük Demir Çelik Fabrikası ve 1966 Paşabahçe Grevi esnasında Türk-İş'in takınmış olduğu tutum, Sendikalar Arası Dayanışma Ağı (SADA) DİSK'in kuruluşunu hızlandıran gelişmeler olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise 1960'lı yıllarda sendikayı ve sendika seçme özgürlüğünü savunmak içi yapılan eylemler incelenmiştir. DİSK'in kuruluşunun ardından artan güdümlü sendikacılığa karşı ortaya çıkan fabrika işgali gibi radikal işçi eylemlerini de barındıran eylemler sendika seçme özgürlüğü bağlamında değerlendirilmiştir. Bu noktada çalışmada sendika seçme özgürlüğü için yapılan eylemlerden İstanbul Kazlıçeşme'de kurulu bulunan ***Derby*** lastik fabrikasında 4 Temmuz 1968'de Türk-İş'e bağlı Kauçuk-İş Sendikası'nın toplu iş sözleşmesi yapmasına karşı DİSK'e bağlı Lastik-İş Sendikası üyesi işçilerin yapmış olduğu fabrika işgali incelenmiştir. Derby işgalinin ardından 11 Eylül 1968 yılında ***Emayetaş*** fabrikasında Türk İş'e bağlı Metal-İş Sendikası'yla Maden İş Sendikası arasında çıkan yetki anlaşmazlığına karşı yapılan fabrika işgali ve ***Singer*** fabrikasında Çelik-İş Sendikası'ndan istifa ederek Maden İş Sendikası'na üye olan işçilerin yapmış olduğu eylemler incelenmiştir. 31 Temmuz 1969'da ***Türk Demir Döküm*** fabrikasında işçilerin çoğunluğunun Bağımsız Çelik-İş Sendikası'ndan istifa ederek Maden-İş Sendikası'na üye olduğu fabrikada işverenin Maden-İş'le ücret zammını içeren protokol imzalamaması üzerine yapılan işgal ve 29 Aralık 1969'da işçi Şerif Aygün'ün hayatını kaybettiği ***Gamak*** fabrikasında yaşanan olaylar sendika seçme özgürlüğü bağlamında değerlendirilmiştir. ***Sungurlar*** kazan fabrikasında Bağımsız Çelik-İş Sendikası'ndan istifa ederek Maden-İş Sendikası'na geçen işçilere baskı yapılması üzerine 25 Mart, 8 Nisan ve 4 Mayıs 1970'te oturma ve işgal eylemleri incelenmiştir. Bu sendika savunma eylemleri 1970 yılında Sendikalar Kanunu'nda yapılmak istenen düzenlemelere karşı gerçekleşen 15-16 Haziran Direnişi'ne giden süreçle birlikte değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAVRAMSAL VE HUKUKSAL ÇERÇEVESİ

Sendika özgürlüğü sendikal faaliyetin temelidir. Çalışanların serbestçe sendika kurma, istedikleri sendikalara üye olma ve sendikaların faaliyetlerini serbestçe belirlemeleri sendika özgürlüğün temel unsurlarıdır. Sendikaların varlığını ve faaliyetlerini güvence altına alan sendika özgürlüğü, bir işkolunda ya da işyerinde çalışan işçiler veya işverenlerin var olan sendikalardan birine üye olma ya da yeni bir sendika kurma hakkını ifade etmektedir. Sendika seçme özgürlüğü sendika çokluğu ve sendikal çoğulculuk ilkesinin de bir gereğidir. Aynı zamanda sendikaların serbestçe faaliyetlerde bulunma ve üst kuruluşlara üye olma hakkı da sendika özgürlüğünün bir parçasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde sendika özgürlüğü; sendika kurma özgürlüğü, sendikaya katılma özgürlüğü, sendika seçme özgürlüğü ve sendika faaliyetlerde özgürlük başlıkları altında incelenecektir. Sendika hakkı ve sendika özgürlüğünü güvence altına alan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği uluslararası sözleşmelere yer verilecektir. Çalışmanın temelini oluşturan Türkiye'de sendika özgürlüğü ve sendika seçme hakkının hukuksal gelişimine, 1960'lı yıllarda sendika özgürlüğünü etkileyen koşullara ve 1961 Anayasası'nda sendikal hak ve özgürlüklere bakılacaktır. 1963 rejiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan sendika çokluğu ilkesinin doğurduğu sendikal rekabet ve sendika seçme yöntemleri tartışılacaktır. Çalışmanın ana konusunu oluşturan sendika seçme özgürlüğü için yapılan fabrika eylemlerinde kullanılan sendika seçme yöntemlerinin izi sürrülecektir.

1.1. SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜ

Bir işkolunda çalışan işçiler veya işçi çalıştıran işverenler, kurulu olan kendi sendikalarından birine girebilecekleri gibi yeni bir sendika da kurabilirler. Bir işçi

veya işverenin kendi görüşüne en uygun sendikayı seçme veya böyle bir sendika yoksa yeni bir sendika kurma hakkı sendika özgürlüğü ilkesine dayanır (Çelik, 2012:419). Aynı zamanda sendika özgürlüğü, sadece bireylerin sendika kurma, üye olma ve üyelikten ayrılma özgürlüğünü kapsamamaktadır. Sendikalar tüzel kişilikler olarak özgürce kurulma, varlığını devam ettirme ve serbestçe faaliyetlerde bulunma özgürlüğüne de sahiptir (Sanal, 2015: 102).

Böylece sendika özgürlüğü, bireysel sendika özgürlüğü ve kolektif sendika özgürlüğü olmak üzere iki biçimde ifade edilir. Bireysel sendika özgürlüğü bir işçi veya işveren için herhangi bir sendikaya üye olup olmamayı veya her türlü mesleki gruplar dışında kalabilmeyi, istediği sendikayı özgürce seçebilme hakkını ve iradesini ifade eder. Anayasalar ve yasalar yoluyla bu haklar tanınmış dahi olsa bazı fiili durumlarda işçiler için bu hak ve özgürlükler çoğu zaman işverenler tarafından kısıtlanmıştır (Talas, 1955:228-229). Kolektif sendika özgürlüğü tüzel kişilik olarak sendikaların kendi tüzüklerini, faaliyetlerini, çalışma programlarını serbestçe belirleme haklarıdır. Kuşkusuz kolektif sendika özgürlüğünün en temel unsurları toplu pazarlık ve toplu eylem hakkıdır. İşçi ve işverenlere tanınmış olan bireysel olarak sendikalara üye olma ve sendika kurma özgürlüğünde olduğu gibi işçi ve işveren sendikaları da istedikleri konfederasyona üye olma ve konfederasyon kurma özgürlüğüne sahiptir (Demir, 2009: 435). Sendikaların varlığının ve çalışmalarının güvence altına almasını sağlayan kolektif sendika özgürlüğü aynı zamanda sendikaların uluslararası kuruluşlara serbestçe üye olmasını da kapsar (Eyrenci, 1998: 30).

Kutal, sendika özgürlüğünün dar ve geniş anlamları olduğundan bahsetmiş, dar anlamda sendika özgürlüğünü aynı mesleğe sahip insanların kendi mesleki çıkarlarını korumak amacıyla örgüt kurma hakkına sahip olmaları olarak tanımlamıştır. Geniş anlamda sendika özgürlüğünü ise aynı meslekten insanların sadece sendikalarını serbestçe kurabilmelerini değil, *gerek üyelerin sendika karşısında gerek sendikaların devlet karşısında serbestliğini* ifade ettiğini belirtmiştir (1962: 102).

Sendika özgürlüğü, çeşitli açılardan sendikaların varlığını ve faaliyet alanlarını güvence altına almaktadır. Bireysel temel hak olarak sendika özgürlüğü pozitif sendika özgürlüğü ve negatif sendika özgürlüğü olarak ikiye ayrılmaktadır.

Pozitif sendika özgürlüğü, bireyin özgürce sendika kurabileceğini, kurulu bir sendikaya üye olabileceğini, üye olacağı sendikayı özgürce seçebileceğini ifade ederken, negatif sendika özgürlüğü ise bireyin sendikaya üye olmama veya sendikadan ayrılma hakkını ifade etmektedir (Eyrenci, 1998: 30). Aynı durum sendikalar için de geçerlidir. Sendikalar istedikleri bir konfederasyona üye olabilecekleri gibi üye oldukları sendikalardan da istedikleri durumda ayrılma hakkına sahiptir (Demir, 2009: 435).

Sendikalar üyelerinin dışında da bağımsız örgütsel bir yapıya sahip olduklarından kurumsal bir yapı olarak da güvence altına alınmalıdır. Bu güvence sendikaların kuruluşundan itibaren başlamalı, sendikal varlığını sona erdirene kadar devam etmelidir. Böylece hukuk sendikaların kolektif örgüt özgürlüğünü de koruyabilir (Kabaoğlu, 2001: 474). Sendikalar açısından demokrasinin ana kuralı eşitlik ve özgürlüktür. Sendikalar birbiri ile eşittir. Kanunlar önünde eşit muamele görmelidir. Sendikalar kuruluşları için izin almak zorunda değildir (Saymen, 1962: 120). Klasik sendika özgürlüğü sendikalar arası eşitlik ilkesine önem verir. Bu anlayışa göre bir işçinin kendi görüş ve anlayışına uygun olan sendikayı özgürce seçebilmesi gerekir. Ancak işçinin çıkarları ile ilgili bazı konularda bazı sendikaların ayrıcalıklı duruma geçirilmesi ve diğer sendikaların bu haklardan mahrum bırakılması bazı işçileri tercihleri olmadığı halde bu sendikalara girmeye zorlamaktadır. Bu durum klasik sendika özgürlüğü ile çelişmektedir (Kutal, 1965: 36).

Talas'a göre; bazı durumlarda da sendika özgürlüğünün bazı işçi sendikaları arasındaki rekabet sonucu engellendiği de görülmektedir. Bir yandan da sendikal rekabet, sendika üyesi olmayan işçiler üzerinde de bir baskıya dönüşmüştür. Bu da işçilerin sendikaya üye olmama özgürlüğüne açık şekilde engel oluşturmaktadır (1955: 230).

Sendika özgürlüğünü ortadan kaldıran en önemli yöntemlerden biri de 1930'lara kadar ABD'de işverenler tarafından kullanılan Sarı Köpek Sözleşmeleri[1] (Yellow Dog Contracts) olarak anılan sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerle işe girmek isteyen işçiler işverene hiçbir sendikaya üye olmayacağını ve sendikal faaliyetlere

[1]Yellow dog ifadesi İngilizce'de ahlaksız, korkak, alçak gibi anlamlara gelmektedir (Çelik, 2015b)

katılmayacağını taahhüt etmekteydi. Böylece işe ihtiyacı olan işçiye bu sözleşme dayatılarak sendikalaşma önleniyordu (Çelik,2015b). Amerikan hukuk sisteminde geçerli kabul edilen Sarı Köpek Sözleşmeleriyle işçiler bir sendikaya üye olmaları halinde işlerinden tazminatsız olarak çıkarılmayı kabul ediyorlardı. ABD'de işçilerin sendika özgürlüğünü engelleyen bu sözleşmeler 1936 yılında "Wagner" yasalarıyla ortadan kaldırıldı (Özveri, 2015).

1940'lı ve 1950'li yıllarda ise sınıf mücadelesi deneyiminin zayıf olduğu ve sendikaların mali olarak güçsüz olduğu koşullarda sendikalarda hükümetlerle iyi geçinerek hak elde etme anlayışı yani güdümlü-sarı sendikacılık hâkimdir. İktidara yakın sendikalar korunmakta diğer sendikalar baskı altına alınmaktadır. Bu yıllarda görülen güdümlü-sarı sendikacılık anlayışı 1960'lı yıllardan sonra da devam etmiş, sendikal alanda görülen ayrışmaların nedenleri arasında yer almıştır (Çelik, 2015a). İşverenler özellikle mücadeleci sendikalara karşı sarı sendikalar kurdurmuş, işçileri bu sendikalara üye olmaya zorlamış, üye olmayanları işten çıkarmakla tehdit etmiştir (Ersoy,1954: 705). Bireysel sendika özgürlüğünü engelleyen sarı köpek sözleşmeleri sonraki yıllarda yerini kolektif sendika özgürlüğünü engelleyen sarı sendikalara bırakmıştır. Sendika özgürlüğü hükümetler ve işverenler tarafından her dönem farklı biçimlerde engellenmiştir.

1.1.1 Sendika Kurma Özgürlüğü

Devlet karşısında sendikaların bağımsızlığı sendika özgürlüğünün en önemli yanlarından biridir. Sendikaların kurulmasından yapmış oldukları faaliyetlere, yönetimlerine, üst birlikler kurmalarından uluslararası kuruluşlara katılmaya kadar birçok konu sendikaların bağımsızlığının konusudur (Talas, 1979: 190).

Sendika kurma, sendika özgürlüğünün en önemli temel ilkelerinden biridir. Bu özgürlük yasalarla ve özgürlüklerle uyuşmayacak kısıtlamalarla karşılaşmamalıdır. Sendika özgürlüğünün kullanılması bir ön izin sistemine bağlı olmamalıdır. Demokratik toplumlarda bir mesleğin mensubu olan herkes sendika kurabilmelidir (Talas, 1979: 190-191). Sendika kurma özgürlüğü sendika çokluğu ve sendika çoğulculuğunu beraberinde getirecektir. Birden çok sendika türünün ve aynı türden birden çok sendika kurulabilmesinin güvence altında olması sendika kurma özgürlüğünün gereğidir.

1.1.2 Sendikaya Katılma Özgürlüğü

Sendika özgürlüğünün bir diğer önemli anlamı da çalışanların kendi işyerlerinde ya da işkollarında kurulmuş olan bir veya birden çok sendikaya serbest olarak katılabilmeleri hakkıdır. Bu sendika özgürlüğünün temel ilkelerinden biridir. İşçilerin sendikalarda bir araya gelmeleri işyeri koşullarını iyileştirmek, işverenlerle eşit bir biçimde çalışma koşullarını belirlemek için birleşmeleri işçi sınıfının sahip olduğu en önemli araçtır. İşçilerin sendikaya özgürce katılabilmesi işçilerin kişiliğinin toplum içinde geliştirilmesine olanak sağlar. Sendika özgürlüğünü tanımamak, işçilerin sahip olduğu ana hakkın engellenmesi anlamına gelir (Talas,1979: 181).

Sendikaya üye olma özgürlüğünün tanınmış olması tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda bu özgürlüğün gerçek anlamda kullanılabilmesi için ayrıca korunması da gerekir. İşverenler tarafından sendikaya üye olan işçilerin herhangi bir ayrıma maruz bırakılmaması için koruyucu yasal önlemler alınması gerekir (Talas, 1979:184). İşverenler işçilerin sendika üyesi olmalarına ve sendikal faaliyetlerde bulunmalarına sert tepki göstermekte, işçilerin birlik olmasını kendi otoritelerini zedeleyici bir unsur olarak görmektedir ve bu nedenle sendikalı işçilere farklı tutumlar sergilemektedir. Bu nedenlerle sendikal özgürlüklerin işverenler tarafından kısıtlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sendika özgürlüğünün başka bir anlamı da sendika dışında kalabilme ya da daha önce üye olduğu sendikadan istifa edebilmektir. Negatif bireysel sendika özgürlüğü olarak adlandırılan bu durum sendikaya üye olma özgürlüğünü tamamlamakta ve bireysel sendika özgürlüğünün olumsuz tarafını oluşturmaktadır. Çünkü sendika özgürlüğünün toplumsal bir niteliği bulunmaktadır. Sendika özgürlüğü sayesinde işçiler sendika kurabilmekte, istedikleri sendikayı seçebilmekte ve böylece sendika aracılığıyla hak ve çıkarlarını işverene karşı savunabilmektedir (Talas, 1979: 186-187). Sendikaya katılma özgürlüğü aynı anda birden çok sendikaya üye olma hakkını da içermektedir.

1.1.3. Sendika Seçme Özgürlüğü

Sendika özgürlüğünün olmazsa olmaz koşullarından biri sendika çokluğu ilkesidir. Çalışanların istediği sendikayı kurabilmesi, kurulu bir sendikaya üye olması, üye olmak için istediği sendikayı seçebilmesi sendika çokluğu ilkesinin

gereğidir. Aynı zamanda sendika özgürlüğü çalışanların istediği zaman sendikadan ayrılma hakkını da ifade etmektedir (Çelik, 2016). Sendika çokluğu ilkesi, işçilerin özgürce istedikleri sendikayı seçme hakkını somutlayan temel ilkelerden biridir. Bu nedenle işçilerin sendika seçme özgürlüğünün olduğunu belirtip, daha sonra tek bir sendikaya üye olmaya zorlamak yalnızca sendika çokluğu ilkesini değil sendika özgürlüğünün de ortadan kaldırılması anlamına gelir (Özveri, 2016/2: 715).

Emek tarihinde sendika özgürlüğü ve sendika seçme hakkı temel sorunlardan biri oldu. Özellikle 1960'lı yılların sonunda Türk-İş'e kıyasla DİSK'e bağlı sendikaların emek-sermaye ilişkilerinde daha radikal tavır sergilemeleri nedeniyle işverenler DİSK'e bağlı sendikalara üye işçilere işe alma, işten çıkarma gibi pek çok açıdan farklı muamele göstermekteydi (Talas, 1979: 185). Sermaye her zaman mümkünse işyerinde sendika olmamasını eğer olacaksa da *güdümlü- sarı sendika* olmasını tercih etmektedir. Böylece işçinin sendika seçme özgürlüğü işverenler ve işveren yanlısı güdümlü sendikalar aracılığı ile engellenmektedir (Çelik, 2016). Çalışmaya da konu olan sendika seçme özgürlüğünün kullanımı için işçiler ve sendikalar çok sayıda eylem gerçekleştirmiştir. Özellikle 1960'lı yılların sonunda işçiler seçtikleri sendikayı savunmak için fabrika işgali gibi radikal eylemlere de başvurmuştur.

Sendika özgürlüğüne ve sendika seçme hakkına aykırı bir başka durum da toplu iş sözleşmesi içine konulan ve işverenleri yalnız toplu iş sözleşmesine taraf sendikaya üye olan işçileri işe almaya ve belli bir süre içinde bu sendikaya üye olmayı kabul eden işçileri çalıştırmaya zorlayan uygulamalardır. Böyle bir uygulama yeni bir iş elde edebilmek ya da bulunduğu işi koruyabilmek için işçinin kendisinin seçmediği sendikaya üye olmak zorunluluğunu doğurur ve bu durum sendika özgürlüğüne ve sendika seçme hakkına aykırıdır (Talas, 1979: 189).

1.1.4. Sendikal Faaliyetlerde Özgürlük

Sendika özgürlüğünün bir diğer önemli anlamı da sendikaların kendi faaliyetlerini özgürce düzenleyebilme hakkıdır. Yasalar sendikaların kendi çalışmalarını özgürce düzenleme hakkını engellerse mevzuatta tanınan birçok hakkı da engellemiş olur. Sendika kurmadan, sendikalara girmeye, üst örgütler kurmaya veya uluslararası kuruluşlara katılmaya kadar pek çok özgürlük kısıtlanmış demektir.

Sendikalar iç işleyişlerini, tüzüklerini, çalışmalarını serbestçe planlama, temsilcilerini özgürce seçme hakkına sahip olmalıdır (Talas, 1979: 195).

1.2. SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ULUSLARARASI DAYANAKLARI

Sendika özgürlüğü demokratik ülkelerde çalışanların en temel haklarından biridir ve bu hak birçok uluslararası sözleşme ile düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Sendikal hakların uluslararası hukukta ortaya çıkışı Uluslararası Çalışma Örgütünün (ILO) kuruluşuyla birlikte olmuştur. 1919 yılında Versailles Antlaşması ile kurulan ILO'nun kuruluş ilkeleri arasında yer alan "sendika özgürlüğü" nün uluslararası hukukta düzenlenmesi ve güvence altına alınması İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşebilmiştir. ILO, Avrupa Konseyi (AK) ve Birleşmiş Milletlerin (BM) kabul ettiği sözleşmelerle birlikte sendika hakkı ve sendika özgürlüğü güvence altına alınmıştır (Gülmez, 2008/3: 138). Sendikal özgürlükler alanında önemli aşamalardan biri "Filadelfiya Bildirgesi" olarak anılan Uluslararası Çalışma Örgütünün (ILO) Amaç ve Hedefleri Bildirgesi olmuştur. Bildirgenin birinci bölümünde "düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün sürekli bir ilerlemenin kaçınılmaz koşulu olduğu" vurgulanmıştır. Bu ifade ile örgütlenme özgürlüğünü düşünce özgürlüğü ile birlikte değerlendirerek soyut olan sendika özgürlüğü kavramını daha geniş biçimde ele almıştır (Gülmez, 2014: 107).

Sendika hakkı ve özgürlüğünü güvence altına alan temel uluslararası belgeler şöyle sıralanabilir: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler (BM) Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, ILO Anayasası ve ILO'nun 87 ve 98 sayılı sözleşmeleri.

Sendika özgürlüğü ve hakkını güvence altına alan ve amiral gemisi niteliğinde olan belgeler ILO'nun 87 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi ve 98 sayılı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi ile bunları destekleyici nitelikte olan 151 sayılı Kamu Kesiminde Çalışma İlişkileri Sözleşmesi'dir.

Sendika özgürlüğünün uluslararası çerçevesinin belirlenmesinde 1948'de kabul edilen 87 sayılı Sendika Özgürlüğü ve Sendika Hakkının Korunması Sözleşmesi ILO'nun en önemli sözleşmelerinden biridir. Sözleşme, sendika hakkının özgür kullanımını devlete karşı güvence altına almayı amaçlar. Bu noktada sendikalara, *anatüzük ve yönetmeliklerini özgürce hazırlama hakkı, temsilcilerini özgürce seçme hakkı, yönetimini düzenleme hakkı ve eylem programları oluşturma hakkı, federasyon ve konfederasyonlar kurma ve onlara üye olma hakkı, uluslararası örgütlere üye olma hakkı* tanınmıştır. BM 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilan etmeye hazırlandığı sıralarda ILO'nun aynı yıl Uluslararası Çalışma Konferansı'nda 87 sayılı Sözleşmeyi kabul etmesi tesadüf olmadığı düşünülmektedir (Gülmez, 2014:108-109).

Sendikal özgürlüklerin uluslararası çerçevesinin belirlenmesinde atılan ikinci somut adım ise ILO tarafından 1949 tarihinde kabul edilen *98 sayılı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi*'dir. ILO bu sözleşme ile sendika özgürlüğünü işverenlere ve işveren örgütlerine karşı korumayı amaçlamaktadır. 87 sayılı sözleşmenin tamamlayıcı sözleşmesidir. Sözleşme ile sendika özgürlüğünün bir parçası olan toplu pazarlık hakkı da anayasal bir dayanağa kavuşmuştur (Gülmez, 2014: 128-129). İşveren karşısında dezavantajlı durumda olan işçilerin kurmuş olduğu sendikaların işverenlerce tanınması sendika özgürlüğünün kullanımı açısından önemlidir.

ILO tarafından 1978 tarihinde kabul edilen *151 sayılı Kamu Hizmetinde Örgütlenme Hakkı ve İstihdam Koşullarının Belirlenmesi Yöntemlerine İlişkin 151 sayılı Sözleşme* kamu görevlilerinin örgütlenme hakkına ve örgütlerine yönelik kolaylıkların sağlanmasını öngörür (Sur, 2013/4: 321). Sözleşmeye göre kamu görevlileri örgütleri kuruluşundan, işleyişine ve yönetimlerinin belirlenmesine kadar kamu yöneticilerinin müdahalesine karşı korunmalıdır. Bu madde ile kamu görevlilerinin sendika özgürlüğü hem bireysel hem de kolektif olarak güvence altına alınmıştır (Sanal, 2015: 105).

ILO üyesi devletler, ILO Anayasası gereği onayladıkları her sözleşmenin yürürlüğe konulması için aldıkları önlemler konusunda yıllık rapor vermekle yükümlüdür. Raporlara dayalı olarak düzenli biçimde işleyen bu denetim bu amaçla kurulan iki önemli organla gerçekleştirilir. Bunlar; *Sözleşme ve Tavsiyelerin*

Uygulanması Uzmanlar Komisyonu ile *Sözleşme ve Tavsiyeleri Uygulama Konferans Komisyonu*'dur. Çalışmalarını belgeler üzerinden yürüten Uzmanlar Komisyonu hukuksal ve teknik bir denetim yapar. Konferans komisyonu ise ILO'ya kendine özgü bir yapı kazandıran üç taraflılık ilkesine uygun olarak işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinden oluşur. Onaylanan bir sözleşmenin uygulanmadığı konusunda sendikal örgütlerce yapılan yakınmalar Yönetim Konseyi'nin üç üyesinden oluşan üçlü yapıda bir komitece incelenir. Konsey sendika özgürlüğü ile ilgili olan yakınmaları *Sendika Özgürlüğü Komitesi'ne (SÖK)* gönderir (Gülmez, 1998: 424-425).

Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen sendika özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler ise İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (AİHS), Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (GGASŞ) metinlerinde yer almaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 4 Kasım 1950 tarihinde kabul edilmiş ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye tarafından da 1954'te kabul edilen sözleşme Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvuru tarihine (1987) kadar sözleşmenin ortak koruma sistemi çalışmamış, bireysel başvuru hakkı tanınmamış ve sözleşme iç hukukla sınırlı kalmıştır (Sanal, 2015: 108). AİHS'nin 11. maddesinde; "Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarları korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir." ifadesi yer almaktadır. Sözleşmede sendika özgürlüğü toplantı ve dernek kurma özgürlüğü başlığı altında verilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sosyal Haklar Avrupa Komitesi ve ILO'nun denetim organlarından Uzmanlar Komisyonunun kararlarına dayanarak, AİHS'nin 11. maddesinin güvence altına aldığı sendika hakkı; toplu iş sözleşmesi hakkının sendika özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu görüşünü benimsemiştir. Böylece, toplu iş sözleşmesi hakkı, 11. maddenin tanıdığı sendikaların üyelerinin "çıkarlarını savunmak için" başvurabilecekleri "toplu eylemler" den biri olarak kabul edilmiştir (Gülmez,2007: 41).

Avrupa Konseyi'nin sendika özgürlüğüne ilişkin düzenlemelerinden biri olan *Avrupa Sosyal Şartı* (1961) ve daha sonra *Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı* (1996), AİHS'nin sosyal haklar alanındaki boşluğunu doldurmak üzere hazırlamış

olduğu sözleşmelerdir (Gülmez, 2014: 328). ASŞ'nin 5. maddesi sözleşmeye taraf olan ülkelere *"çalışanların ve işverenlerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için yerel, ulusal ve uluslararası örgütler kurma ve bu örgütlere üye olma özgürlüğünü sağlamak veya desteklemek"* için olumlu bir eylemde bulunma sorumluluğu yüklemektedir. Bu madde ile ASŞ'yi imzalayan hükümetlerin ulusal mevzuatlarının bu özgürlüğü zedelemesini ve zedeleyici biçimde uygulanmasını önlemeyi amaçlamaktadır (Çelik, 2010: 22).

BM'nin üç önemli belgesinde de sendikal haklar herkes için güvence altına alınmıştır. Bu sözleşmeler; *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,* ikiz sözleşmeler olan *Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme* ile *Ekonomik ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmedir.* 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 23/4 maddesi "Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı vardır" hükmünü taşımaktadır (Çelik, 2010: 27).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme BM tarafından 1966 yılında kabul edilmiş, 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 8. maddesi ile *"Herkesin, ekonomik ve sosyal çıkarlarını geliştirmesi ve koruması için sendika kurma ve yalnızca ilgili örgütün kurallarına bağlı kalarak dilediği sendikaya girme hakkı"* tanınmıştır. Aynı zamanda sözleşme sendikalara ulusal federasyonlar ve konfederasyonlar kurma ve bunlara katılma, uluslararası örgütlere üye olma hakkı da tanımaktadır[2]. BM tarafından 1966 yılında kabul edilen Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 1976'da yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 22. maddesi "Herkesin kendi çıkarlarını korumak için sendikalar kurmak ya da bunlara girmek hakkı da dâhil olmak üzere, başkalarıyla bir araya gelip dernek kurma hakkı vardır." hükmünü içerir[3]. Sözleşmede sendika hakkı tıpkı diğer sözleşmelerde de olduğu gibi örgütlenme özgürlüğü kapsamında ele alınmış ve herkese tanınmıştır.

[2]Resmi Gazete, 11/08/ 2003.
[3]Resmi Gazete, 21/07/ 2003.

1.3. TÜRKİYE'DE SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜN HUKUKSAL GELİŞİMİ

Türkiye'de sendika özgürlüğü rejimi siyasal rejimlerin niteliğine bağlı olarak gelişmiştir. Demokrasinin temel ilkelerinden ve hukuktan uzaklaşan bir siyasal rejim sendikal hareketi de kısıtlayıcı nitelik taşımaktadır. 1909 yılında kabul edilen Cemiyetler Yasası herkese cemiyetler ve meslek örgütleri kurabilme hak ve özgürlüğünü tanımıştır. Yasa İkinci Meşrutiyetin liberal ve demokratik ruhuna uygundur ancak siyasal rejim özgürlükçü niteliklerini zamanla yitirmiştir ve bu durum sendikal alana doğrudan yansımıştır. Dernek kurma özgürlüğünü engelleyen 1909 tarihli Tatil-i Eşgâl Kanunu ile bu durum en somut şekilde görülmüştür (Talas, 1979: 179).

Sendika hakkı ve sendika özgürlüğü İş Hukuku'nun ve Anayasa Hukuku'nun önemli konularındandır. Türkiye'de sendikacılığın gelişmeye başladığı yıllardan itibaren sendika özgürlüğü ve sendika çokluğu ilkesi birçok hukuki düzenlemelerde ve metinlerde yer almıştır (Uçkan, 2002: 59).

Demokratik özelliklere sahip olan 1924 Anayasası toplanma ve dernek kurma hakkını tanınmıştı. Ancak Takriri Sükûn Kanunu ve 1938 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu Anayasanın özüne aykırı olarak yasakçı bir nitelik taşımaktaydı. Bu yasakçı dönem 1946 yılına kadar sürdü. 1946 kısa süreli özgür sendikacılık yılı oldu. Siyasal alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak sendikal hareketin güçlendiği dönem uzun sürmedi. 1947 tarihli ilk sendikalar kanunu 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun, her işkolunda bir veya birden çok sendika kurulabilir hükmüne yer vererek (md. 3/2) sendika çokluğunu benimsemiştir (Uçkan, 2002: 59-60). Aynı zamanda 1947 Sendikalar Kanunu, grev, siyasal faaliyetlere katılamama, uluslararası üst kuruluşlara katılmada ön izin gibi yasakları yeniden teyit etti. 1956 yılında çıkarılan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki kanun ise dernek ve sendika kurma ve toplanma özgürlüğü bakımından yeniden yasakçı bir dönem ortaya çıkardı (Talas, 1979: 180).

1961 yılında kabul edilen Anayasa ve 1963 düzenlemeleri ile sendika kurma hakkı ve sendika özgürlüğü açık ve kesin biçimde anayasal güvence altına alındı. 1961 Anayasası'nda çalışanların ve işverenlerin önceden izin almaksızın sendikalar

ve sendika birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahip oldukları hükmüne yer verilmesi (md.46) ve Anayasanın bu temel ilkesinin 274 sayılı Sendikalar Kanununun 1. maddesi ile onaylanmış olması ile sendika özgürlüğü hukuksal metinlerdeki yerini almıştır (Uçkan, 2002: 59-60).

1.3.1 1908'den 1946'a Sendika Özgürlüğü

19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı'da mesleki teşekkül bir nevi loncalardı. Ancak sanayileşen Avrupa ülkelerinin rekabeti sonucunda bu teşekküller zayıfladı ve 1860'da kabul edilen Mecelle ile ortadan kalktı. Bazı araştırmacılara göre loncalar Türkiye'de sanayileşmenin başladığı döneme kadar yaşayabilselerdi Türk sendikacılığına başkaca özellikler katabilirlerdi (Dereli, 1977: 47).

1870-1908 döneminde işçi hareketleri sosyo-ekonomik ortama bağlı olarak ekonomik yapıdadır. İkinci Meşrutiyet öncesi hakkında belgeler bulunan sınıfsal yapıdaki ilk işçi derneği "Osmanlı Amele Cemiyeti"dir. Bu dönemde işçiler için yardım sandıkları kurma girişimlerinin yanı sıra madenlerde çalışma koşullarıyla ilgili nizamnameler de çıkarılmıştır. Çıkarılan nizamnameler salt işçi sorunlarıyla değil sosyal siyasetle ilgili maddeleri de kapsamaktadır (Sencer,1969: 159-161).

İkinci Meşrutiyet'in 23 Temmuz 1908'de ilan edilmesinin ardından İstanbul, Selanik, İzmir gibi önemli sanayi merkezlerinde ve işçi eylemliliklerinin görüldüğü kentlerde işçiler, meşrutiyetin sağladığı özgürlük ortamından yararlanarak çok sayıda grev gerçekleştirmiştir. 1908 grevleri "ilan-ı hürriyet grevleri" olarak da anılmaktadır. 1908 grevleri sendikacılık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu grevler bir yandan çalışma koşullarına dair doğrudan hiçbir yasal düzenlemenin bulunmadığı bir sırada sendika, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü ve grev ile ilgili kuralları içeren ilk yasal düzenlemenin yapılmasına yol açmış olması yönünden önem taşımaktadır. 1908 yılının Ağustos-Eylül aylarında yoğunlaşan Tatil-i Eşgâl eylemleri başta İstanbul olmak üzere Selanik, İzmir, Aydın, Beyrut, Samsun, Üsküp gibi büyük ve önemli kentlerde özellikle demiryolu taşımacılığı, dokuma, deri, ardiye, ticaret ve büro, konaklama ve eğlence yerleri gibi işkollarını etkilemiştir (Gülmez, 1996:175-176).

1908 grevlerinin işçi ve memurlar tarafından dile getirilen taleplerin temelini kötü çalışma koşulları ve çok düşük olan ücretlerin arttırılması oluşturmaktadır. Grev

nedenleri arasında Mecelle'nin güneşin doğuşu ve batışı ile sınırladığı günlük çalışma süresinin indirilmesi talebi de bulunmaktadır. Çeşitli işyerinde görülen grevlerde de hafta tatili hakkının tanınması gece çalışması için iki kat ücret ödenmesi, dinlenme sürelerinin arttırılması, fazla çalışma ücreti ödenmesi, yılda dört hafta ücretli izin verilmesi, yardım sandıkları için kesilen para cezalarının kaldırılması, avans ödenmesi, işyerlerinde sağlık koşullarına uygun bazı önlemler alınması gibi taleplerin yanı sıra kurulan sendikanın işverence tarafından tanınması gibi sendika özgürlüğü açısından önemli talepler dile getirilmiştir (Gülmez, 1996: 176-177). Özellikle demiryollarında görülen grevler hükümetin iş uyuşmazlıklarının çözümü ve grevler ve sendikalar gibi önemli konularda yasal düzenlemeler getirmesine ve yasaklar koymasına neden olmuştur. Hükümet meşrutiyetin ilanından iki buçuk ay sonra Tatil-i Eşgâl Cemiyetleri Hakkında Kanun Muvakkat'ı çıkarmış, Meclis-i Mebusan'da ve Meclis-i Ayan'da yapılan görüşmelerin ardından Tatil-i Eşgâl Kanunu kabul edilmiştir. Kanun 1936 yılına kadar yürürlükte kalmıştır[4] (Ökçün, 1982: 11).

Tatil-i Eşgâl Kanunu'nun grev konusunda benimsediği rejim başka bir ifadeyle yasal saydığı ya da yasakladığı grevler ile 6. Maddede kullanılan "terk-i hizmet" teriminin anlamı yani bu maddeye dayanarak gerçekleştirilen eylemlerin grev sayılıp sayılmadığı konusunda farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu konuda Gülmez, gerek Tatil-i Eşgâl Kanunu-ı Muvakkati'nde gerekse Tatil-i Eşgâl Kanunu'nda yer alan düzenlemelerin grev özgürlüğü olarak nitelendirilebileceğini, kesin olarak grev yasağı biçiminde yorumlanabilecek hiçbir kural içermediğini ifade etmiş, sendika hakkı konusunda ise yasaklama döneminin başladığına işaret etmiştir (Gülmez, 1998: 166). Toprak ise Tatil-Eşgâl Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat'ın yürürlüğe girişinden beş gün sonra, 13 Ekim 1908 günü Babıali'nnin yayınladığı bir genelgede[5] yer alan ifadelere dayanarak; 1908-1909 Tatil-i Eşgâl

[4]Tatil-Eşgâl Cemiyetleri Hakkında Kanun Muvakkat ile Tatil-i Eşgâl Kanununa ilişkin belgeler ve Meclis-i Mebusan'da yapılan görüşmeler için bakınız: Ökçün,1982.

[5] Genelgede şu hususlara dikkat çekilmekteydi:

1. Demiryolu, liman, rıhtım, tramvay, su havagazı, elektrik gibi kamu hizmeti gören işlerlerinde çalışan hizmetli ve işçiler devlet daireleri, Düyunu Umumiyye ve Reji İdarelerinde çalışan memurlar gibi greve gidemezler.
2. Bu tür işyerlerinde grev girişimleri genel menfaatle bağdaşmaz.
3. Halinden memnun olmayan ya durumunun düzeltilmesine dilekçeyle başvurarak talep eder ya da işyeriyle kesin kez ilişkisini kesmek üzere istifa eder.

mevzuatının grevi yasallaştırdığını, işçinin temel haklarından birini güvence altına aldığını söylemenin güç olduğunu savunmaktadır. Tatil-i Eşgâl Kanunu'nun kamuya hizmet götüren işyerlerinde grevi fiilen yasakladığını, kamu menfaati gerekçesiyle bu tür işyerlerinde işin sürekliliğini savunulduğunu belirtmiştir. 6. maddede yer alan "terk-i hizmette muhtar" olma ifadesinin toplu ve birlikte iş bırakılmasını değil uzlaşmazlık durumunda bireysel olarak çalışmama ya da emek gücünü satıp satmama da özgür olma anlamına geldiğini ifade etmiştir (Toprak, 1981:5).

Balkan Harbi, 1. Dünya Savaşı, işgal ve mütareke ile milli mücadele yılları uzun bir olağanüstü dönem anlamına geliyordu. Bu yıllarda çalışma ilişkilerinin arka planda kaldığı, sendikal faaliyetlerin çok sınırlı olduğu bilinmektedir.

1923 yılında İstanbul, İzmir, Aydın gibi illerde hareketlilik yaşanmış, işçiler grev girişimlerinde bulunmuştur (Dereli, 1977: 49). 1924 Anayasası herkese dernek kurma hakkını tanımıştı. Kendine özgü bir dernek olarak görülen sendikaların vatandaşlara tanınmış bu temel hak çerçevesi içinde serbest olarak kurulmaları için hukuken bir sakınca yoktu. Ancak bir yandan işçilerin kendi aralarında bölünmüş olmaları öte yandan sendikalar tarafından düzenlenen grevlerin yasaklanmaları sendikacılık hareketinin gelişmesini engellemiştir (Talas, 1979:175). Liberal hükümler taşıyan 1924 Anayasasına ve 1926 tarihli Medeni Kanununa rağmen iktidar tüzel kişiliğe sahip olan derneklerin ve sendikaların gelişmesine yardımcı olmamıştır. Bu dönem açısından özgür sendikacılıktan bahsedilemeyeceği gibi sendikalar açısından en önemli engel 1925'te yasal olarak ortaya çıktı. Sosyal düzen ve huzuru sağlamak gerekçesiyle 1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldı. Takrir-i Sükûn Kanunu ile sendika kurmak oldukça zor hatta imkânsız hale geldi (Dereli, 1977: 49). Cumhuriyetin uzunca bir döneminde işçilerin örgütlenmeleri hem fiilen hem de hukuksal açıdan olanaksız hale gelmiştir. Sendika özgürlüğüne yapılan bu ciddi müdahale uzun süre sendikasız yıllar yaşanmasına neden olmuştur (Talas, 1979: 175). Sendika özgürlüğünü tam anlamıyla tanındığı yıllara kadar işçi örgütlenmeleri bu yıllarda sosyal yardım kuruluşu ve yardım sandıkları olmaktan ileriye gidememiştir (Dereli, 1977: 49).

4. Ticaretin ve genel güvenliğin sektere uğramasına mahal bırakmamak üzere Takvim-i Vakayi'nin on birinci nüshasıyla grevlerin yasaklanmasına dair bir yasa yayınlanmıştır.

Tek parti döneminde CHP'nin sosyal sınıflara, sınıflarla devlet arasındaki ilişkilere yaklaşımı parti temel ilkelerinden olan "halkçılık" ve "dayanışmacılık" çerçevesinde anlamlandırılabilir. Bu temelde parti toplumsal sınıfları ve sınıfsal çıkar farklılıklarını reddediliyordu. Batıda olduğu gibi farklı sınıfların çıkarlarını temsil edecek çok sayıda siyasi parti yerine CHP'nin bütün toplumu temsil ettiği anlayışı hâkimdi. Cumhuriyetin ilk yıllarında yönetim açısından özel bir işçi sorunu yoktu. Bu anlayışın sonucu olarak işçilerin çalışma koşullarını iyileştirici hukuksal düzenlemeler yapılmadı (Makal, 2018: 214-215).

1930'lu yıllarda ise siyasi ve iktisadi açıdan olduğu gibi çalışma ilişkileri açısından da değişimler yaşandı. Siyasi açıdan tek parti yönetimin giderek katılaşmakta 1936 yılında Ceza Kanunu değişiklikleri ile cemiyetlerin kuruluşuna getirilen ön izin sistemi ile CHP dışında bir parti kurulmasını engelleyen 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu bu sürecin önemli göstergeleridir. İktisadi açıdan ise bu yıllarda izlenen devletçi politikalar işçi sayısının artışına yol açmakta, işçiler kamu işletmelerinde yoğunlaşmaktaydı. Kamu işletmelerindeki bu işçi yoğunluğunun potansiyel bir işçi hareketine dönüşmesinden duyulan tedirginlik ve bu işletmelere üretimi düzenli hale getirme isteği çalışma ilişkilerinin bütünsel bir şekilde düzenlenmesini zorunlu kılmıştır. 1924 yılından itibaren değişik dönemlerde hazırlanan her dönemin siyasi ve iktisadi koşullarını yansıtan iş yasası tasarılarından sonra 1936 tarihinde 3008 sayılı İş Kanunu çıkarıldı. Böylece Türkiye tarihinde ilk kez çalışma ilişkileri bireysel ve toplumsal olarak bütüncül bir biçimde düzenlenmiş oldu (Makal, 2018:215).

Bireysel iş ilişkileri alanında işçiyi koruyucu önlemler getiren 3008 sayılı İş Kanunu toplu iş ilişkileri alanında dönemin özelliklerini taşıyordu. Çalışma ilişkilerinde devlet belirleyici roldeydi. Grev ve lokavt kesin bir biçimde yasaklanmış, toplu iş uyuşmazlıklarının çözümü zorunlu tahkim sistemiyle devlete verilmişti. İş Kanunu grev-lokavt yasağı rejimi 1960'lı yıllara kadar varlığını sürdürecektir (Makal, 2018: 216).

1938 tarihli yeni Cemiyetler Kanunu ise "sınıf esasına veya adına dayanan" cemiyet kurma yasağı ile zaten fiilen olmayan sendikal örgütlenme özgürlüğünü hukuken de ortadan kaldırmıştır (Makal, 2018:216). İkinci Cemiyetler Yasası ile

sendika özgürlüğünün varlık nedeni olan sendika kurma yasağı 1945 yılına kadar sürmüştür (Talas,1979: 175).

1.3.2 1946'dan 1960'a Sendika Özgürlüğü

1946 yılı, siyasi ve iktisadi bakımdan bir dönüm noktasını işaret eder. 1946 yılı politik olarak tek partili parlamenter rejimden çok partili parlamenter rejime geçişin başlangıcıdır. 5 Eylül 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisinin, 7 Ocak 1946 tarihinde ise Demokrat Partinin (DP) kurulmasıyla başlayan ve 14 Mayıs 1950'de seçimle iktidar partisinin el değiştirmesi sonucunu doğuran bu siyasi dönüşüm oldukça önemli bir dönemi ifade eder (Boratav, 2016: 95).

1946 yılını iktisadi anlamda da dönüm noktası niteliğine sahip olmasını sağlayan özellik ise on altı yıldır içe dönük, korumacı, dış dengeye dayalı ekonomi politikalarda yaşanan dönüşümdür. Bu dönem itibariyle iktisat politikaları esnetilmiş, ithalat serbestleştirilerek arttırılmış, dış yardımlara, kredilere ve yatırımlara dayalı bir ekonomik yapı yerleştirilmiştir. İç pazara dönük sanayileşme politikasının yerine dış pazara yönelik, tarıma, madenciliğe, inşaat sektörüne dayalı kalkınma anlayışı hâkimdir. 1946-1953 arası dönem *"dünya ekonomisiyle farklı bir eklemlenme denemesi"* olarak nitelendirilmektedir (Boratav, 2016: 96-97). 1946-1960 arası dönem özel sermaye birikiminin yeni kaynak olanaklarıyla desteklenerek hızla büyümesi ve bunun toplumsal ve ekonomik gelişmeyi daha da belirleyici unsur haline geldiği dönemdir. Bu dönem itibariyle kırsal kesimin pazara açılması, hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak yeni birikim olanakları yarattı. Çok partili rejime geçişle birlikte ekonominin dış yardım ve yabancı sermayeye açılması, yeni üretim alanlarıyla birlikte özel sermaye birikiminin ileri boyutlara ulaşmasını sağladı. Siyasal yönetimi de yanına alan sermaye birikiminin ekonomik ve toplumsal gelişmeyi tümüyle kavrayıcı nitelik kazanması sürecine giriliyordu (Kepenek, 1990: 83). Bu süreç hızlı büyüme sürecine ve bütün sosyal tarafların gelir düzeylerinin artmasına olanak yarattı.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası tablo ve Türkiye'nin bu yeni tabloda yer edinme girişimleri iktisadi ve politik alanın yanı sıra çalışma ilişkileri alanında da birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi çok partili hayata geçiştir. Sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasını yasaklayan 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklik ile CHP dışında parti kurulmasının

yanı sıra sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasının da önü açıldı. Böylece "sendika yasağı" rejiminden "sendika özgürlüğü" rejimine geçilmiş oldu (Makal, 2018: 217). Bu yasağın kaldırılması ile "birlik, dernek, sendika" adı altında işçiler tarafından 100'e yaklaşan mesleki teşekkül kuruldu. Kısa sürede bu kadar çok sendikanın kurulması işçilerin hissettiği ihtiyacın büyüklüğünü de göstermektedir (Talas, 1955: 268). Savaş yıllarında 1936 tarihli İş Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması ve Milli Koruma Kanunu'nun çıkarılması ve bu kanunla birlikte işçi ücretlerine ciddi oranda düşüş yaşanması, çalışma saatlerinin arttırılması ve haftalık tatillerin kaldırılması işçilerin yaşamında olumsuz etkilere yol açmıştı. 1946 yılında çok partili rejime geçişle birlikte işçiler de çalışma koşularında ve ücret düzeylerinde iyileştirmeler beklemekteydi (Öztürk, 1996: 170).

Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş sürecinde hem iktidar hem de muhalefet partileri özel kesimin iktisadi alanda daha da ağırlık kazanmasını talep ediyordu. DP devletçi politikalara karşı olduğunu açıkça ifade ediyordu. CHP'de bu gelişmelerden doğrudan etkileniyordu. 1946 ve 1947 yıllarında yaşanan gelişmeler bu etkiyi göstermesi açısından önemlidir (Makal,2002: 84).

İşçi sınıfı örgütlenmesi açısından başlayan bu yeni dönemde DP işçi haklarını savunur bir parti gibi görünüyordu ve sendika özgürlüğünü ve grev hakkının tanınmasını istiyordu. Bu nedenle işçiler ve sendikalar DP'yi oyları ile desteklemeye başlamıştı. Hatta bu yıllarda CHP yanlısı olarak görülen İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin (İİSB) karşısına DP yanlısı Hür İşçi Sendikaları Birliği kurulmuştu (Talas, 1979: 176). Böylece iki büyük parti arasındaki rekabet sendikacılık alanına da aksetmiş oldu (Dereli, 1977: 67).

1946 Sendikalarının ard arda kurulmasının ardından daha önce 14 Mayıs 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) ve 20 Haziran 1946'da kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi Partisi ve Köylü Partisi (TSEKP) yöneticileri sendikacıları parti üyesi yapmak istediler. İşçilerin birçoğu bu iki partiye sempati ile yaklaşıyordu (Sülker, 1976: 41-42). TSP ve TSKP birbirinden farklı sendikal modelleri benimsiyordu. TSP, işkolu esasına uygun dikey örgütlenmeyi hedef alan bir modeli öneriyor, işkolunda kurulan sendikaların bir araya gelmesiyle Türkiye Sendikalar Federasyonu kurmak istiyordu. Bu kurulacak olan federasyonu da Dünya Sendikalar Federasyonu'na (DSF) üye yapılması isteniyordu. TSEKP ise TSP'den farklı olarak

hem dikey hem de yatay bir örgütlenme modeli önermekteydi. Her işletmede bir sendika kurulmalı, bir kentte var olan sendikalar bir araya gelerek sendikalar birliği oluşturulmalıydı (Öztürk, 1996: 171-172). Model farklılıklarına ve iki siyasi parti arasındaki rekabete rağmen bu dönemde çok sayıda sendika ve birlik kuruldu. İşçiler bir yandan hızla sendikalarda örgütlenmeye başlamış bir yandan da çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ücret düzeylerinin yükseltilmesi için eylemler yaptı.

1946 sendikalarında yaşanan hızlı yükseliş iktidarı rahatsız etmiş, 16 Aralık 1946 tarihinde Sıkıyönetim Komutanlığı'na verilen emir ile bütün işçi sendikaları, TSP ve TSEKP kapatılmıştır (Sülker, 1976: 41-42). 1946 sendikacılığı devlet müdahalesiyle ortadan kaldırılmak istense de bu dönemin sendikal anlayışı 1960'lı yılların başında benzer özellikler taşıyarak yeniden sahneye çıkmıştır. 1960-1967 yılları arası dönem hem sendikal mücadeledeki benzerlikler hem de sendikaların siyasi partilere kurduğu ilişkiler açısından 1946 sendikacılığıyla benzer özellikler taşımaktadır.

Bu dönemin bir diğer özelliği de tek parti dönemi sona ererken milliyetçilik ilkesinin halkçılık ilkesinin önüne geçmesidir. Dönemin sendikacılık anlayışında milliyetçilik ilkesi ve komünizm karşıtlığı bulunmaktadır. Sendikacılarında da CHP ve DP gibi partiler üstü politika anlayışı hâkimdir. Bu anlayışın altında yatan sebebin sendikaları, komünizm "tehdidinden" uzak tutma çabası olduğu söyleyebilir (Çelik, 2010: 121-122). Bu dönem itibariyle komünizm karşıtlığının ya da antikomünizmin dönemin iktidarları tarafından sendikal çalışmaları engellemek amacıyla çokça kullanıldığını görüyoruz. Sendikal faaliyetler komünist faaliyet olarak ifade edilerek sendikalar yıpratılmak istenmiştir. Hükümetler bu tehdidi de kullanarak kendi güdümünde sendikal örgütlenmeler yaratmayı meşrulaştırmıştır.

İktidar partisi CHP, teşekküllerin kısa sürede çoğalması karşısında sendikaların ayrı nitelikte bir tüzel kişiliği olduğunu ileri sürerek 1947 tarihli Sendikalar Kanunu'nu çıkarmıştır. 5018 sayılı *İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun* ile "sendika özgürlüğü" rejiminden "sendika hakkı" rejimine geçilmiştir (Makal, 2018: 219). Bu kanunda rekabete dayalı sendikacılık yani işyerinde veya işkolunda birden fazla sendika kurabilme ilkesi, sendikalara katılma özgürlüğü gibi sendika özgürlüğünün olmazsa olmaz çeşitli ilkelerine yer verilmesinin yanı sıra birçok konuda da oldukça kısıtlayıcı hükümler bulunmaktadır.

Kanunda sendikalarının milli teşekküller oldukları özellikle belirtilmiş, uluslararası işçi kuruluşlarına katılmaları Bakanlar Kurulu'nun iznine tabi tutulmuştur. Sendikalara siyasi faaliyet yasağı getirilmiştir. Sendikalar açısından en önemlisi de kanun, grev ve lokavtı yasaklamıştır (Dereli, 1977: 50).

Sendikalara ve sendikacılara siyaset yasağı getiren 5018 sayılı Sendikalar Kanunu ile kurulmuş olan sendikalar için dönemin sendikal anlayışlarını ifade etmek amacıyla 1947 Sendikacılığı kavramı kullanılır. 1947-1960 arası dönemde gelişen vesayetçi sendikal anlayış ve bu sendikal anlayışın ortaya çıkardığı sendikacı profili çok uzun süre Türkiye sendikal hareketini etkisi altında bırakmıştır. 1946 sendikacılığının kısa zamanda hızlı gelişmesinin esas nedeni, sendikaların kendilerini sosyalist hareketlerin bir parçası olarak görüyor olması ve işçi sınıfının sorunlarını esas sorunları olarak gören Marksist görüşlere sahip kişiler tarafından örgütlenmiş olmasıdır. 1947 Sendikacılığı ise sınıf mücadelesi düşüncesine karşıdır (Çelik, 2010: 193). Bu düşünce 5018 sayılı Sendikalar Yasası'nın çıkış sürecinde Meclis'te yürütülen tartışmalarla da açığa çıkmıştır. Bu tartışmalar 1947 Sendikacılığının temel özelliklerini ve taşıdığı niteliği göstermesi açısından kritiktir. Yasa taslağı mecliste tartışılırken Çalışma Bakanı Sadi Irmak kurulacak olan sendikaların özelliklerini tarif etmiştir;

> *"Sendikalar bu bakımdan üç tip arz ediyor. Devlete karşı, devlet emrinde ve devletle beraber olmak üzere üç tip sendika karşımıza çıkıyor…*
>
> *Üçüncü tip sendika, devletle beraber, amme menfaati içinde zümrelerin menfaatlerini müdafaa eden hür sendikalardır. İşte Türkiye'ye yakışacak ve Türk rejiminin hürriyet zihniyetine yakışacak olan bu çeşit sendikalardır, bizim tasarıya hâkim olan ruh bu ruhtur…"(Koç, 1992: 125).*

1947-1960 yılları arasında sendikalar sayısal olarak artmış ancak sendikal örgütlenme modelleri birbirinden farklılık göstermiştir. Bu döneme hâkim olan sendikal model mahalli sendikalardır. Mahalli sendikalar 1960 yılına kadar sendikal alanda oldukça etkin rol üstlenmiştir. Bazı durumlarda aynı mahallede, aynı işkolunda bazen aynı işyerinde birbirine rakip çok sayıda mahalli sendikalar kurulmuştur. Bu da sendikacılıkta dağınık, parçalı durumu ortaya çıkarmıştır (Kutal,

1977: 21). Bu dönemde aynı işkolundaki mahalli sendikaların bir araya gelmesiyle işkolu çapında federasyonlar kurulmuştur. Bir yandan da değişik işkollarındaki mahalli sendikaların bölge esasına göre birleşmesiyle birlikler kurulmuştur (Dereli, 1977: 67).

1946 sendikacılığı ile 1947 sendikacılığı birbirinden farklı iki sendikal deneyimdir. 1946 sendikacılığı siyasal alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak sınıf eksenli bir sendikal anlayışla örgütlenmişti. 1947 sendikacılığı ise vesayetçi ve güdümlü bir sendikal anlayışı ifade etmektedir (Toprak, 1996: 19). Siyasi partilerle ve devletle kurduğu ilişkilerden ciddi deneyimler edinen 1947 Sendikacılarının geliştirdikleri kişisel özellikler 1960 sonrasında oluşturulacak kurumsal politikalara önemli etkilerde bulunmuştur. 1960 sonrasında Türk-İş tarafından savunulan partiler üstü politika anlayışının kökleri bu yıllarda görülmektedir (Çelik, 2010: 117).

Çelik, 1946 Sendikalarının kendiliğinden bir işçi mücadelesinin ürünü olarak ortaya çıkmadığını, dışarıdan siyasal müdahale ile oluşturulduğu partiden sendikaya gidildiğini ifade etmektedir. 1947 Sendikacılığında ise dışarıdan siyasal müdahalenin önemli bir rolü olduğunu 1946'da iki sosyalist parti arasında yaşanan rekabetin 1947 Sendikacılığında ise CHP ve DP arasında yaşandığını belirtmektedir (2010: 87-88).

Siyasi partiler arasında yaşanan rekabetlere ve model tartışmalarına rağmen bu dönemde çok sayıda işçi eylemi yaşandı. İstanbul Limanındaki tahmil tahliye işçileri, 1946 ve 1947'de ücret ve diğer çalışma koşullarının düzeltilmesi için iş bıraktı. 8 Ekim 1946'da İzmir Liman işçileri grev yaptı. 8 Aralık 1946'da Ankara'da orkestra üyeleri, 8 Mayıs 1947'de İzmir Halkapınar Pamuklu Mensucat Fabrikası'ndaki işçiler ücret zammı için eylemler yaptı. 1947 Haziran ayında Ankara'daki fırın işçileri, 1948 Nisan ayında İzmir Belediyesi temizlik işçileri iş bıraktı. İstanbul Çimento fabrikası işçileri 1948 yılında işverenin vardiya düzenini değiştirme uygulamasına karşı eylem yaptı (Makal, 2002: 333).

CHP 1948 yılında İstanbul'daki işçi sendikalarını birleştiren bir üst örgüt olarak *İstanbul İşçi Sendikaları Birliği*'nin kurulmasını sağlayarak sendikalar üzerindeki kontrolünü arttırmak istemiştir (Makal, 2018: 245). Bu dönem açısından sendika üyesi olmayan işçileri örgütlemeyi hedefleyen birlik, inşaat işçilerinin, otobüs işçilerinin, kauçuk işçilerinin aralarından sendika kurabilecek beceriye sahip

olan işçiler seçerek sendikalar kurdurdu. Sendika kurmayı düşünen işçilere ise destek oldu (Sülker, 2004: 136).

Türk-İş'in kurucu üyelerinden olan İİSB il birlikleri arasında en etkili olanıydı. İİSB, 1957 yılında 14.990 işçi, 1960 yılında 24 üye sendikasıyla 24.803 işçi, 1961 yılında ise 18 üye sendikasıyla 16.140 işçi üyesi vardı (Koç, 1992: 137). 1948 ve 1962 yılları arasında hem Türk-İş'e hem de sendikal harekete büyük katkıları olan İİSB, Türk-İş'in kurulduğu yıllara kadar sendikal hareketin merkezi görevini üstlendi (Çelik, 2010: 270-271).

1947 Sendikacılığının ilk çatı örgütü olan ve 1950'li yılların işçi hareketi içerisinde önemli bir yere sahip olan İİSB' nin siyasi partiler ve hükümetler ile kurduğu ilişkiler sonraki yıllarda Türk-İş'te de görülmüş, bu yaklaşımlar Türkiye sendikacılığını uzun süre etkisi altında bırakmıştır (Çelik, 2010: 272-273). 1960'ların sonlarında yaşanan ayrışmaların ve 1967'de DİSK'in kuruluşuna giden sürecin köklerinde İİSB deneyiminin izleri vardır. Birliklerin kapatılmasıyla hak mücadelesi çizgisinin benimsendiği, yerel özelliklerden beslenen, dayanışmacı ve mücadeleci sendikal anlayışlar yerini büyük oranda ücret ağırlıklı bir sendikal mücadeleye bırakmıştır (Koçak, 2014/4: 93). 1950'li yıllarda Türk-İş'in İİSB'ye karşı aldığı tutum, DİSK'in kuruluşunun ardından DİSK üyesi sendikalara karşı aldığı rekabetçi tutumla benzerdir.

1950'li yılların sendikacılarının büyük çoğunluğu İİSB içerisinde yer almış, Birlik siyasetçiler ve sendikacılar arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı bir platform görevi görmüştür. 1952 yılında Türk-İş'in kuruluşunun ardından konfederasyon gibi çalışan birlik ile Türk-İş arasında örtülü bir rekabet yaşanmıştır. Ankara ve İstanbul sendikaları arasında yaşanan anlayış farklılıklarının kökleri oralardadır. İstanbul'da ağırlıklı olarak özel sektörde örgütlü olan sendikaların yaşadığı deneyimler ve zorluklarla, Ankara'da kamu sektöründe örgütlü olan, resmi ve devletle uzlaşıya dayalı bir sendikal anlayış geliştiren sendikaların deneyimleri arasında ciddi farklılık vardır. Bu farklılıklar iki ekol arasında gerilime de yol açmıştır. 1962 yılında Birliklerin kapatılması kararı Türk-İş lehine bir karar olarak okunabilir. Bu tartışmalar 1967 yılında DİSK'in kuruluşunda ve sonraki yıllarda da güncelliğini korumuştur (Koçak,2014: 57). 1961 yılında Saraçhane meydanında düzenlenen

miting, İİSB'nin kapanmadan bir süre önce düzenlediği en önemli eylemlerden biridir.

1.4.1960'LI YILLARDA SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜNÜ ETKİLEYEN KOŞULLAR VE 1961 ANAYASASI

196O'lar ekonomik yapıda yaşanan değişmelerle geleneksel tarım faaliyetlerinden uzaklaşılarak özellikle sanayi, ticaret ve hizmetlerin gelişmesiyle Türkiye'de sendikacılık hareketi de gelişmeye başlamıştır. Sanayide yaşanan gelişmelerle kentli işçiler ile başlayan sendikacılık hareketi toplumsal alanlarda da önem kazanmıştır. 1960'tan sonra kentli nüfusun ve tarım dışı faaliyetlerin giderek büyümesi ile sendikal hareket oldukça hareketli bir döneme girmiştir (Talas, 1979: 172).

1960 sonrası dönemde iktisadi ve siyasi açıdan olduğu kadar çalışma ilişkileri alanında da önemli dönüşümler yaşandı. Bu döneme toplu iş ilişkileri açısından bakıldığında çalışma ilişkilerinde önemli bir kurumsallaşmanın yaşandığı görülmektedir. Dönemin en önemli hukuksal düzenlemesi 1961 Anayasasıdır. Anayasanın çalışma ilişkileri alanındaki ilkeleri Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler başlığını taşıyan üçüncü bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde çalışma ve sözleşme hürriyeti, çalışma hakkı ve ödevi, çalışma şartları, dinlenme hakkı, ücrette adalet sağlanması, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkının yanı sıra kooperatifçiliği geliştirme, tarımın ve çiftliklerin korunması gibi bağımlı çalışan kesim dışındaki kesimler açısından da önemli düzenlemeler yapılmıştır (Makal, 2002:529-530).

1960'lı yıllar, çalışma ilişkilerinin kurumsallaşması için önemli adımların atıldığı, 1961 Anayasası ve yoğun mücadeleler sonucu çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu aracılığıyla sendikal hakların yasal güvence altına alındığı yıllardır. 1960-1980 arası dönemde uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikaları ile sanayileşmede yaşanan gelişmeler çalışma ilişkilerine önemli etkilerde bulundu. Bu dönem itibariyle sendikalaşma oranlarında artış yaşandı, toplu sözleşme ve grev hakkının yasal güvence altında alınmasıyla sendikalar da nitel ve nicel olarak güçlendi. Bireysel

sözleşme döneminden toplu sözleşme dönemine geçilmesiyle çalışma ilişkileri tarihi açısından önemli bir süreç başlamış oldu. Toplu sözleşme dönemine geçilmesiyle işçi ücretlerinde ciddi artışlar yaşandı, iş ihtilaflarının çözümünde grevin kullanımı yaygınlaştı. Dönem içerisinde Türkiye sendikal hareketi tarihinde bir ayrışma yaşandı. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kuruldu.

1.4.1. 1960'larda Uygulanan İktisadi Program ve İşçi Sınıfının Durumu

1950'li yılların sonunda ekonominin sürüklendiği bunalım ve yaşanan dış tıkanma nedeniyle üretim için gerekli dışalım yapılamıyordu. Ekonomik istikrarsızlık çözülmeli, ekonomi daha kararlı hale getirilmeliydi (Kepenek, 1990:135). 1962-1976 yılları arası dönem içe dönük dışa bağımlı genişleme dönemi olarak ifade edilmektedir. 1954 yılı itibariyle başlayan ekonomik durgunluğa karşı uygulanan uyum ve istikrar politikaları 1961 yılı itibariyle sonlanıyor ve 1961 yılından sonra ekonomi yeni bir büyüme dönemine hazırlanıyordu. Bu dönem bir önceki tarıma dayalı dönemden farklılıklar gösteriyordu (Boratav, 2016: 120).

İç pazarın genişlemesi ve canlılığını koruması üzerine kurulan ithal ikameci sanayileşmede ücretler, maliyet unsuru olmanın yanı sıra sermaye için yeniden üretim sürecini devam ettiren bir talep unsurudur. Böylece ücretler baskı altında tutulmak zorunda değildir. İşçi sınıfının reel ücretlerinde yaşanan sürekli artış sendikalaşmanın yaygınlaşması ve grevli toplu pazarlık sistemiyle birlikte güvence altındadır. (Boratav, 2016: 126) Bu model için başta kamu kesimi açısından olmak üzere ücret artışlarında esnek davranıldığını *emekle devlet arasında örtük bir uzlaşmanın* var olduğunu söyleyebiliriz. Uygulamaya konulan ekonomik model sendikalara karşı daha ılımlı bir ortam yarattı. Kamu kesiminde sendikalara sağlanan görece ılımlı ortam, özel sektörde faklı yaşandı. Özel sektörde daha gerilimli yaşanan süreç, Türk-İş içinde yaşanan sancıların ve sonrasında yaşanacak ayrışmaların nedenlerinden biri olarak da okunabilir (Çelik, 2010: 322).

Makal, 1963-1971 yılları arasında uygulanan ithal ikameci sanayileşme politikaları ve refah devleti uygulamaları, korporatist uygulamaları olanaklı hale getirmiştir. Bu dönemde işçilerin reel ücretlerinde meydana gelen artışlar korporatist uygulamaları güçlendirmiştir. "Kamu politikalarının oluşturulması sürecinde,

kurumsallaşmış işbirliği" olarak ifade edilen *neokorporatist* uygulamalar aracılığıyla Türk-İş bu dönemde bu tür bir işbirliği ile kamu politikalarının oluşturulması sürecine katılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) karma komisyonlarında, Sosyal Sigortalar Kurumu'nda (SSK), Asgari Ücret Tespit Komisyonunda, Yüksek Hakem Kurulu'nda temsil edilme imkânı bulmuştur. Ancak bu etkin bir katılım değil, biçimsel bir katılımdır. Bu dönemdeki korporatist uygulamalar, özellikle kamu kesiminde Türk-İş'in DİSK'i dışlamasının önünü açmıştır. Bir diğer yandan da Türk-İş'in pragmatik sendikacılık anlayışının temelini oluşturan ücret sendikacılığı anlayışının oluşumunda da etkilerde bulunmuştur (Makal, 1998: 290).

1960-1980 arası dönem boyunca istihdamın sektörel yapısı istikrarlı biçimde dönüştü. İstihdamda sanayi ve hizmetler sektörünün payı artarken, tarımın payı azaldı. Bunun sonucu olarak ücretlilerin, işçilerin ve sigortalıların sayısı arttı, istihdamın sınıfsal dağılımı da dönüştü (Çelik, 2013: 201). Bu dönem itibariyle, genel nüfus artışı yaklaşık yüzde 60 civarında gerçekleşirken, sanayi işçi sayısı ise yaklaşık iki buçuk kat artış gösterdi. Kent nüfusu da yaklaşık iki kat arttı (Akkaya, 2002: 65). Sanayileşmeyle birlikte kırdan kente doğru yaşanan göçle birlikte kentleşme oranlarında da ciddi artış yaşandı.

1963- 1971 yılları arası dönemde işçi sınıfı nicel olarak gelişti, işçi yoğunluğunun artışı işçi sınıfı hareketini olumlu etkiledi, sendikalaşma oranları yıldan yıla artış gösterdi.

Tablo 1. 1. Sendikalaşma Oranı (Yaklaşık) (1960-1970)

Yıllar	Ücretli Sayısı (Bin)	Sigortalı Sayısı (Bin)	Yaklaşık Sendikalı İşçi Sayısı (TİS Kapsamı)	Sendikalı/ Ücretli	Sendikalı/ Sigortalı
1960	2437	621	283	12	45
1965	2990	921	506	17	54
1970	4173	1314	758	18	57

Kaynak: Çelik, Aziz (2013). "Türkiye'de Çalışma İlişkilerinde Kurumsallaşma (1960-1980)", Çalışma İlişkileri Tarihi (Ed. Ahmet Makal), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İşçi sınıfının bu nicel büyümesinin yanı sıra nitel olarak örgütlenmesinde de önemli gelişmeler yaşandı. 1960 yılında 283 bin olan sendikalı işçi sayısı 1965 yılında 506 bine, 1970 yılına gelindiğinde ise 758 bine ulaşmıştır. Sendika sayılarında da ciddi artış oldu. 1963 yılında 565 olan işçi sendikaları sayısı, 1967 yılında 798'e yükselmiş, 1970 yılına gelindiğinde ise 737'ye olmuştur (Çelik, 2013: 213-214). Bu dönem itibariyle yetkili sendikaya üye olmayan işçilerin toplu iş sözleşmesinden faydalanması sendikaların yazılı iznine bağlı olduğu ve sendikalar da bu izni genel itibariyle vermedikleri için sendikaların üye sayısında ciddi artış ortaya çıkmıştır (Dereli, 1977: 60). Dönem boyunca sendikalaşma oranlarında ciddi artış görülmesinin bir diğer nedeni de 274 sayılı yasaya göre aynı anda birden fazla sendikaya üye olunabilmesidir. Bu yıllarda artan sendikal rekabet işyeri ve işkolu düzeyinde toplu iş sözleşmesi imzalayabilmesi nedeniyle sendikaların üye sayıları sağlıklı saptanamamaktadır (Çelik ve Lordoğlu, 2006: 15). 1960'lı yıllarda konfederasyonlarda merkezileşme eğilimi yaşanırken bir diğer yanda da işyeri düzeyinde işçi sendikaları da artış göstermekteydi. Kutal'a (1977: 44) göre; işçi

sendikalarındaki bu artışın temel nedenlerinden biri üyelik ödentisinin işçinin ücretinden kesilerek sendikaya gönderilmesi yani "check of"[6] sitemidir.

1960'lı yıllarda gerçekleşen grevlerin büyük kısmı özel kesim işyerlerinde gerçekleşmiştir. 1963-1968 dönemindeki grevlerin yaklaşık yüzde 25'i kamu kesiminde gerçekleştirilirken, yüzde 75'i özel kesimde gerçekleştirilmiştir. Dönem içerisinde kamu kesimi grevlerinin az olmasının nedenlerine dair farklı görüşler mevcuttur. Nusret Ekin bunun nedenini kamu kesiminde ücretlerin, çalışma koşullarının, sosyal hakların iyi olması olarak ifade etmektedir. Kurthan Fişek (1969: 60-61) ise kamu kesimi ile özel kesimin koşullarını karşılaştırmaktadır. Özel işletmelerin kamu işletmelerine oranla sayıca fazla olması, kamu kesimindeki hareketliliklerin kamuoyunun ilgisini hızlıca çekmesi nedeniyle hükümetlerin bu eylemleri biran önce çözme girişimlerinde bulunması ve bu grevlerin engellenmesi için hükümetlerin elinde güçlü silahların bulunmasını saymaktadır.

1.4.2. 1960 Sonrası İşçi Eylemlerinin Sendikal Hakların Yasalaşması Üzerinde Etkisi

1960 öncesi işçi hareketlerinin sayısal olarak gelişme gösteren ekonomik mücadelelerinin ardından 27 Mayıs 1960'dan sonra sınıf hareketi niteliksel olarak da dönüştü. 27 Mayıs sonrası kurulan ilk koalisyon hükümeti programında, toplu sözleşme ve grev hakkının kısa bir süre sonra tanınacağını, sendikaların daha özgür bir ortamda örgütleneceğini söylemesine rağmen bu haklara dair herhangi bir hedef hükümet programında yer almamaktaydı (TBMM, 2015).

27 Mayıs'ın getirdiği görece özgür ortamda ücretlerin düşüklüğünden, çalışma koşullarına, kamu iktisadi teşekküllerinde fazla mesai ücretlerinin ödenememesinden işverenlerin baskıcı tavrına ve grevle ilgili düzenlemelere dair kesin bir tarihin verilmemesine kadar işçiler birçok nedenle çok sayıda eylem yapılmıştır (Fişek, 1969: 56).

[6]274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 23. maddesinin 2. ve 3. bentlerinde üyelik ödentisinin kaynaktan kesilmesine dair hükümler yer almaktadır. Buna göre işyerinde çalışan işçilerin ¼'ünü temsil ettiğini ispat eden sendika "checkoff"tan yararlanabilecektir.

Kurthan Fişek tarafından 25 Ekim 1961- 15 Temmuz 1963 tarihli Öncü, Milliyet ve Cumhuriyet Gazetelerinde yer alan grev, oturma eylemi, sakal eylemi, miting, yürüyüş gibi eylemlerin incelenmesiyle hazırlanan tabloya göre 1961- 1963 yılları arasında sadece üç yıllık dönemde 176 eylem yapılmıştır (1969: 57).

Tablo 1. 2 1961-1963 Döneminde İşçi Hareketleri

Eylem Biçimi	1961	1962	1963	Toplam
Grev	_	5	5	10
Oturma Eylemi	_	2	4	6
Sakal Grevi	7	_	_	7
Sessiz Yürüyüş	7	3	2	12
Miting ve Nümayiş	2	3	_	5
Bildiri, demeç vb.	_	109	17	126
Diğerleri	4	2	4	10
Toplam:	20	124	32	176

Kaynak: Fişek, Kurthan (1969). Türkiye'de Devlet-İşçi İlişkileri Açısından Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

1961-1963 yılları arasında yapılan eylemlerden bazılarına baktığımızda; 25 Kasım 1961'de 5 bin İzmirli Sümerbank işçisinin yalınayak yürüyüşü, 12- 13 Ağustos 1962 tarihinde Yapı-İş Sendikası'nın Zonguldak Ereğlisi'nde düzenlediği gösteriye katılan 150 işçinin işten çıkarılması gibi eylemleri görüyoruz (Fişek, 1969: 57). Bu dönemde yapılan bir diğer ilginç eylem ise 3 Mayıs 1962 tarihinde Ankara Ulus Meydanı'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) kadar işsizlerin gerçekleştirdiği yürüyüştür. *Açların Yürüyüşü*, kısa zaman sonra Ereğli'de başlayacak olan sendikalaşma ve hak arama mücadelesine liderlik edecek olan

Türkiye Yapı-İş Federasyonu'nun örgütlediği bir eylemdir. Tarihe geçen eylemde Fukara Tahir[7] olarak bilinen Federasyonun Genel Başkanı Tahir Öztürk ve İsmet Demir bu eylemin başındaydı. 5 bine yakın yapı işçisi tarafından gerçekleştirilen eylem, kendi işkollarındaki yaygın işsizliği protesto etmek için çalışma koşullarının düzeltilmesi talebiyle gerçekleştirilmiştir (Şafak, 2017: 25-26). 22 Ocak 1961'de 500 işçi İzmir'de, 300 işçi İstanbul'da işten çıkarmalara karşı ve sendikalaşma ve grev haklarının tanınması için kapalı bir salon toplantısı yaptı. 27 Kasım 1961'de Ankara'da 3 bin işçi sakal grevine başladı. 17 Aralık'ta 12 sendikaya üye 3 bin işçi Kocaeli'de grev ve iş yasası için sessiz yürüyüş yaptı. 23 Aralık'ta da 5 bin işçi yürüdü. 31 Aralık'ta İstanbul Denizcilik Bankası'nın bin işçisi Pazar yevmiyelerini alabilmek için greve başladı. Grev 3 Ocakta bitti (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, 1988: 6, 2008).

1961 yılı Aralık ayının son gününde ise İstanbul 1960'lı yıllarının en büyük işçi eylemine sahne oldu. 31 Aralık 1961'de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) tarafından Cumhuriyet tarihinin ilk işçi mitingi olarak tarihe geçen Saraçhane mitingi düzenlendi. 1961 Anayasası'nın 47. maddesinde yer alan toplu pazarlık hakkıyla ilgili hukuksal düzenlemelerin biran önce yapılması amacıyla yapılan, İstanbul Saraçhane meydanında düzenlenen mitinge 100 bini aşkın işçi katıldı. Mitingde Seyfi Demirsoy, Kemal Türkler ve Rıza Kuas birer konuşma yaptı (Koç,1996: 264). 1961 yılında yüz bini aşkın işçinin grev talebi ile sokağa çıkması, 1940 ve 1950'lerin birikiminin 1960'ların sendikal kazanımlarına ve işçi sınıfının siyasallaşmasına zemin hazırladığının da göstergesi oldu (Koçak ve Çelik, 2016: 647-650). Saraçhane Mitingiyle yeni bir dönem başladı, Saraçhane Mitingiyle başlayan hareketlilik 60'lı yıllar boyunca 15- 16 Haziran'a kadar ivme kazanarak devam etti.

[7] Fukara Tahir'i Sosyal Adalet Dergisi şöyle anlatmaktadır: "… sendikacılık alanında yeni bir ses getiren, memur anlayışlı sendikacılığı bir yana bırakmış sayılı sendikacılardan biri. Tahir Öztürk yapı işçilerinin hak, hürriyet ve menfaatlerini savunmak için meydana atılmış gerçek bir işçi lideri. Yorulmak ve yılmaz bilmez çalışması ile işçiler arasında sevilen ve sayılan bir sendikacı olan Tahir Öztürk aynı zamanda güçlü bir hatiptir." Sosyal Adalet, 2 Nisan 1963.

Dün Saraçhanebaşında yapılan büyük işçi miti ngine katılanlardan bir kısmı

Saraçhanebaşı mitingine 100,000 işçi iştirak etti

Türk işçisi olgunluk imtihanını başarı ile verdi ve endişeleri haksız çıkardı

Hatipler, bilhassa, sosyal adalet, grev hakkı ile kollektif iş akdi ve milletvekili maaşları üzerinde durdular...

Mitinge ait diğer resimler 5. sahifamızda

Kaynak: Cumhuriyet, 1 Ocak 1962

Saraçhane mitinginin ardından hukuksal düzenlemelerin biran önce yapılması için düzenlenen işçi eylemleri devam etti. 1963 yılına gelindiğinde ise grev ve toplu sözleşme hakkı hala yasalaşmamıştı. 1963 yılının Ocak ayında sınıf mücadelesi tarihinin dönüm noktasını oluşturan "kanunsuz" bir grev, Kavel grevi yaşandı (Aydın, 2010: 35). Maden-İş Sendikası eski Genel Başkan Vekili Şinasi Kaya Kavel grevini "mücadele tarihinde bir kilometre taşı" olarak ifade eder. Gerçekten de Kavel emek hareketi tarihinin başarıya ulaşan, yol gösterici olan en önemli direnişi olarak sınıf mücadelesi tarihinde hak ettiği yeri aldı. Grev kanunu çıkmadan yapılan ve 36 gün süren direnişin ardından Devlet Bakanı Turhan Feyzioğlu ile İstanbul Valiliğinde yapılan toplantıda 18 saatlik müzakere sonucu anlaşmaya varıldı (DİSK, 1997: 24). Kavel Grevi TBMM'de ilk kez TİP Ankara Milletvekili Niyazi Ağırnaslı tarafından gündeme getirilmiştir. 274 ve 275 sayılı yasaların görüşmeleri sırasında CHP Niğde Milletvekili Asım Eren ve Reşit Ülker tarafından ikinci kez gündeme

getirilmiştir. Milletvekilleri tarafından grev ve lokavtın kanunen yasak olduğu dönemde meydana gelmiş "kanun dışı" hareketlerin af edilmesi önerilmiştir. Önerge "Bazı suçların affı" başlığı altında geçici madde olarak 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt kanununda yer almıştır[8] (Aydın, 2010: 93). Grev ve toplu sözleşme hakkının yasalaşması için Saraçhane mitinginden Kavel grevine yoğun mücadeleler veren işçiler fiili olarak kullandıkları grev hakkı ile geciken kanunların çıkarılma sürecini dolaylı olarak hızlandırmış oldu.

Hükümet tarafından hazırlanan önergeler 15 Temmuz 1963 tarihinde mecliste kabul edildi. 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu iş sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu 24 Temmuz 1963 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. İşçiler 1961 yılından 274 ve 275 sayılı yasaların çıkarıldığı 1963 yılına kadar iki yıllık dönemde sendikal hakların gelişimi için gerçekleştirilen eylemler başarıya ulaşmıştır.

1961-1963 dönemi eylemleri ekonomik talepler yanında sendikal hak ve özgürlükleri de talep eden eylemlerdi. Özellikle Saraçhane mitinginde toplu pazarlık ve grev hakkı temel talep niteliğindeydi. Bu eylemler sendikal haklara ilişkin bilincin dönemin işçi sınıfı içinde gelişkin olduğunu gösteriyordu.

[8]Kavel maddesi olarak bilinen geçici madde:

"*Bazı suçların affı*

Geçici Madde 3- 8 Nisan 1963 tarihinden önce iş uyuşmazlıkları veya 20 Şubat 1947 tarihli ve 5018 sayılı kanun gereğince kurulmuş işçi teşekkülleri ile işverenler ve işveren teşekkülleri arasında çıkmış uyuşmazlıklar dolayısıyla Türk Ceza Kanunu 201 inci ve 258 inci maddeleri, 266 ila 273 üncü maddeleri hükümleri ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti Kanununun cezai hükümlerine giren suçlar ve bu suçlardan dolayı verilmiş cezalar affedilmiştir."(Aydın, 2010: 93).

Tablo 1.3: 1963 - 1970 Yılları Arasında Yaşanan Grevler

Yıllar	Sigortalı İşçi Sayısı	Grev Sayısı	Greve Katılan İşçi Sayısı	Grevde Geçen İşgünü Sayısı	Grev Yoğunluğu
1963	710.820	8	1.514	19.739	28
1964	765.317	83	6.640	238.261	311
1965	921.458	46	6.593	336.836	365
1966	991.510	42	11.414	430.104	433
1967	1.069.387	101	9.499	350.037	327
1968	1.206.175	54	5.289	174.905	145
1969	1.261.856	77	12.601	235.134	186
1970	1.313.500	72	21.156	220.189	168

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), (2017) Çalışma Hayatı İstatistikleri 2008.

Anayasanın grev hakkını güvence altına alması ve 275 sayılı yasa ile grev uygulamasının düzenlenmesinin ardından 1963- 1980 yılları arasında işçi sınıfının grev eğilimi giderek arttı. 1963 yılında 8 olan grev sayısı 1967 yılına gelindiğinde 101'e ulaştı. Bu yıllar arasında greve katılan işçi sayısında ise büyük artış olduğu görüldü. 1963 yılında 1514 işçi greve katılırken bu sayı 1967 yılında 9.499'a, 1970 yılında ise 21.156'ya ulaştı (ÇSGB, 2017).

Tablo1.4: Yıllar İtibariyle İmzalanan Toplu İş Sözleşmeleri (1963-1970)

Yıllar	Toplu İş Sözleşmesi Sayısı	Kamu	Özel	Toplam
1963	96	3	6	9
1964	1.078	264	173	437
1965	872	122	50	172
1966	1.152	159	175	334
1967	2.339	110	79	189
1968	1.332	254	164	418
1969	1.429	108	136	244
1970	1.516	335	216	551

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), Çalışma Hayatı İstatistikleri

1963 yılında çıkarılan 274 ve 275 sayılı yasalar ile sendikaların en önemli işlevi toplu pazarlık olmuştur. 1963'ten 1970 yılı sonuna kadar 9814 toplu iş sözleşmesi yapılmış, bu sözleşmelerin büyük kısmı iki yıllık sürelerle bağıtlanmıştır. Bu dönem itibariyle bağıtlanan birçok sözleşmede ücret artışları gerçekleşmiş, yeni sosyal haklar kazanılmıştır (Dereli: 1977: 60).

1.4.3. Sendika Özgürlüğünün Bir Sonucu Olarak Sendika Çokluğu ve Sendikal Rekabet

Demokratik sistemlerde gelişme olanaklarına ulaşan sendikal haklar, beraberinde sendika özgürlüğü, sendikaların bağımsızlığı ve sendika çokluğu ilkelerini getirmektedir (Uçkan, 2002: 7). 'Serbestlik' ve 'ihtiyarilik' esaslarını içeren sendika özgürlüğü ilkesi, aynı işkolunda aynı anda birden çok sendikanın

kurulabilmesini ve faaliyetlerde bulunabilmesini ifade etmektedir. Sendika kurma hakkının önemli bir yönünü oluşturan bu ilkeye sendika çokluğu ilkesi denilmektedir (Demir, 2009: 418). Sendika çokluğu ilkesi, sendikacılığın doğasına da uygundur. Sendika çokluğunun karşıtı olan "sendika tekliği esası" farklı siyasal düşüncelere ve inançlara sahip olan işçileri belli bir sendikaya üye olmaya zorlamaktadır. Bu durumda sendikal hak ve özgürlüklere aykırı olmasının yanı sıra insan hak ve özgürlüklerine de aykırıdır (Demir, 2009: 419).

275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun en önemli yönü ise sendikalara grev hakkı ile desteklenen toplu pazarlık ve sonucunda toplu iş sözleşmesi yapma hakkını tanımış olmasıdır. Rekabete dayalı sendikacılık ilkesinin bir sonucu olarak bir işyerindeki işçilerin çoğunluğuna sahip olan sendikanın işyeri düzeyinde, bir işkolundaki işçilerin çoğunluğuna sahip olan sendikanın ya da federasyonun işkolu düzeyinde toplu sözleşme yapabilmesi esası kabul edilmiştir (Dereli, 1977: 53).

Sendikal çokluk ya da rekabete dayalı sendikacılık, sendika özgürlüğünün doğurduğu önemli ilkelerden biridir. Bir işyerinde veya işkolunda birden fazla sendikanın kurulabilmesi ilkesi, bu kuruluşlardan hangisinin toplu sözleşme yapma yetkisine sahip olduğunun belirlenmesi sorununu doğurmuştur (Dereli, 1977: 54). Rekabet durumunun ardında yatan sebep ise üye sayısının azlığı ve üye sayısının artışıyla birlikte ekonomik ve sosyal olarak ulaşılacak refahtır. Sendikalar yeterli üye sayısına ulaşarak ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda bir güç haline gelmek için birbirleriyle rekabete girmektedir. Diğer yandan ister işkolu ister işyeri düzeyinde olsun toplu pazarlık sürecinde birden fazla sendika olduğu durumda sendikalar arasında toplu iş sözleşmesi yetkisi alabilmek için de rekabet ortaya çıkmaktadır (Uçkan, 2002: 8-11). Sendikalar hem üye sayılarını korumak hem de üyelerinden elde ettikleri gelirleri güvence altına almak böylece piyasadaki güçlerini devam ettirmek amacıyla yetki süreçlerinde çetin rekabet içerisine girmişlerdir. 1960'lı yıllarda sendikalar yeterince güçlü olmadığı için toplu iş sözleşmesi imzalamak sendikaların var olabilmesinin en önemli koşuluydu. Toplu iş sözleşmesi bağıtlayabilmek için ise yetkili sendika olma zorunluluğunun olması, sendikalar arasında yetki almak için kıyasıya bir rekabeti zorunlu kıldı (Özveri, 2013: 119). Çünkü yetkiyi alamayan sendikanın üyelerinin bir kısmı yetkiyi alan rakip sendikaya

geçebilecek, üyeleri yetkiyi alan sendikaya dayanışma aidatı ödeyerek toplu iş sözleşmesinden yararlanabilecek ve yetkiyi alamayan sendika sözleşme süresi dolana kadar sözleşme yapamayacaktır (Uçkan, 2002: 124).

Uçkan, sendikalar arası rekabetin nedenlerini sosyo-ekonomik, ideolojik-siyasal nedenler olarak sınıflandırmıştır. Demokratik sistemde var olma imkânı bulan sendikalar üyeleri için daha iyi çalışma koşulları ve daha iyi yaşam koşullarını sağlamak için çeşitli sosyal, ekonomik, politik-ideolojik nedenlerle birbirleri arasında rekabet etmektedir. Bu rekabetin arkasında esas olarak sendikal gücü ele geçirme ve elinde tutma amacı bulunmaktadır (2002: 10). Sendikalar bu güç sayesinde devletin ve işverenlerin karşısında özgürce yer alabilmekte, taleplerini hayata geçirmek için daha özgüvenli hareket etmektedir. Yani sendikalar bir baskı aracı olarak var olan üye sayılarını korumak ve çoğaltmak için, toplu iş sözleşmesi yetkisini alabilmek ve bu yetkiyi koruyabilmek amacıyla rakip sendikalara karşı gücü elinde bulundurmak isterler. Diğer yandan da üyelik aidatlarından edindikleri gelirleri korumak amacıyla da rekabet ederler.

Sendikalar aynı zamanda toplu iş sözleşmesi sürecinde taleplerini işverene kabul ettirmek amacıyla bazı zamanlarda kamuoyu desteğine ihtiyaç duyarlar. Sendikaların rekabet etmesinin bir gerekçesi de kamuoyunun desteğini almak istemeleridir (Uçkan, 2002: 14).

Gerçekte toplu pazarlık sendikalar için başlıca ve çoğu zamanda tek faaliyet alanını oluşturduğu için sendikalar için toplu sözleşme yetkisini elde etmek neredeyse yaşam meselesidir. Bu nedenle birçok sendika yetkiyi alabilmek için sahte üye kayıt fişleri ve defterleri hazırlamak gibi çeşitli hile yollarına başvurmaktan çekinmedi. Bunların sonucunda ortaya çıkan, sosyal çatışma ve gerilimler uygulamada oylama yoluna gidilmesini zorunlu kıldı. Özellikle 1974 yılının Ekim ayında tekstil, metal ve lâstik-kauçuk işkollarında birçok uyuşmazlık "oylama" yoluyla çözüldü (Dereli, 1977: 56-57). 1947 ve 1963 tarihli sendika kanunlarında yer alan sendika özgürlüğü ilkesine uygun olarak ortaya konan *"rekabet esasına dayanan sendikacılık*" ilkesi bazı görüşlere göre özellikle sendikacılar tarafından ihlal edilmiştir. Sendika yöneticileri arasında ortaya çıkan rekabet sonucu sendikanın yönetimini ele geçiremeyen yöneticiler rakip sendikalar kurmuşlardır. Bu durum 1963 sonrasında daha da artmış ve Türk-İş'in merkezileşme girişimlerinin

başarısızlıkla sonuçlanmasının gerekçelerinden biri de bu olmuştur (Dereli, 1977: 83). Diğer yandan da sendikaların toplu sözleşmeler aracılığı ile üyelerinin hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmelerinin temelinde kendi varlıklarını koruma ve devam ettirme amacı da bulunmaktadır. Bu noktada üye sayısını arttırmak, üyelerden gelen aidatların devamlılığını sağlamak, çalışma yaşamında yer alan aktörler arasında itibarını korumak ve toplu iş sözleşmesi yetkisine sahip olmak gibi hedeflere ulaşmaya çalışır. Sendikalar ve sendika yöneticileri arasında var olan gerilimlerin, rekabetin temelinde bu hedefler yatmaktadır.

1.4.4. Sendikalar İçin Yaşamsal Bir Faaliyet Alanı: Toplu Pazarlık

Sendika hakkının, toplu sözleşme ve toplu eylem hakkını kapsayıp kapsamadığı sorunu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi dışında ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin 1970'li yıllardaki kararlarının öncesinde uluslararası sözleşmeler temelinde de tartışma konusu olmuştur. ILO ve BM denetim organlarının yanı sıra Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın denetim organı Sosyal Haklar Avrupa Komitesi de sendikal hakların bütünselliği ve bölünmezliği temel ilkesini doğrulayan bir yaklaşımı benimsemişlerdir. Sendika Özgürlüğü Komitesi (SÖK) ve Uzmanlar Komisyonu (UK) 1919'dan beri sendika özgürlüğünü sendika hakkıyla sınırlı olmayan bir ilke olarak benimsemiş ve toplu pazarlık ve grev hakları ile sendika hakkını ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirmiştir (Gülmez, 2008/3: 139-141). Türkiye'nin de uluslararası sendikal haklar hukukuna uyması anayasal bir yükümlülüktür.

Toplu pazarlık düzeni demokratik siyasal rejimlerde, sosyal demokrasinin benimsendiği ülkelerde sosyal politikanın önemli bir aracıdır. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak sosyal adaleti sağlamak ve geliştirmek için işçilere tanınmış bir haktır. Sosyal devlet anlayışının gelişmediği yerlerde ise işçiler yoğun çabalar sonucu yasal düzenlemeleri yaptırmıştır. Toplu pazarlık, 1961 Anayasası'nda sosyal devlet ilkesinin gerçekleştirilmesinin önemli bir aracı olarak görülmüş, anayasal bir hak olarak tanınmıştır. Bu hakların hukuksal çerçevesi 1963 yılında çıkarılan kanunla sağlanmıştır (Talas, 1979: 297).

Toplu iş sözleşmesi imzalamak sendikaların önemli işlevlerinden birisidir. Toplu iş sözleşmeleri aracılığıyla sendikalar, çalışma hayatıyla ilgili olarak yasalarda var olan düzenlemeleri hayata geçirmeyi ve üyelerinin çalışma ve yaşam şartlarını iyileştirmeyi hedeflemektedir (Uçkan, 2002: 11).

Talas'a göre; toplu pazarlık süreçlerinde sendika ve sendikacılık anlayışları önemlidir. Toplu pazarlık süreçleri için olmazsa olmaz şartın sendika özgürlüğü olduğunu, bu özgürlüğün bulunmadığı yerlerde toplu pazarlığın olanaksız olduğunun önemi üzerinde durmuştur. Özgür ve bağımsız sendika olmadan toplu pazarlık düzeni olamayacağının altını çizmiştir (1979:261). Özveri ise; benzer katkıda bulunmuş; toplu iş sözleşmesi hakkının varlığından bahsedebilmenin ilk koşulunun sendika özgürlüğünün güvence altında olması olduğunu ifade etmiş, sendika özgürlüğünün temelini oluşturan sendika çokluğu ilkesinin korunmasının önemine vurgu yapmıştır. Birden fazla sendikanın olduğu işyerlerinde hangi sendikanın yetkili olduğu sorunu sendikal harekette uzun yıllar tartışma konusu olmuştur (2013: 22).

1.4.4.1. Toplu İş Sözleşmesi Ehliyeti

Toplu iş sözleşmesi bağıtlamak için sendikalar ehliyet ve yetkiye sahip olmalıdır. Ehliyet kavramı, toplu iş sözleşmesi tarafı olma hakkı olarak açıklanır (Kaya, 2016: 215). 1960'lı yıllarda işyeri toplu iş sözleşmesinde işçi tarafından toplu iş sözleşmesi ehliyetine, işyeri sendikası ya da işkolunda kurulu bulunan sendika sahiptir. İşveren tarafından ise toplu iş sözleşmesi ehliyetine bir veya daha fazla işveren ya da işveren sendikası sahiptir. İşkolu düzeyinde ise toplu iş sözleşmesinde işçi tarafından işkolu toplu iş sözleşmesi ehliyetine federasyon ve işkolu sendikası sahipken, işveren tarafından bir veya daha fazla sayıda işveren ile işveren federasyonu veya işveren sendikaları sahiptir (Işık, 1970: 23).

Ehliyet ve yetki toplu iş sözleşmesi hakkını kullanabilecek olan sendikanın belirlenmesi ve bu hakkın somut içeriğe kavuşması açısından önemlidir. Toplu pazarlık hakkının yasal düzlemdeki ilk önemli adımıdır (Özveri, 2013: 24).

Toplu iş sözleşmesi ehliyetine hangi işçi veya işveren teşekkülünün sahip olduğunun tespiti oldukça önemlidir. Ehliyete sahip olmayan bir işçi veya işveren teşekkülünün imzalamış olduğu toplu iş sözleşmesi hükümsüzdür (Işık, 1970: 24).

Kanun işçi tarafının toplu iş sözleşmesinde yalnızca sendika halinde taraf olmasını şart koyarken işveren tarafının sendika olmadan da toplu iş sözleşmesine taraf olabileceğini buyurmuştur. Bunun temel nedeni toplu iş sözleşmesi tarafları arasında eşit bir masa yaratmaktır. Sendika etrafında birleşmemiş olan işçilerle işveren arasında yapılacak olan sözleşme ayrıcalıklı durumda olan işverenin dayattığı bir sözleşme olmaktan öteye gidemez. Toplu pazarlık eşit şartlar altında yapılmalıdır (Işık, 1970: 31).

1.4.4.2 Toplu Sözleşme Yapma Yetkisi

Sendika özgürlüğünün bir sonucu olarak her işkolunda birden fazla sendikanın kurulmuş olması bu sendikalardan hangisinin yetkili sendika olduğunun belirlenmesi sorununu doğurmuştur. Bu sorun *en fazla temsil yetkisine sahip sendika* kavramını ortaya çıkarmıştır. En fazla temsil yetkisini sahip olan sendikanın tespiti için kullanılan temel ölçüler; çoğunluk, aidat, bağımsızlıktır. Bunlardan en fazla kabul göreni çoğunluk ilkesidir (Işık, 1970: 52). Toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi toplu iş sözleşmesi ehliyetine sahip olan bir işçi sendikası veya işverenin kanunun aradığı niteliklere sahip olup olmadıklarının tespitinde kullanılır (Kaya, 2016: 215). Sendika özgürlüğünün doğurmuş olduğu bu ilke bazı görüşlere göre sendikalar arası eşitlik ilkesini ortadan kaldırmıştır. Sendikaya üye olmak istemeyen işçilerin işkolunda ya da işyerinde yetkili olan sendikaya girmeye zorlanması sendika özgürlüğü ile çelişmektedir (Işık, 1970: 52).

İşyerinde sendikanın yetkili olabilmesinin ön şartı ehliyete sahip olmasıdır. Bu nedenle kendisine yetkili sendikayı tespit etme ve var olan yetkiyi inceleme görevi kanun aracılığı ile verilmiş olan Çalışma Bakanlığı ve Bölge Çalışma Müdürlükleri yetkiyi tespit ederken "ehliyeti" de tespit etmek zorundadır (Işık, 1970: 26). Toplu iş sözleşmesi yetkisinin kesin olarak tespit edilmesinin ardından yetkinin tekrar tartışma konusu yapılamamasına rağmen ehliyetsizlik her an ileri sürülebilir. Çünkü ehliyetsizlik toplu iş sözleşmesini hükümsüz kılmaktadır (Işık, 1970: 28).

Yetki ehliyetten daha dardır; ehliyet genel anlamda sendikanın toplu iş sözleşmesi yapabilmesini ifade ederken, yetki ise sendikanın işkolu ya da işyeri gibi belli bir alanda toplu iş sözleşmesi yapılabilmesidir. Ehliyet yetki için bir ön şartken yetki ehliyet için bir ön şart değildir (Işık, 1970: 48).

1.4.5. Yetkili Sendikanın Belirlenmesinde Başvurulan Yöntemler

275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nda yetkili sendikanın kim olduğunu belirleyen 7. maddesi, "çalışan işçilerin çoğunluğunu temsil eden" ibaresini kullanarak çoğunluk kavramını vurgulamasına rağmen bir sendikanın çoğunluğu temsil ediyor olması için ne gibi ölçütlere bakılması gerektiği tam anlaşılamamaktadır. Çoğunluk ifadesinden salt çoğunluğu temsil eden sendikayı mı yoksa en fazla temsil yetkisine sahip olan sendikayı mı anlamamız gerektiği öğretide de tartışma konusudur (Özveri, 2013: 108-109). Öğretide baskın olan görüşe göre yasada yer alan ifadeden salt çoğunluk anlaşılmalıdır (Işık, 1970: 53-54, Kutal, 1965: 48-49).

275 sayılı Yasa ile birlikte sendikaların var olan üyelerini koruyarak ve yeni üyeler kazanarak hem gelirlerini güvence altına almış olma hem de yeni üyelerle gelirlerini arttırma isteği sonucunda sendikalar arasında çıkan uyuşmazlıklar 1960'lı yıllarda giderek artmıştır (Uçkan, 2002:126). Bu yıllarda yetki uyuşmazlıklarının artmasıyla, işyeri ya da işkolunda gerçekte hangi sendikanın yetkili olduğunun saptanmasına dair yaşanan sorunlar, sarı sendikacılık tartışmaları ve sendikal rekabetin giderek şiddetleniyor olması idari ve yargı makamlarını güvenilir ve hızlı çözüm arayışlarına yöneltmiştir (Özveri, 2013: 131).

Bir işyerinde sendikanın yetkiyi kazanıp kazanmama durumu maddi ve manevi olarak güçlenip güçlenememe durumudur. Çünkü bir işyerinde örgütlü bulunan sendikanın üye sayısının artması işyerinde sendikanın yetkili olup olmamasına bağlıdır (Çelik, 1971: 63). Toplu sözleşme yapma yetkisinin kazanılması, toplu iş sözleşmesi imzalandıktan sonra aidat kesebilmesi sendikalar açısından güç kazanma yolunun önemli bir başlangıcıdır. Bu nedenle sendikalar arasındaki mücadelelerin önemli bir nedenini yetki uyuşmazlıkları oluşturmaktadır (Çelik, 1971: 64).

İşyerinde ya da işkolunda çalışan işçilerin çoğunluğunu üye kaydettiğini iddia eden sendika ile aynı işyerinde veya işkolunda bulunan işçi sendikası arasında çıkacak yetki uyuşmazlıklarına karşı yapılacak itirazlar 275 sayılı yasada ifade edilmiştir. İşyeri düzeyinde yapılacak toplu iş sözleşmesi için ortaya çıkan sendikalar arası yetki uyuşmazlıklarına ve bu duruma ait itirazlara bölge çalışma müdürlükleri, işkolu düzeyindeki yetki uyuşmazlıklarına ve yetki itirazlarına ise Çalışma Bakanlığı

bakmaktadır. Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün vermiş olduğu karara itiraz, yerel iş mahkemelerine yapılmaktadır. Çalışma Bakanlığı tarafından yetki uyuşmazlıkları hakkında verilen kararlara karşı ise Yargıtay'ın ilgili dairesine başvurulur (Okay, 1978: 91). Bu idari makamlar, işçilerin sendikalara ait üye kayıt fişlerine ve sendikaların üye kayıt defterlerini inceleyerek, istifa belgelerine bakarak yetki uyuşmazlığını çözmektedir. Bu kararlara karşı yapılan itirazlar sonucunda da bir üst makamlar kararı incelemekte, yapılan incelemeler sonucu toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili sendika belirlenmektedir. Sendikalar arasındaki yoğun rekabet nedeniyle bazı durumlarda yasal koşullar kötüye kullanılmıştır. Kanun gazete ile yapılacak olan toplu iş sözleşmesi çağrısıyla ilgili olarak herhangi bir şart koymadığı için abonelerinden başka okuyucusu olmayan gazetelerde verilen ilanlar aracılığı ile yetkisi olmayan sendikalar yetkili sayılmıştır. Bazı durumlarda da sendikalar "hayali" üye kayıt fişleri doldurarak üye olmayan işçileri üye olarak göstererek Bölge Çalışma Müdürlüklerini yanıltmıştır. Bazen de idari makamlar politik ve idari baskılar nedeniyle yeterli üyeye sahip olmayan sendikaya yetki tanımıştır (Okay, 1978: 94). İşyerinde ya da işkolunda yetki için yeterli üye sayısına sahip olmayan sendika, toplu iş sözleşmesi sürecinde gücünü işçiden değil işverenden alacağı için işçi çıkarlarını savunmaktan yoksun olacaktır. Sendikaların bu tür yasa dışı yöntemlere başvurması nedeniyle 1960'lı yıllarda idari makamlar gerçekten yetkili olan yani çoğunluğu sağlayan sendikaları tespit etmek için işçilerin özgürce irade beyanı yani referandum yöntemini kullanmaya başlamıştır.

1.4.5.1. Sendika Seçme Yöntemi Olarak Referandum ve İrade Beyanı Uygulamaları

Demokratik ülkelerin birçoğunda doğrudan demokrasinin bir aracı olarak kullanılan referandum yöntemiyle anayasalarda ve yasalarda yapılacak değişiklikler halkın oylarına sunulur, oylama sistemi ile halkın iradesi belirlenmeye çalışılır. İşçiler açısından ise referandum, sendikal rekabet sonucu ortaya çıkan uyuşmazlığın çözümünde kullanılan bir yöntemdir. Türkiye'de işçiler sendika özgürlüğünün bir parçası olarak referandumu, istedikleri sendikayı seçmek için kullanmanın yanı sıra sarı sendikalara ve işverene meydan okumak için de kullanmıştır (Şafak, 2014: 183).

1960'ların sonlarında 274 ve 275 sayılı yasaların ilk yıllarından başlayarak sistemin tıkanması nedeniyle bir dönem önce "referandum" daha sonra " durum tespiti" adı altında doğrudan işçinin irade beyanına başvurma yöntemi denenmiştir. Referandumun bir sendika seçme yöntemi olarak tercih edilmesine konfederasyonlar ve sendikalar farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Şafak, 2008:185).

Bir işyerindeki işçiler adına toplu sözleşme yetkisi isteyen sendikanın bu isteğine itiraz edilince işyerinde çalışan işçilerin oyuna başvurmak ve onların hangi sendikaya üye olduklarını güvenilir bir kurul önünde hiçbir baskıya ve etkiye maruz bırakılmadan oylarıyla dile getirmelerini sağlamak, referandum diye nitelediğimiz kuralın kendisidir (DİSK, 1973: 18). Referandum, bir işyerinde yetkili olan sendikayı belirlemek için işçilerin oyuna başvurma yöntemidir. Yasalar da böyle bir düzenleme olmamasına rağmen yetki itirazlarında yerel mahkemelerden böyle kararlar çıkmıştır (Akalın, 1995: 51).

1963 yılında toplu pazarlık düzenine geçilmesiyle bir işyerinde ya da işkolunda bulunan sendikalar arasında hangisinin toplu iş sözleşmesi yetkisi sahip olduğu sorunu ortaya çıkmıştır. Batılı ülkeler de uyuşmazlıkların çözümünde kullanılacak yöntemlere dair çeşitli çözüm yolları aramıştır. Referandum uygulaması yetkili sendikanın tespiti sırasında çıkan uyuşmazlıkların çözülmesinde bir yöntem olarak kullanılmaya 275 sayılı yasa görüşmeleri esnasında önerilmiştir (Dereli, 1977: 53-55). Referandumun çeşitli mahkeme kararlarıyla uygulamaya konulması kalıcı bir çözüm yaratmamıştır. 274 ve 275 sayılı yasalarda düzenlenen sistemin üye çoğunluğunun tespitini esas alıyor olması referandum uygulamasının hukuksal olarak güçlü temellere dayanmasına olanak vermemiştir. 1975 yılının sonlarında YHGK vermiş olduğu kararla referandumun yolları kapanmıştır (Şafak, 2008:186).

Gerçek yetkili ve çoğunluğu temsil eden sendikayı belirlemek için, gizli oy ve açık sayım yönteminin kullanılarak referanduma başvurulmasına ilişkin kararların başlıca gerekçesi, mevcut delillerin ve belgelerin yetersizliği, sahte belgelerin çoğunluk sendikasının tespitini engellemesidir (Okay, 1978: 96). Referandum etkili bir mekanizma olmasının yanı sıra yetkili sendikayı belirlemede kesin bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

1.4.5.1.1. Referandum Uygulamasına Dair Görüşler

İşçiler adına sahte üye fişleri düzenlenmesinin önüne geçilmesi, işçilerin dilediği sendikayı seçebilmesi amacıyla işçilerin irade beyanıyla yapılan oylamalar çoğu zaman işveren yanlısı sendikalar tarafından istenmemiştir. DİSK ve DİSK üyesi sendikalar ise gerek çalışma raporlarında gerek gazetelere verdikleri demeçler ve yazılarda referandum hakkının yasalaşması için çaba gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

DİSK'in 4. Genel Kurul Çalışma Raporu'nun (1970-1973) "Niçin Referandum?" başlıklı bölümünde, referandumun çalışma mevzuatında yer almasının önemi gerekçeleriyle birlikte ele alınmıştır. Çalışma raporunun ilgili bölümünde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır;

> *"DİSK'in savunduğu işçinin söz ve karar sahibi olması ilkesinin uygulanmasında önemli bir payı olan referandum, çalışma mevzuatında mutlaka yer almalıdır.*
>
> *Referandum, toplu sözleşme yetkisinin alınmasında en geçerli ve en kısa yoldan sonuca vardırıcı bir ilkeyi dile getirmektedir. İşçilerin çoğunluğunun hangi sendikada üye olduğunun, hangi sendikayı toplu sözleşme yapmak için yetkili kıldığının anlaşılması için bizzat işçilerin oylarına başvurmak ve onların kararını öğrenmek pek çok formaliteyi önleyecek, boşa harcanan zamanın değerlendirilmesini sağlayacaktır. Böylece Bölge Çalışma Müdürlüğünün dosya incelemeleri, İş Mahkemesinin uğraşları, çeşitli bilirkişilerin iddialarla gerçekleri karşılaştırması, sahte imza atmaları nedeniyle sanıklar hakkında ceza davası açma gibi işi uzatıcı ve sonucu güçleştirici pek çok işlemin ortadan kaldırılması ve yetki kararının süratle ve sağlıklı şekilde verilmesi mümkün olacaktır."(DİSK, 1973: 17-19).*

1977 yılında toplanan Türkiye Maden-İş Sendikası 22. Genel Kurulu'nda alınan kararlar arasında da referandum hakkının yasalaşması için çaba gösterilmesinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir;

> *"Karar No: 16*

Sendika seçme özgürlüğüne konulan her türlü sınırlamanın kaldırılması ve gizli oy açık sayıma dayalı referandum hakkının yasalaşması yolunda kararlı ve etkin çabalar gösterilmesini zorunlu görür."(Maden-İş, 1977: 112).

Aynı şekilde 27-28 Haziran 1977 günlerinde yapılan Lastik-İş Sendikası 19. Genel Kurulu'nda da alınan kararlarda referandum yasasının çıkması için mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmıştır;

"Karar 3:

Lastik-İş Sendikası Genel Kurulu, Türkiye İşçi Sınıfının sendikal birliği önündeki engellerden birinin, sendika seçme özgürlüğünün bulunmaması olduğunu belirtir. Bu nedenle, Referandum yasasının çıkması gereğini bir kez daha vurgular, bunun için mücadele edeceğini, üst örgütümüz DİSK'in bu yoldaki çabalarına sonuna kadar destek olunması gereğini kabul ve ilan eder."(Lastik-İş Sendikası, 1977: 73).

DİSK Genel Sekreteri İbrahim Güzelce de 17 Ocak 1976 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki "Referandum yetki uyuşmazlığını çözümlemede ve bundan doğabilecek patlamaları önleyebilecek en etkin ve tek demokratik yoldur." başlıklı yazısında referandum uygulamasının önemine değinmiştir;

"Referandum hakkı, işçi sınıfımızın uzun yıllardır verdiği kahırlı ve sabırlı mücadelenin vazgeçilmez bir kazanımıdır. Referandum yetki uyuşmazlığını çözümlemeden ve bundan doğabilecek patlamaları önleyebilecek en etkin ve tek demokratik yoldur. Grev hakkının toplu sözleşmeyle anti-demokratik bir biçimde kısıtlandığı ülkemizde referandum hakkının yasalaşması mücadelesi ayrı bir önem kazanmış tır. Büyük sermaye referanduma karsı mücadelesini demokrasiye karşı saldırganlığıyla birleştirirken, işçi sınıfımız ve onun demokratik sınıf ve kitle sendikal örgütü olan DİSK referandumun yasalaştırılması mücadelesini bağımsızlık, demokrasi, barış ve toplumsal ilerleme mücadelesiyle kaynaştırmış ve bütünleştirmiştir."(Cumhuriyet, 17 Ocak 1976).

Kemal Sülker, 18 Şubat 1969 tarihli Ant dergisinde "Devlet himayesinde sendika diktatörlüğü" başlığını taşıyan bir yazı kaleme almış, hükümetin Türk-İş'i işçilerin tek temsilcisi olarak görmesini eleştirmiş, işçilerin üye oldukları sendikaları oylama yoluyla seçmesinin önemine değinmiştir;

> *"İşçilerin hangi sendikaya gerçekten üye olduklarının anlaşılmasının en pratik yolu 'referandum'dur. Bunu işletmek muhtemel huzursuzlukları da önleyecek, hele yarın tek işçi konfederasyonuna gidilmesi halinde çıkacak olayları ancak ve ancak dikta hevesinden vazgeçmek yolu önleyecektir. Sosyal patlamaların ateşçileri daima kısa görüşlü iktidarlar, onları destekleyen işverenlerle onların uyduları olmuştur, unutmayalım."(Ant, 18 Şubat 1969).*

1975 yılının Eylül ayında Akşam gazetesinde Kauçuk-İş Sendikası Genel Başkanı Fevzi Şentürk'ün yayınlanan yazısında, sendikal rekabetlerin işçilerin birliğini bozduğunu ve sendika seçme özgürlüğünün işçilerin en büyük arzusu olduğunun altı çizilmiştir. Aynı işkolunda örgütlü olan Lastik-İş Sendikası'nın sendika seçme özgürlüğüne karşı çıktığını, işyerlerinde referandum uygulamasından "kaçtığını" ifade etmiştir (Akşam, 18 Eylül 1975).

Kauçuk-İş Sendikasının 5. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu'nda da "Referandum" başlıklı bir bölüm yer almaktadır. Bölümde referandum uygulamasının sorunlarına değinilmiştir;

> *"Referandum*
>
> *Son yıllarda (bizde de dâhil olmak üzere) genel kamuoyununun özellikle işçi kesiminin diline dolanan, basında da oldukça yer tutan bir sorun oldu referandum.*
>
> *Aslında referandum, genel olarak "yalnızca sendika seçme özgürlüğü" şeklinde kamuoyuna aktarılmıştır. Kimsenin bu iş hangi şartlar altında, hangi gelişmeler esasında uygulanır sorunuyla ilgilenmediği açıktır. Son sekiz aydır da hiçbir sendikacının ve her iki konfederasyonun da (Türk-İş ve Disk) üzerinde durmadığı referandumun temel sorunları nelerdir?*
>
> *İstenileni Belirleyelim ve Uygulayalım:*

"Referandum olursa işçinin sendika seçme özgürlüğünü gerçekleştirebiliriz, referandum olmazsa sendika seçme özgürlüğü olamaz" gibi bir tanımlama özünden yanlış olur.

Yayın organlarında, açık oturumlarda referandumdan yana olduklarını söyleyen Türk-İş ve DİSK yöneticileri bu isteklerinde samimi olsalardı, esaslı prensiplere dayalı bir referandum yasası (Türkiye'deki herhangi bir iktidarın döneminde ağırlıklarını koyarak) çıkartılırdı.

Referandum nasıl olmalı? Bunu anlatırken sendikacıları eleştirmek görevini de yapmak zorundayız. Parlamentodan çıkartırlardı diye iddialı bir laf söyledik. Bu çıkmadıysa bugünün Türkiye'sinde sendikal hareketi, sendikacılığı meslekten başka bir şey olarak görmeyen sendikaların çoğunlukta olmasındandır.

İşçi sınıfının çıkarları doğrulusunda çalışacak sendikalar, daha doğrusu sendikalar çoğaldığı zaman Referandumun nasıl kolay çıkacağını göreceğiz."(Kauçuk-İş, 1976: 44-45).

Kauçuk-İş'in Akşam gazetesinde yayınlanan açıklamasında da genel kurul kararında da sendika seçme özgürlüğü ve referandum uygulamasını desteklenmektedir. 1968 yılında Derby Lastik Fabrikası'nda Kauçuk-İş ile Lastik-İş arasında sendikal rekabet nedeniyle gerçekleşen fabrika işgali esnasında Kauçuk-İş'in tutumunun bu ifadelerden farklı olduğunu çalışmanın ileriki bölümlerinde göreceğiz.

1975 yılı başlarında yetkili sendikanın belirlenmesinde yaşanan sorunun çözülmemiş olması ve yetki sisteminde yapılacak düzenlemelerin gecikeceğinin anlaşılmasıyla 1975 yılının başlarında mahkemelerden referandum taleplerinin ve kararlarının yoğunluk kazandığı görülmektedir. Toplu iş sözleşmesi yetkisine sahip olan sendikanın belirlenmesinde oylama yöntemini uygulayan mahkemelerin vermiş oldukları karar Yargıtay 9. Hukuk Dairesi tarafından toplu iş sözleşmesi yetkisinin belirlenmesinde, referandum yönteminin uygulanacağına ilişkin yasada hüküm olmadığı gerekçe gösterilerek bozulmuştur. Karar Hukuk Genel Kurulu'na (HGK) gelmiş, HGK oylama yöntemiyle toplu iş sözleşmesi yetkisinin belirlenmesinin yasal bir yöntem olmadığı kararını vermiştir (Özveri, 2013:153-154). Bu kararın verildiği

24 Aralık 1975 tarihine kadar gizli oy açık tasnif sistemine dayalı gerçek referandum oylaması yaklaşık 47 işyerinde uygulanmıştır. Bu oylamaların 27'sini DİSK'e bağlı sendikalar, 6'sını Türk-İş'e, 1'ini MİSK'e bağlı sendikalar, 10'unu ise bağımsız sendikalar kazanmıştır. 3 oylamada hiçbir sendika yetki almak için yeterli çoğunluk alamamıştır (Apaydın, 1976). Referandum uygulaması sonuçlarına baktığımızda oylamaların büyük kısmında DİSK'e bağlı sendikaların referandumu kazandığını görüyoruz. Çalışmanın ileriki bölümlerinde sendika seçme özgürlüğü için yapılan eylemlerde DİSK'in bu tutumunun haklılığı görülecektir.

Referandum, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ile Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç tarafından imzalanan, Türk-İş ile hükümet arasında 20 Temmuz 1978 yılında bağıtlanan *Toplumsal Anlaşma* hükümleri arasında yer almıştır. 7 Eylül 1979'a kadar yürürlükte kalan anlaşmada referandumla ilgili olarak tarafların ortaklaştığı husus, "Toplu Pazarlık ve sözleşme yapacak sendikanın belirlenmesinde referandum ilkesini, sendikal yarışmada sorumsuzluğa yol açmayacak ve işçilere zarar vermeyecek yönde yasalaştırmak üzere" gereken çalışmaların yapılmasıdır (Şafak, 2008: 187).

Türk-İş'in 10. Genel Kurulu Çalışma Raporu'nda referanduma dair düşünceleri aktarılmıştır (Aktaran: Şafak, 2008: 188).

> *"Referandum ile ilgili tartışmada, Türk sendikacılık hareketinin 'teşkilatlanma yapısı', devletin ekonomik yapısı', toplu sözleşme düzeninde 'merkeziyetçi bir anlayışın mı yoksa merkeziyetçilikten uzaklaştırılan bir sözleşme yapısının' mı etkin olması gereği, 'Türk işvereninin teşkilatlanma yapısı', uluslararası sermayenin sözleşme düzeni üzerindeki etkinlikleri' teker teker ele alınmalıdır. Bütün bunlar yapılmadan ve üç-beş işkolunda görülen yetersizlikleri genelleyerek 'yöntem değişikliğini' yegâne sıhhatli yoldur gibi göstermek ne doğrudur, ne de uzun vadede, sendikacılık hareketinin etkinliği açısından yarar sağlayabilecektir."*

Türk-İş bir yöntem olarak referanduma örgütlenmede güçlükler yaratacağı ve işyeri sendikacılığına yol açacağını gerekçe göstererek karşı çıkmıştır. Türk-İş'e göre "gizli oylama sırasında, hukuki üyelik hangi sendikaya ait bulunursa bulunsun, fiilen

oy verenler arasında ‘üyedir ya da değildir’ şeklinde bir ayrım yapmak” mümkün değildir. Buna bağlı olarak Türk-İş teşkilatlanabilme olanağının zaman içerisinde ortadan kalkacağını öne sürmektedir (Şafak, 2008: 189).

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1960'LI YILLARDA SENDİKAL REKABET VE SENDİKAL KOPUŞ

1961 Anayasası ve 1963 yılında çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ile sendika özgürlüğü rejiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan sendika çokluğu ve sendikal rekabet nedeniyle her işkolunda etkin, güçlü bir merkezi örgüt yaratılamıyor ve kazanılan haklar etkin kullanılamıyordu. Sendikal hareket kendi dinamikleri ile merkezileşemiyordu. Bunun yanı sıra işverenler de bu durumdan yararlanarak kendi istekleri doğrultusunda işyeri düzeyinde güdümlü ve sarı sendikalar kurduruyordu. Sendikal hakları etkin kullanabilmek için uygun sendikal modelin milli tipte sendika olacağı tartışmaları bu dönem itibariyle Türk-İş tarafından da yoğunlukla yapıldı. Ancak Türk-İş içerisinde her işkolunda kafa kasa birliğine dayalı mili tip sendikalardan oluşan örgüt modeli birçok nedenle gerçekleşemedi. DİSK ise kuruluşundan itibaren örgüt yapısında federasyon tipi örgütlenmeye yer vermeyerek sadece milli tipte merkezi sendikalardan oluşan bir modeli benimsedi. Her işkolunda tek ve güçlü sendika anlayışını sürdürdü. Böylece konfederasyon içerisinde sendikal rekabetin önüne geçti.

Türk-İş içerisinde dönem dönem rahatsızlıklar ve ayrışmalar yaşandı. 1967'de DİSK'in kuruluşundan daha önce de çeşitli gerekçelerle Türk-İş'ten iki kez kopma girişimi oldu. Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Hür-İş) ve Dayanışma Konseyi isimleri ile iki konfederasyon kuruldu. Türk-İş'ten kopmalarının ana gerekçesi genel itibariyle liderlik için ortaya çıkan rekabet olduğundan bu iki konfederasyon uzun yıllar varlık gösteremedi (Dereli, 1977: 61).

Bu bölümde DİSK'in kuruluşuna giden süreçte Türk-İş içerisinde yaşanan ayrışmalarda etkin olan olayları inceleyeceğiz. 1965 Kozlu Olayları esnasında Türk-İş ve TİP arasındaki gerilimin artması, Türk-İş'in yönetiminde TİP'lilerin ve CHP'lilerin olduğu bazı sendikaların karşısına sendikalar kurdurması ve bu sendikaların başına AP'li yöneticilerin getirilmesi, Türk-İş 6. Genel Kurulu'nda TİP ve Türk-İş arasındaki iplerin iyice gerilmesi, Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda Maden-İş'e karşı kurdurulan Çelik-İş Sendikası ve Tük-İş'in tutumu Türk-İş'te

büyük kopuşa giden süreçte yaşanan önemli gelişmelerdir. Bu dönem itibariyle Türk-İş içerisinde yaşanan sendikal anlayış farklılıkları ve gerilimler 1966 Paşabahçe greviyle doruk noktasına ulaştı. Türk-İş'in Paşabahçe grevi sırasındaki tutumu konfederasyon içerisinde ciddi sorunlara ve tartışmalara yol açtı. Türk-İş'in grevi bitirmek amacıyla imzaladığı protokolün Kristal-İş tarafından tanınmayarak greve devam edilmesi ve Türk-İş üyesi sendikaların grevi desteklemesi, grevi destekleyen sendikaların konfederasyondan geçici olarak ihraç edilmesi Türk-İş içerisinde krizin büyümesine neden oldu. 13 Şubat 1967 yılında DİSK kuruluşunu ilan etti.

2.1. TÜRK-İŞ' TE MERKEZİLEŞME EĞİLİMLERİ

1960'lı yıllarda toplu pazarlık ve grev hakkını etkili kullanabilmek için en uygun örgüt yapısının milli tipte sendika olacağı düşünülmüştür. Sendika sayısını azaltıp her işkolunda güçlü bir merkezi örgüt kurma isteğine temel olan nedenlerden biri de 1963 düzenlemelerinin ardından sendika özgürlüğünün bir sonucu olarak ortaya çıkan sendika çokluğu ya da rekabete dayalı sendikacılık ilkesi olmuştur (Dereli, 1998: 422). Bu dönem itibariyle sendikal rekabete neden olan faktörlerden biri de işyeri ve işletme düzeyinde sendika kurabilme imkânının olması idi. İşverenler de bu olanaktan faydalanıyor, kendi istek ve iradelerine uygun işyeri düzeyinde sendika kurulmasını teşvik ediyordu (Dereli,1966: 58).

5018 sayılı Sendikalar Kanunu döneminde örgütlenmeler parçalı ve dağınık bir yapıya sahipti. İşçilerin en alt kademede kurdukları örgütlenmeler işletme seviyesinde olan mahalli sendikalardı. Mahalli sendikaların dışında Birlikler, Federasyonlar, Genel Sendikalar, Milli Sendika ve Konfederasyonlardır (Kutal, 1977: 17-18). Kutal, dönem itibariyle sendikal örgütlenmenin yetersizliğini birkaç maddede ifade etmiştir. Sendika sayısının fazlalığına karşılık üye sayısının azlığı, bordrodan aidat kesme (check-off) mecburiyetinin olmaması nedeniyle sendikaların mali olarak güçsüz kalmaları, mahalli sendikaların üst örgütleri ile işbirliğinden uzak olmaları sendikalaşmanın zayıflığına gerekçe olarak sıralanmıştır (1977: 21-24).

Tablo 2.1: 1960 Sonu İtibariyle Türk İş'e Üye Teşekküller ve Üye Sayıları

Kuruluşun Adı	Sayı	Üye Sendika Sayısı	Üye İşçi Sayısı
Mesleki Federasyonlar	11	181	135.791
Mahalli veya Bölgevi Birlikler	11	100	48.823
Türkiye Tipi Sendikalar	-	2	12.000
Direkt Bağlı Sendikalar	-	10	8.269
Toplam	22	293	204.883

Kaynak: Kutal, Gülten (1977). Türkiye'de İşçi Sendikacılığı: 1960-1968. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

Kutal, 1960 yılında bulunan 423 sendikanın 293'ünün, 27 Birlik ve Federasyondan 22'sinin Türk-İş'e üye olduğunu veya üst kuruluşlar vasıtasıyla konfederasyonda temsil edildiğini tespit etmiştir. Sendikalar üyesi 283.967 işçiden 204.883'ünü Türk-İş temsil etmektedir (1977: 26).

Milli çapta merkezi örgütler kurma girişiminin kökleri Türkiye tipi sendikacılığın doğmaya başladığı 1953 ve 1954 yıllarına dayanır (Dereli, 1966: 47). İlk olarak Gemi Adamları Sendikası bu tipte bir teşkilatlanmayı gerçekleştirmiş, ardından Maden-İş 1955 yılında Türkiye tipi sendika modelini gerçekleştirmek amacıyla tüzüğünde düzenleme yapmıştır. Ardından Petrol-İş Sendikası bu fikri benimsemiştir (Dereli, 1998: 422). Mili tip olarak örgütlenen Maden-İş ve Lastik-İş sendikalarının ilerleyen yıllarda daha bütüncül siyasal tutum benimsedikleri görülmektedir (Çelik, 2010: 162).

İşkolu sendikaları, milli çapta merkezi yapılara sahip olmadıkça sendikalar arası rekabet hem zaman hem de enerji kaybına neden olmaktaydı. Buna bağlı olarak Türk-İş 16 işkoluna göre örgütlenmiş ve merkezi bir yapıya sahip olan Alman sendikacılığının örgütlenme modelini benimsemek istedi. (Dereli, 1966: 48). Türk-İş

bu yeni örgütlenme modelini tespit etmek için üç komisyon kurdurdu. Bu komisyonlardan ilki yeni bir "teşkilatlanma şeması" hazırlamakla görevlendirildi. Bu komisyon yeni örgütlenme modeli hakkındaki önerilerini hazırlarken, batı sendikalarının da etkisiyle toplu iş sözleşmesi ve grev hakkının kullanımının işkolu esasına dayalı örgütlenmenin kabulüyle mümkün olabileceği sonucuna vardı (Kutal, 1977: 27).

Sendikal birliklerin ve federasyonların etkin olduğu dönem, Türk-İş'in merkezi gücü zayıf, üye sendikaların ve birliklerin üzerindeki otoritesi yetersizdi. 1960'lı yılların başı itibariyle Türk-İş'te merkezileşme eğiliminin artmasıyla mahalli sendikal birliklerin yerini bölge temsilcilikleri aldı. Bir yandan Çalışma Bakanlığı ceza paraları bir yandan önemli bir kısmı Uluslararası Kalkınma Teşkilatı (AID) tarafından sağlanan dış kaynaklı ayni ve maddi yardımlar Türk-İş'in merkezileşmesini kolaylaştırmıştır. Türk-İş'in partilerüstü politika anlayışını benimsemesinde de merkezileşme eğiliminin güçlenmesinin etkisi olmuştur. Partiler üstü politika anlayışı ile Türk-İş, bir yandan da konfederasyon içerisindeki parçalı yapıyı kontrol altında tutmak için siyasi partiler karşısında dengeci bir tutum izlemiş, karşılaştığı bir sorun karşısında da iktidarla uzlaşmacı ve diyaloga dayalı bir ilişkiyi benimsemiştir (Çelik,2010: 453).

Türk-İş her işkolunda kafa ve kasa birliğine dayalı milli tip sendikalardan oluşan örgüt modeli çeşitli nedenlerle gerçekleşememiştir. Her şeyden önce 1947'den itibaren gelişmiş olan federasyon tipi sendikaların büyük kısmı merkezi bir sisteme geçmek istememekteydi (Dereli, 1966: 55). Bağımsız ve ayrı tüzel kişiliğe sahip mahalli sendikalar ve üyesi oldukları federasyonlar Türk-İş karşısında karar alma ve hareket özgürlüğüne sahiptiler. Bu örgütler bu özgürlüklerden kolayca vazgeçmemekteydi. Bir diğer yandan da sendikalar gelirlerini merkezi bir yapıya devretmek istememekteydi (Dereli, 1998: 423).

Türk-İş'in merkezileşme adımlarında yaşadığı sorunlara karşılık DİSK kuruluşundan itibaren örgüt yapısında federasyon tipi örgütlenmeye yer vermeyerek sadece milli tipte merkezi sendikalardan oluşan bir modeli benimsemiştir (Dereli, 1998: 423). DİSK aynı işkolunda tek sendika anlayışını benimsemiş ve DİSK Ana tüzüğünün 14. maddesinde; aynı işkolundan birden fazla DİSK üyesi sendikanın kısa süre içerisinde birleştirilebilmesi DİSK Yürütme Kurulu tarafından birleştirme

komisyonu kurulacağı açıklanmıştır. Birleştirme komisyonu iki muadil sendikaya bildirimde bulunarak birleştirme işlemini başlatır. Bu bildirime olumsuz yanıt veren sendika DİSK üyeliğine de olumsuz yanıt vermiş sayılır ve DİSK'ten ayrılmış olur (DİSK, 1968: 40). DİSK aynı işkolunda tek ve güçlü sendika ilkesinden kuruluşundan itibaren taviz vermemiştir. Böylece DİSK aynı konfederasyon içerisinde sendikalar arasında ortaya çıkacak rekabetin de önüne geçmiştir.

DİSK'in lokomotif sendikaları Maden-İş ve Lastik-İş gibi milli tip sendikalardı. Merkezi ve milli tip sendikaların federasyon tipi örgütlenmelere oranla daha ortak siyasi tutum aldıkları görülmektedir. DİSK'in tüm alanlarda aldığı ortak tutum ve mücadele örneklerinin temelinde merkezi ve milli tip sendikacılığı esas almasının rolü vardır (Çelik, 2010: 162).

Milli tip sendikalar ve mahalli sendikalar çalışma ilişkileri alanında demokratik usuller açısından da karşılaştırılmıştır. Milli sendikaların ister kamuda ister özelde olsun üyelerine yabancı olan otoriter yöneticiler tarafından yönetilen kurumlar olduğu ifade edilerek olumsuz yönleri açığa çıkarılmıştır. Mahalli sendikalar da ise sendika demokrasisinin daha iyi işlediği öne sürülmüştür (Dereli, 1977: 33).

2.2 TÜRK İŞ İÇİNDE SENDİKAL REKABET VE YENİ BİR KONFEDERASYONA DOĞRU YAŞANAN GELİŞMELER

2.2.1. Türk İş'in Muhalif Sendikalara Karşı Kurdurduğu Sendikalar

DİSK'in kuruluşuna giden süreçte Türk-İş içerisinde gerilimler de arttı. Türk-İş'in kendisine muhalif sendikalara karşı sendikalar kurdurması, bu yıllarda gerçekleşen birçok işçi eyleminde muhalif sendikaların yanında yer almaktan imtina etmesi ve bu süreçte yaşanan gelişmeler Türk-İş içerisindeki kopuşu hızlandırdı.

Türk-İş işkollarının düzenlenmesinde ve yeni sendikaların kurulmasında özellikle TİP'li sendikacıların yönetiminde bulunduğu sendikalara karşı olumsuz tutum aldı (Koç, 2008: 70). Türk-İş kendi bünyesinde bulunan sendikaların karşısına aynı işkolunda başka sendikalar kurdurdu. Özellikle TİP'li ve CHP'li sendikacıların

yönetimindeki sendikaların karşısında Türk-İş'in desteğiyle kurdurulan sendikaların başına AP'li isimler getirildi.

Türk-İş içerisinde 1947 yılında kurulmuş olan ve milli tipte örgütlenen Maden-İş Sendikası olmasına rağmen Türk-İş'in teşviki ve desteğiyle 9 Temmuz 1963 tarihinde Metal-İş Federasyonu[9] kuruldu. Maden-İş'in genel başkanlığında Kemal Türkler varken, Metal-İş Federasyonu'nun başına AP'li Kaya Özdemir getirildi (Koç, 2008: 70). 1961 yılında kurulan ve CHP'li Osman Soğukpınar'ın genel başkanlığını yaptığı Türk-İş'e bağlı Ges-İş[10]'in karşısına yine Türk-İş'in desteği ile 12 Aralık 1963 tarihinde Tes-İş Federasyonu[11] kuruldu. Bir dönem AP milletvekilliği yapan Enver Turgut, Tes-İş'in 1964 yılında genel sekreteri 1967 yılında ise genel başkanlığını yaptı (Koç,2008: 70).

Türk-İş'in İzmir Bölge Temsilcisi Burhanettin Asutay'ın teşvikiyle 1965 yılında İzmir'de Maden-İş'ten ayrılan bir grup işçi, Ege Bölgesi Metal-İş Sendikası'nı kurdu. Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS), bu sendikanın kuruluş bildirisini tüm üyelerine yolladı. Metal-İş, İzmir'de ve örgütlendiği diğer illerde başarılı olamadı. Bu sendika 1974 yılında Türk Metal'e katıldı (Derinden Gelen Kökler, 2017: 257).

Türk-İş içinde 1954 yılında kurulan, genel başkanlığını TİP'li Tahir Öztürk'ün yaptığı Yapı-İş Federasyonu[12] varken, Türk-İş'in teşvikiyle 28 Kasım 1963 tarihinde Çimse-İş Sendikası[13] kuruldu, genel başkanlığını bir dönem AP milletvekili olan Hasan Türkay yaptı (Koç, 2008: 70).

Bu süreç yaşanırken işçiler arasında da bir arayış söz konusuydu. Türk-İş devletle çatışmaya girmeden, hükümetlerle iyi ilişkiler kurarak 1960'lı yılların başından itibaren kamu kesiminde toplu sözleşmeler imzaladı (Koç, 2008: 70-71).

---

[9]Metal-İş Federasyonu: Türkiye Metal, Çelik, Mühimmat, Makine, Metalden Mamul Eşya ve Oto Sanayi İşçi Sendikaları Federasyonu. Metal İşkolunda çalışan işçilerin örgütlü bulunduğu sendikaların 1963 yılında oluşturdukları Türk-İş üyesi federasyon. Federasyon 1973 yılında yapılan bir dizi genel kurul sonrasında Türk- Metal Sendikası'na dönüştü.

[10]Ges-İş: Türkiye DSİ, Enerji, Su ve Gaz İşçileri Sendikası. 1961 yılında kurulan ve 1975 yılında DİSK'e katılan sendika.

[11]Tes-İş Federasyonu: Türkiye Enerji, Su ve Gaz İşçi Sendikaları Federasyonu. Enerji işkolunda faaliyet gösteren yerel sendikaların 1963 yılında Ankara'da kurdukları Türk-İş üyesi federasyon.

[12] Yapı-İş Federasyonu: Türkiye Yapı İşçileri Federasyonu. İnşaat işkolunda faaliyet göstermek üzere 1954 yılında İstanbul'da kurulmuştur.

[13] Çimse –İş: Türkiye Çimento, Seramik,Toprak ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası. Çimento, toprak ve cam işkolunda faaliyet göstermek üzere 1963 yılında Ankara'da kurulmuştur.

Kamu kesiminde imzalanan başarılı toplu iş sözleşmeleri özel sektör işçileri tarafından da talep ediliyordu. Ancak Türk-İş'te hâkim olan sendikacılık anlayışı özel sektöre uygun değildi. Kamuda gerilimden uzak uzlaşmacı sendikacılık anlayışı özel sektörde başarı getirmiyordu (Koç, 2008: 71). Özel sektörde çalışan işçiler tarafından uzlaşıya dayalı sendikacılık anlayışının karşısında mücadeleci sendikacılık tercih ediliyordu. Özellikle 1960'lı yılların sonlarına doğru yaşanan fabrika işgallerinin altında yatan sebeplerden en önemlisi sendikal anlayış farklılığına karşı işçilerin tercihleri oldu.

2.2.2.1965 Kozlu Olayları

Zonguldak Kozlu'daki kömür ocaklarında 10-12 Mart 1965 tarihinde meydana gelen ve iki işçinin ölümüyle sonuçlanan direniş Türkiye sendikal hareketin önemli dönüm noktalarından biridir (Çelik, 2010: 509). Kozlu bölgesindeki Ereğli Kömür İşletmesi'ne bağlı Karadeniz Gelik, Çaydamarı ve Kilimli ocaklarında çalışan 6 bin işçinin işletme karından dağıtılacak 6 milyon liralık liyakat zammının sadece kıdemli işçilere değil, her işçiye eşit olarak dağıtılması talebinden çıkmıştır. Bu talepleri kabul edilmeyen işçiler protesto amacıyla topluca iş bırakmışlardır (Sosyal Adalet, Nisan 1965).

Kozlu'da yaşanan olayları 11 Mart 1965 tarihli Milliyet gazetesi "Binlerce maden işçisi kanunsuz greve başladı." başlığıyla vermiştir. Haberde; "Zonguldak'ta işveren ve sendikayı protesto eden işçiler iki mühendisi yaraladı ve ocak girişlerine taş barikatlar kurarak arkadaşlarını çalıştırmadılar. Geniş emniyet tedbirleri alındı. Karadon kömür ocaklarında dün işçiler gayri kanuni grev teşebbüsünde bulunarak hadise çıkarmışlar, 2 mühendis işçiler tarafından taşla yaralanmış, çalışmak isteyen işçiler ocaklara sokulmamıştır. İlk olarak Gelik ocağında çalışan 1500 işçinin sendikacıları ve işvereni protesto etmeleri ile başlayan karışıklıklar daha sonra Kilimli ve Karadon ocaklarına da sıçramıştır. Bu kesimdeki madenlerde çalışan 5000 kadar işçiyi yatıştırmak için geç vakitlere kadar yapılan teşebbüsler sonuç vermemiştir. Çalışmayacaklarını söyleyen işçileri sendika yöneticileri de ikna edememiş, polis ve jandarma çevrede güvenlik tedbirleri almıştır. Yetkililer, olayların diğer ocaklara sirayetini önlemek için çalışmaktadır." denilmiştir (Milliyet, 11 Mart 1965).

Maden işçilerinin protesto eylemine başlaması üzerine Zonguldak Valisi emniyet güçlerini harekete geçirmiştir. 12 Mart günü Kozlu'ya getirilen askeri birlikler ateş açmış, çıkan çatışmada askerlerin açtığı ateş sonucu iki işçi hayatını kaybetmiştir. 30 işçi ve 15 asker yaralanmış, çok sayıda işçi gözaltına alınmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 292).

Milliyet
Halk Gazetesi
Kozlu'da Önceki gece tekrar greve başlayan binlerce maden işçisi jandarma ile çarpıştı
ZONGULDAK'TA KANLI OLAYLAR
2 işçi öldü, 12 er ve 10 işçi de yaralandı
3 şehirde emniyet tedbirleri alındı

Kaynak: Milliyet, 13 Mart 1965

Olayın ardından gözaltına alınan 70 işçiden 56'sı serbest bırakılmıştır. Tutuklananlardan biri de Kilimli Bölgesi Maden İşçileri Sendikası Başkanı Kemal Balyemez'dir. Olayların yatışmasından sonra İçişleri Bakanı ile görüşen 7 kişilik bir işçi heyeti olaylara yol açan sebepler sıralanmıştır: "Ücret azlığı, iş amirleri başarı ve liyakat tazminatlarını çalışan işçilere göre değil de kendi adamlarına göre tahakkuk ettirmektedir. Çalışanlar için yapılmış olan sosyal meskenler, hak kazanan işçi nazarı itibari alınarak değil yine iş amirlerinin adamı olup olmamaya göre dağıtılmaktadır." (Milliyet, 14 Mart 1965).

13 Mart'ta kendileri ile görüşme yapan bakanlarla anlaşmaya varan işçiler aynı gün işbaşı yapmıştır. 14 Mart günü Zonguldak'ta bulunan bakanlar ve sendika temsilcileriyle yapılan toplantıda olayların nedeni konuşulmuş, yaşanan olaylardan

Zonguldak Maden İş Sendikası eski başkanı Mehmet Alpdündar sorumlu tutulmuştur (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 292).

Milliyet
Halk Gazetesi
Programda değişiklik yapıldı
İstanbul'da gerekirse 100 bin işçi miting yapacak
Zonguldak'ta kanunsuz grevi tahrikten sanık 49 kişi nezarel altına alındı
GREV SONA ERDİ
DAYAK YEMEKTEN KORUNMAK İÇİN...
DEMİREL, KONSORSİYUM BAŞKANI İLE GÖRÜŞTÜ
Urfa'da binlerce

Kaynak: Milliyet, 14 Mart 1965

Kozlu olaylarından hemen sonra yaptığı açıklamada hükümeti eleştiren Türk-İş bir süre sonra eleştirilerinin odağına TİP'i ve olayları protesto için yapılan eylemleri koymuştur. Türk-İş yaşanan olayların toplumsal bir tepkiye dönüşmesinden rahatsızlık duymuştur (Çelik, 2010: 511). Türk-İş TİP'in tutumunu yayınlamış olduğu bildirilerle sert bir dille eleştirmiştir. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy basına yaptığı açıklamalarda *iki aydır havzada işçilere hitaben bildiriler yayınlandığını ve bunlardan birinde komünizm övüldüğünü* ifade etmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 292).

Kozlu Olayları uzun zamandır Türk-İş ile TİP arasında yaşanan gerilimi iyice artırmış ve ayrışmayı hızlandırmıştır. İşçilerin karşılaştıkları sert tutum, iki işçinin asker kurşunuyla öldürülmesi, grevci işçilere yönelik bakanların kullandıkları aşağılayıcı üslup Türk-İş'te ciddi bir tepkiyi açığa çıkarmıştır (Çelik, 2010: 509).

Türk-İş'in TİP'i ve TİP yöneticilerini hedef alan açıklamaları Türk-İş içerisindeki gerilimi tırmandırmıştır.

2.2.3. Mannesman Grevi İle Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda Yaşananlarda Türk-İş'in Tutumu

Türk-İş ve TİP'in Kozlu olayları sırasında sert tutumları bir kopuşu işaret etmekte olsa da olayların ardından böyle gelişme yaşanmamıştır. Çelik, kopuşun aksine Maden-İş'in 26-28 Temmuz 1965 tarihinde Kozlu olaylarından kısa süre sonra gerçekleştirdiği Genel Kurulu'na sunulan raporda Türk-İş'e dair olumlu değerlendirmeler olduğuna dikkat çekmiştir (Çelik, 2010: 514).

1965 yılının Kasım ayında yaşanan iki olay ise bu olumlu değerlendirmelerin değişmesine neden olmuştur. Birincisi Mannesman Boru fabrikasında yetkili Maden-İş Sendikası ile işveren arasında toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde yaşanan gerilim ve Türk-İş'in bu esnada takındığı tutumdur. İkincisi ise Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda örgütlü olan Maden-İş'in fabrikadan tasfiye edilme sürecinde yine Türk-İş'in almış olduğu tavra ilişkindir (Algül, 2015: 182-183).

İzmit'te bulunan Sümebank'a bağlı Mannesman Boru Fabrikası'nda işverenin işyerinde yetkili sendika olan Maden-İş yerine kendi kurdurduğu sendika ile toplu iş sözleşmesi imzalamak istemesi üzerine 25 Kasım 1965'te 638 işçinin çalıştığı fabrikada 212 işçi greve çıkmıştır (Algül, 2015: 183). Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler bir grupla birlikte Türk-İş'le görüşerek, Çalışma Bakanlığı'nın devreye sokulmasını istemiştir. Maden-İş yöneticileri bu süreçte Türk-İş tarafından bir adım atılmadığını iddia etmektedir (Algül, 2015: 183). Maden-İş yöneticilerinin Türk-İş tarafından bakanlıkla görüşme yapmak için Ankara'da tutulduğu sürede işverenin kurdurduğu sarı sendika Boru-İş grevi kırmak için büyük çaba göstermiştir. İşverenin baskısı ve sarı sendikanın çabalarıyla çok sayıda işçi işbaşı yapmıştır. Bunun üzerine Maden-İş'in kararı ile grev 15 Ocak 1966 tarihinde sona ermiştir (Derinden Gelen Kökler, 2017: 248-249). Türk-İş'in bu süreçte çaba göstermemesi ve Mannesman grevinin başarısızlıkla sonlandırılması Maden-İş tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu durum konfederasyon içerisinde devam eden gerilimin artmasına neden olmuştur.

Türk-İş ile Maden-İş arasındaki ilişkiler Karabük olaylarıyla daha da zayıflamıştır. 1960'lı yıllarda metal işkolunda en çok işçi çalıştıran tesis olan Karabük Demir Çelik Fabrikasında örgütlü olan Karabük Demir Çelik Ağır Sanayi İşçileri Sendikası, 1963 yılında Maden-İş'e katılmıştı. Maden-İş'in Karabük Merkez Şubesi daha önce Maden-İş'in 15. Genel Kurulu'nda genel başkanlığa aday olan Ahmet Çehreli tarafından sendikadan ayrılmaya çalışılmaktadır (Derinden Gelen Kökler, 2017: 246).

Ahmet Çehreli'nin bu tutumunu ve Maden-İş'in Karabük demir çelik fabrikalarından tasfiyesini 20.08.2010 tarihinde Hilmi Güner[14] ile yaptığı görüşmeyi Algül ayrıntılı olarak aktarmıştır;

> *"Ahmet Çehreli Maden-İş'in Karabük Şube Başkanı'ydı ve AP'liydi. 1963 Ekim ayında Maden-İş'e katılmıştı. Kasım 1965'te Çelik-İş adında bir sendika kurdular ve Ahmet Çehreli de o sendika içinde yer alıp bize karşı çalıştı, hatta Maden-İş şubesine de zarar verdiler. Ben o dönemde oraya gittim. Üye çalışması yaptık ve işçilerin yüzde 70-75'ini üye olarak kazandık. Böyle olduğu halde mahkeme temsil hakkını karşı taraf verdi. Bu dönemde Sanayi Bakanı Mehmet Turgut ve Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem ile MHP'liler fabrika fabrika propaganda yaptılar, 'bunlar komünisttir, bunlara yaklaşmayın diye'. Biz Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi de olan Ahmet Çehreli'yi ihraç ettik sendikadan. Halil Tunç'un açıklamaları hep bize karşıydı. Mannesman Grevi'nde[15] de böyle olmuştu. Kaya Özdemir'i destekliyordu. Metal-İş Federasyonu Başkanı idi ve AP'liydi. Bütün bu olaylar siyasi idi ve temelde Türk-İş'e güvensizliğimizi getirdi."(Algül, 2015: 184).*

Güner'in ayrıntılı olarak aktardığı bu gelişme Maden-İş yöneticilerinin Türk-İş'e dair tavrının giderek sertleşeceğinin sinyallerini vermektedir.

[14] Hilmi Güner, DİSK Maden-İş Genel Başkan Vekili ve TİP üyesi. Algül'ün yapmış olduğu görüşmelerin ayrıntılı notları için bakınız: Algül, 2015.

[15] İzmit'teki Sümerbank- Mannesman Boru Fabrikası'nda Maden-İş Sendikası ile işveren arasında toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde çıkan uyuşmazlık nedeniyle 25 Kasım 1965 tarihinde 638 işçinin çalıştığı işyerinde 212 Maden-İş üyesi işçi greve çıkmıştır. 5 Aralık'ta mahkeme kararıyla fabrikaya gelen 2 kamyon dolusu demir çemberi işçiler fabrikaya sokmak istemeyince güvenlik kuvvetleri duruma müdahale etti, 6 işçi gözaltına alındı. Grev, 15 Ocak 1966'da taraflar arasında anlaşma sağlanması üzerine sona erdi (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 344).

Ahmet Çehreli, Türk-İş 6. Kongresi tarafından ihraç edilmiş, 7. Genel Kurul'da Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy söz alarak Ahmet Çehreli'nin ihraç kararının kaldırılmasına yönelik genel kurul divanına sunulan önerge üzerinden konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmada Çehreli'nin lehinde oy kullanılması talebinde bulunmuştur;

> *"Mikrofona Ahmet Çehreli'yi müdafaa için çıktım. Sendikasını milli sendika yapmak için çalışmış, ancak daha sonra kurduğu sendikanın hedefinden uzaklaşması üzerine istifa etmiştir. İyi bir sendikacı ve iyi bir dosttur. Lehinde oy kullanmanızı istiyorum" (Türk-İş, 1968).*

1965-1966 yılları arasında yaşanan gelişmeler Maden-İş **ve** Lastik-İş sendikalarına karşı Türk-İş'in takındığı tutum, Kozlu olayları ve Mannesman Grevi ile birlikte gerilimin artmasına neden olmuştur.

2.2.4.1965 Genel Seçimleri ve Türk-İş 6. Genel Kurulu: İpler Geriliyor

1947-1960 arasında olduğu gibi 1960 sonrası yıllarda da sendikal hareket iki ana parti arasında bölünmüştü. Önceki dönem DP'nin işçi ve sendikacılardan aldığı desteği bu yıllarda sağ-muhafazakâr kesimi temsil eden AP aldı. 1961 seçimlerine katılan AP, CHP'den daha fazla işçi kökenli milletvekilini meclise sokmayı başardı. AP, 1965 seçimlerinde tek başına iktidara gelmiş, meclise 7 tane sendikacı vekil girmiştir. Bunların dördü AP[16], üçü TİP'li[17] milletvekilleridir (Çelik, 2010: 473-474). TİP listesinden 3 tane sendikacı milletvekilinin meclise girmesi o zamana kadar görülmemiş bir muhalefetin oluşmasına katkı sunmuştur. TİP'li sendikacı milletvekillerinin bu dönemde işçileri ilgilendiren bütün konularda son derece aktif bir tutum içinde bulundukları görülmektedir (Işıklı, 1990: 339).

TİP'in meclise girişi ve ülke gündemlerinin belirlenmesinde ve siyasette sesini duyurması TİP ile Türk-İş arasında yaşanan gerilimi ve sendikal harekette

[16]AP listesinden milletvekili seçilen sendikacılar; Kayseri Teksif Başkanı Mustafa Ertuğrul, Metal-İş Federasyonu Başkanı Kaya Özdemir, Tes-İş Federasyonu Genel Sekreteri Enver Turgut ve Türk-İş Başkanvekili ve Çimse-İş Sendikası Başkanı Hasan Türkay'dır (Çelik, 2010:474).

[17]TİP listesinden milletvekili seçilen sendikacılar; Lastik İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas (Ankara), Gıda İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Nebioğlu (Tekirdağ) ve Yol İş Genel Sekreteri Şaban Erik (Malatya) (Işıklı, 1990:338).

yaşanan ayrışmayı derinleştirmiştir (Algül, 2015: 182). Bu esnada Maden-İş Sendikası da tarihi adımlar atmaktadır. 26 Ocak 1966 tarihinde Maden-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu toplantısında alınan kararlar bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Maden-İş Genel Yönetim Kurulu 1966 Mart ayında gerçekleşecek olan Türk-İş kongresindeki sonuca göre kurulacak olan işçi konfederasyonuna öncülük yapılması kararı almıştır[18]. Çelik'e (2010: 516) göre; Maden-İş'in bu kararı almasında 1965 Genel Seçimlerinde AP'nin iktidarı tek başına alması ve TİP'in 15 milletvekili çıkarmasının büyük etkisi bulunmaktadır.

Türk-İş'in 6. Genel Kurulu'nda Türk-İş ile TİP arasındaki ilişki giderek gerilmiştir. Genel Kurul'da TİP'liler genel sekreterliğe aday çıkarmıştır[19] (Çelik, 2010: 517). Türk-İş Genel Kurulu'nda eski yönetimde yer alan Rıza Kuas ve CHP eğilimli kimi sendikacılar seçilememiştir. 1966 Genel Kurulu sadece TİP'lilerin tasfiyesi ile değil, asıl olarak AP'nin Türk-İş'te güçlenmesiyle sonuçlanmıştır (Çelik, 2010: 518). Sosyalist sendikacılar Türk-İş'teki pozisyonlarını yitirmiş, Türk-İş yönetiminde çoğunluğu AP ele geçirmiştir. Böylece AP'li sendikacılar TİP'li ve CHP'li yöneticilerin olduğu sendikaların karşısında yeni sendikalar kurdurma cesaretini bulmuştur.

2.2.5 1966 Paşabahçe Grevi: Bardağı Taşıran Damla

Cam işkolu, bazen işverenlerin kurdurduğu sendikalara tepki olarak bazen de mevcut sendikadan şikâyetçi oldukları için alternatif sendikal arayışların ve sendikal rekabetin yoğun olduğu bir işkoludur. Cam işkolunda var olan sendikal rekabet ve 1966 Paşabahçe Grevi çalışmamız için iki açıdan önemlidir. Birincisi Cam-İş ve Kristal-İş sendikaları arasında 1964'ten itibaren süre gelen sendikal rekabet ve Kristal-İş'in işveren yanlısı Cam-İş Sendikası'na karşı takınmış olduğu tutum ve izlemiş olduğu mücadeleci çizgi çalışmanın da önemli tartışmalarından biridir. Dönemin ana tartışması ise işkolu düzeyinde bir toplu iş sözleşmesi varken aynı zamanda işyeri düzeyinde bir toplu iş sözleşmesi imzalanıp imzalanamayacağıdır. 1966 Paşabahçe Grevi ise Türk İş içerisindeki sendikal ve siyasal anlayış

[18] Maden İş Genel Yönetim Kurulu kararının tam metni için bakınız: Çelik, 2010: 516.
[19] Genel sekreterliğe çıkarılan adayın kim olduğu konusu tam olarak bilinememektedir (Çelik, 2010: 517, Algül 2015: 187).

farklılıklarını açığa çıkarması, DİSK'in kuruluşuna giden süreci hızlandırması ve bardağı taşıran son damla olması açısından önemlidir.

2.2.5.1. Paşabahçe'de Sendikal Rekabet

Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası 5018 sayılı yasanın ardından 1947 yılında sendika kurulan işyerlerinden biridir. Cam-İş Sendikası, ustalardan oluşan bir grup tarafından 20 Haziran 1947 tarihinde "Paşabahçe Şişe ve Cam İşçileri Sendikası" adıyla kurulmuştur. Bu birinci sendika Cam-İş olarak anılmaktadır (Çelik ve Aydın, 2006: 18). Cam-İş Sendikası daha sonra Türkiye Şişe ve Cam Sanayi İşçileri Sendikası olarak adını değiştirmiştir. Aynı zamanda bu sendika İİSB'nin kurucuları arasında yer almış, Türk-İş'in kuruluşuna da katılmıştır (Çelik ve Aydın, 2006: 19).

1963 yılında 274 ve 275 sayılı yasaların yürürlüğe girmesinin ardından Eylül 1963'te cam sektöründe Türkiye Seramik, Şişe ve Cam Sanayi İşçileri Sendikası (Kristal-İş) adında ikinci bir sendika kurulmuştur (Çelik ve Aydın, 2006: 22). Bu sendika Paşabahçe işçileri tarafından kurulmuştur ve işyeri düzeyinde yetkiye sahiptir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998:513).

Kristal-İş Sendikası'nın, cam sektöründe Cam-İş tarafından 1964-1966 yılları için üç yıllık imzalanmış olan işkolu toplu iş sözleşmesini kabul etmeyerek Paşabahçe'de yeni bir toplu iş sözleşmesi yapmak istemesi greve yol açmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 513).

Cam-İş tarafından imzalanmış olan toplu iş sözleşmesinde üç yıl için 20 ile 25 kuruş arasında zam verilmesinin dışında neredeyse yeni hiçbir hak bulunmamaktadır. Bu toplu sözleşmeyle birlikte işçilerin yıllardır biriken tepkileri de açığa çıkmıştır (Çelik ve Aydın, 2006: 32). Kristal-İş Sendikası sözleşmeye yönelik tepkileri örgütleyerek hem ciddi sayıda üye kazanmış hem de fabrikada varlığını güçlendirmek için olanak yaratmıştır. Aynı zamanda, Paşabahçe'de işyeri düzeyinde toplu iş sözleşmesi yapabilmek için vermiş olduğu hukuki mücadelenin sonunda toplu iş sözleşmesi yetkisini kazanmıştır (Koçak, 2014: 297).

Yetkiyi alan Kristal-İş Sendikası toplu iş sözleşmesi imzalamak istemiş ancak Paşabahçe Cam ve Şişe Fabrikası işvereninin müzakereye yanaşmaması sonucu Kristal-İş Sendikası grev kararı almıştır (Koçak, 2014: 298). Paşabahçe'de çalışan

2500 işçi 22 Ekim 1964 tarihinde greve başlanmıştır. Ancak Türk-İş ve TİSK arasında imzalanan protokol ile grev başlamadan bitmiştir. Cam-İş ve Kristal-İş arasında süren birleşme görüşmeleri nedeniyle Türk-İş sözleşme yerine protokolle yetinmiştir. Bir işyeri toplu iş sözleşmesi yerine imzalanan protokol ile işçiler 3,5 milyon lira zam almıştır (Çelik ve Aydın, 2006: 35). Bu protokol aracılığı ile Kristal-İş kendisini işverene kabul ettirmiştir ancak henüz tam anlamıyla başarı elde edememiştir (Koçak, 2014: 298).

Kristal-İş'in Paşabahçe'de grev kararının Türk-İş ve TİSK tarafından imzalanan bir protokolle sona ermesinin ardından Kristal-İş ve Cam-İş arasında birleşme çalışmalarına hız verilmiştir. (Çelik ve Aydın, 2006: 38). Bu esnada işçilerin sendika seçme özgürlüğüne müdahale etmekten çekinmeyen işveren de Kristal-İş'in izlemiş olduğu mücadeleci çizgiden rahatsız olduğu için bu birleşmeyi desteklemiştir (Koçak, 2014: 298). İki sendika Birleşik Cam-İş adı altında birleşmiştir. Birleşmenin ardından yapılan şube kongrelerinin yoğunluklu olarak Kristal-İş'liler tarafından kazanılması Cam-İş'i rahatsız etmiştir. Genel Merkez kongresi Kristal-İş'ten gizlenerek yapılmış, Kristal-İş'liler sendikadan ihraç edilmiştir. Bunun üzerine Kristal-İş için yeniden kuruluş süreci başlamıştır (Çelik ve Aydın, 2006: 40-42).

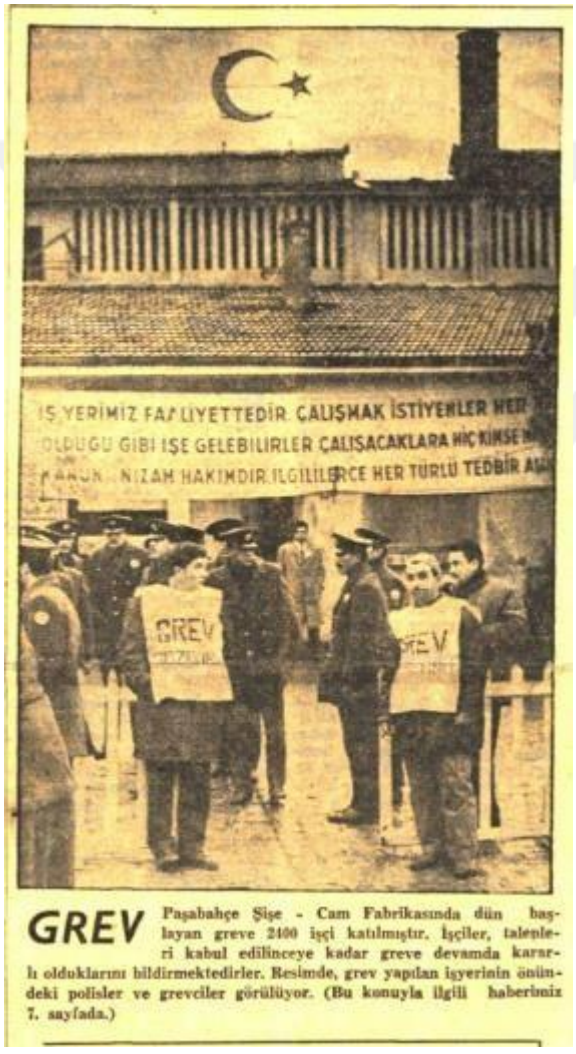
2.2.5.2.1966 Paşabahçe Grevi ve Türk İş İçerisinde Yaşanan Ayrışma

Cam işkolunda iki sendikanın birleşmesinin başarısız olması üzerine 7 Haziran 1965'de Kristal-İş ikinci kez kurulmuştur. Mehmet Şişmanoğlu Genel Başkan seçilmiştir. Birleşik Cam-İş Genel Merkez Kongresinde yaşananlara tepki duyan işçiler Kristal-İş'e yönelmiştir. Bir günde yüzlerce işçi üye olmasıyla Kristal-İş Sendikası kısa sürede işyerinde çoğunluğu almıştır. Ardından yeniden işyerinde toplu iş sözleşmesi imzalamak için hukuki yollara başvurmuştur (Çelik ve Aydın, 2006: 42-43).

Paşabahçe ve Çayırova Cam Fabrikaları'nı kapsayan işkolu toplu iş sözleşmesi yürürlükteyken Kristal-İş Sendikası'nın bu işyerlerinde çoğunluğu alarak işyeri toplu iş sözleşmesi imzalama isteği yoğun tartışmalara konu olmuştur. Yargıtay, Kristal-İş Sendikası'nın Paşabahçe ve Çayırova fabrikalarında işyeri düzeyinde toplu iş sözleşmesi yapabileceği kararını vererek tartışmayı

sonlandırmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi,1998:513). Ancak işveren toplu sözleşme sürecine yanaşmamıştır. İşverenin bu olumsuz tavrı sonrasında Paşabahçe fabrikasında tarihi grevin sinyalleri verilmiştir.

Kristal-İş, işverenin olumsuz tavrına, 31 Ocak 1966 tarihi itibariyle greve çıkma kararı alarak yanıt vermiştir (Koçak, 2014: 299). Grev işverenin tüm engelleme girişimlerine rağmen 31 Ocak 1966 tarihi sabahında işçilerin tamamının katılımıyla büyük bir coşkuyla başlamıştır (Milliyet, 1 Şubat 1966).

GREV Paşabahçe Şişe - Cam Fabrikasında dün başlayan greve 2400 işçi katılmıştır. İşçiler, talepleri kabul edilinceye kadar greve devamda kararlı olduklarını bildirmektedirler. Resimde, grev yapılan işyerinin önündeki polisler ve grevciler görülüyor. (Bu konuyla ilgili haberimiz 7. sayfada.)

Kaynak: Cumhuriyet, 1 Şubat 1966.

Paşabahçe'nin kapılarının tamamına gözcüler yerleştirilmiş, grev çadırı kurulmuştur. Grev boyunca işveren grevin zayıflayacağı beklentisini taşımaktadır. Ancak süreç işverenin beklediği gibi ilerlemez. İşveren yanlısı Cam-İş üyelerinin grev kırıcılığına rağmen grev devam etmektedir (Koçak, 2014: 299).

Grev etrafında çok kısa zamanda büyük bir dayanışma ağı oluşturulur. Türk-İş ve bağlı sendikalar da greve destek sunmaktadır. Gençlik örgütleri de greve dayanışma ziyaretleri düzenlemektedir. Grev dayanışmayla güçlenerek büyümektedir.

Kristal-İş yöneticileri Türk-İş'in desteğine dayanarak, Türk-İş yönetimine işverenle yapılacak görüşmelerde kendilerini temsil etme yetkisi vermektedir. Türk-İş almış olduğu bu yetkiyle 47 gün süren, fabrikanın sınırlarını aşan grevi işverenle imzaladığı protokol ile bitirmek ister. Ancak protokol ne sendika ne de işçiler tarafından kabul edilebilir hükümler taşımamaktadır. Greve destek veren sendikaların da desteğiyle Kristal-İş Türk-İş'e rağmen greve devam etme kararı alır (Koçak, 2014: 300-301).

Türk-İş bu tarihten sonra Kristal-İş'in imzalanan protokolü kabul etmemesiyle grevden desteğini tamamıyla çekmiştir (Çelik ve Aydın, 2006: 95). İşçiler işbaşı yapmamış, greve devam etmiştir (Milliyet, 23-24 Mart 1966).

Türk-İş grevden desteğini çektiğini ve greve son verilmesi çağrısını bir basın açıklamasıyla duyurmuştur. Aynı açıklamada Türk-İş 1. Bölge Temsilciliğine de grevle ilgilenmemesi talimatı verildiği ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 29 Mart 1966). Türk-İş greve karşı tutum alırken Türk-İş üyesi 12 sendikada yayınladıkları deklarasyonla grevi desteklediklerini duyururlar [20].

Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy Paşabahçe grevinin Türk-İş'i bölmeye çalışan solcuların işi olduğunu düşünmektedir. Türk-İş'in itirazlarına rağmen grevin devam ettirilmesi nedeniyle Türk-İş yönetimi ilk olarak greve en büyük desteği veren Petrol-İş Genel Başkanı Ziya Hepbir'i disiplin kuruluna vermiştir (Çelik ve Aydın, 2006: 111).

Bu süreçte bir dizi hukuki girişim ve işverenin grevi engelleme çabaları sonucunda Paşabahçe Grevi 19 Nisan 1966 günü Demirel hükümeti tarafından *"memleket sağlığını bozucu nitelikte"* bulunduğu için bir ay süreyle ertelenmiştir (Çelik ve Aydın, 2006: 118). 85 gün sürmüş olan grev ertelendikten sonra toplu

[20]Türk İş'in desteklememe kararına rağmen grevi destekleyen sendikalar şunlardır: Petrol İş, Metal İş, Çimse İş, Lastik İş, Maden İş, Büro İş, Sağlık İş, Deri İş, Likat İş, Deniz İş, Kimya İş ve Ulaş İş. (Milliyet, 6 Nisan 1966).

sözleşme Yüksek Hakem Kurulu tarafından bağıtlanmıştır (Koçak, 2014: 301). Yüksek Hakem Kurulu tarafından imzalanan sözleşme Türk-İş'in imzalamış olduğu protokolden daha ileri hükümler taşımaktadır (Çelik ve Aydın, 2006: 129).

1963 yılında yürürlüğe giren 274 ve 275 sayılı kanunlar ile işçi hareketlerinde grev eğilimi yükselmiştir. 1966 Paşabahçe Grevi de bu grev dalgası içerisinde önemli bir yerdedir (Koçak, 2014: 315). Paşabahçe Grevi hem grev aşamasında hem de grev sonlandırıldıktan sonra da oldukça önemli tartışmalara neden olmuştur. Grevin ardından Kristal-İş ve Türk-İş'e rağmen grevi destekleyen sendikalar Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edilmiştir. Paşabahçe grev süresince Türk-İş içindeki sendikal anlayış farklılıklarının belirgin hale gelmiştir (Çelik ve Aydın, 2006: 131).

Türk-İş'in grevi destekleyen sendikaları ihraç kararı verilmesinden önce hatta Onur Kurulu'nun toplanmasından önceki bir tarihte Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş sendikaları yanlarına Gıda-İş Sendikası'nı da alarak Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşmasını (SADA) imzalamışlardır. Paşabahçe grevinin sürdüğü günlerde Mart 1966'da yapılan Türk-İş kongresinde, TİP'li sendikacılar Türk-İş yönetiminden tasfiye edilmişler. Maden-İş'in Türk-İş genel kurulundaki tabloya göre geçerlilik kazanacak olan yeni bir konfederasyon kurulması kararı böylece gündeme gelmiştir (Algül, 2015: 190-191). Aslında bu ayrışma ve DİSK'in kuruluşu bir neden değil sonuç olarak da okunabilmektedir (Algül, 2015: 193).

Sendikal tarih araştırmalarının bazılarında yapıldığı gibi DİSK'in kuruluşunu Paşabahçe 1966 grevi ile bağdaştırmak doğru olmayacaktır. Paşabahçe grevi Türk-İş içerisinde yaşanan sendikal anlayış farklılıklarının ve siyasal anlaşmazlıkların görünür olmasını sağlamıştır. Grev, DİSK'in kuruluşuna giden süreci hızlandıran etkenlerden biri olmuştur (Çelik ve Aydın, 2006: 143). Ayrıca Paşabahçe grevinin sahibi Kristal-İş ve en büyük destekçisi Petrol-İş sendikaları her şeye rağmen Türk-İş'ten kopmamışlardır.

Paşabahçe 1966 Grevi, sendikal hareket için oldukça önemli ve öğretici özellikler taşır. Türk-İş'in grev boyunca ayak sürüyen tavrı ve giderek işverenden yana takındığı tutuma karşı grev destekçisi sendikaların Türk-İş'e rağmen grevin başından sonuna kadar Kristal-İş'in yanında yer alması sendikal dayanışmanın önemini göstermektedir. Yalnızca sendikal hareket açısından değil toplumsal

hareketler açısından da grev oldukça önemli bir yerde durmaktadır. Paşabahçe Grevi, greve katılan işçilerin, işçi ailelerinin hatta Paşabahçe semtinde yaşayanların hayatında önemli izler bırakmıştır.

2.2.6. Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (SADA)

Paşabahçe Grevi sürecince güç ve eylem birliği yapmış olan Maden-İş, Lastik-İş, Gıda-İş ve Basın-İş sendikaları bu dayanışmayı kalıcı kılmak için bir anlaşma imzalama kararı almıştır. Maden-İş, Türk-İş'e bağlı sendikaların kendi aralarındaki dayanışmayı yeterli görmediği için özellikle özel sektörde faaliyet gösteren sendikalar arasında bir dayanışma ağını önemli görmüştür (Derinden Gelen Kökler, 2017: 271).

15 Temmuz 1966'da İstanbul'da Basın-İş Sendikasının Genel Merkez Ofisinde bir araya gelen Türkiye Maden-İş adına Genel Başkan Kemal Türkler, Basın-İş adına Genel Başkan İbrahim Güzelce, Lastik-İş adına Genel Sekreter Kemal Ayan ve Gıda-iş adına Genel Başkan Kemal Nebioğlu sendikalar arasında daha güçlü bir dayanışma yapılması gerektiğini kararlaştırmışlardır. Bu ekip aynı zamanda DİSK kuruluş çekirdeğini de oluşturmuştur. İmzalanan anlaşmanın gerekçesinde aşağıdaki ifadeler yer almıştır [21];

> *"İşçi sınıfı içerisinde bir takım emek sömürücüleri, çok müsait buldukları bugünkü ortam içerisinde sosyal ve ekonomik sorunlarımızın çözümü için değil kişisel çıkarları için yeni yeni sendikaları kurmuşlar veya mevcutlardan bir kısmını ele geçirmişler. Böylece işçinin gücün parçalamak için çaba verenlerin bu niyetine bilerek veya bilmeyerek yardımcı çabalara girmişlerdir. Bugün Türkiye'de işçi sendikalarının sayısı bilinmez hale gelmiştir. İlk bakışta Türk-İş'in çözümlenmesi gerekli gibi görünen bu sorunlar karşısında işçi sendikalarının her şeyi Türk-İş'ten bekleme anlayışı noktasından hareket ettikleri ve kendi kaygısının önünü süpürür durumunda kaldıkları için çözümlenmesi güç bu sorunlar önünde*

[21] SADA'nın tam metni için Ek 1'e bakınız.

kendi güçlerini aşan kusurlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır ve kalmaktadırlar."(Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması, 1966).

Benzer düşüncelere sahip sendikalar arasında örgütsel birlik ve dayanışma amacıyla imzalanan anlaşma 18 maddeden oluşmaktadır. Anlaşmanın 2. maddesinde SADA, *"Bu anlaşmaya imza koyan işçi sendikaları arasında, örgütlenme, eğitim, toplu sözleşme, grev, teknik, maddi ve manevi güç birliğidir."*olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda SADA'ya göre işverenlerin kurdurmuş olduğu sarı sendikalara karşı da sendikalar güçlerini birleştirecektir.

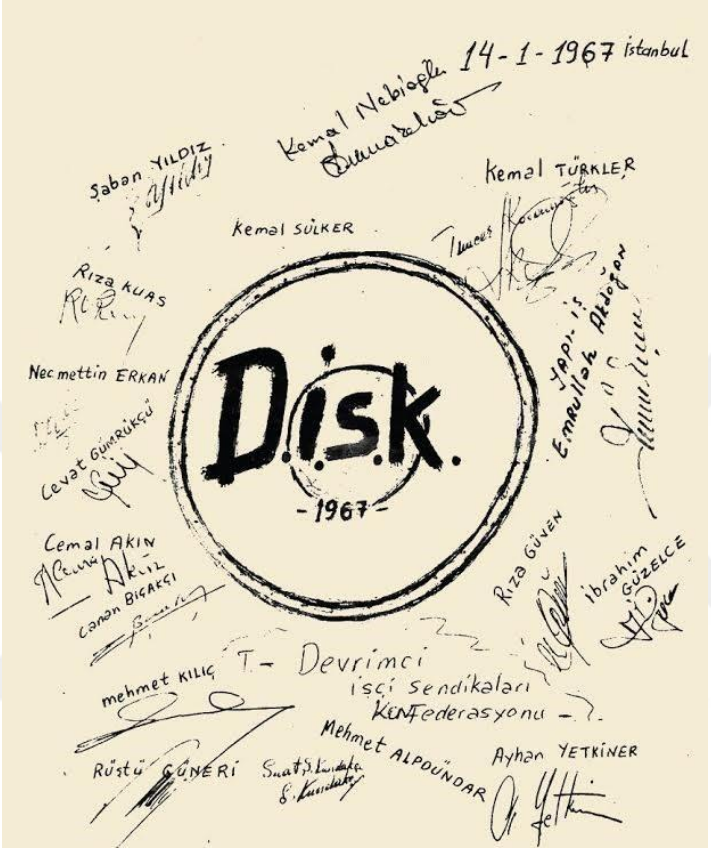
2.3.TÜRK-İŞ'TEN KOPUŞ ve DİSK'İN SAHNEYE ÇIKIŞI

Kozlu Olayları, Mannesman Grevi ile Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda yaşanan olaylar ve tüm bu yaşananlar karşısında Tük-İş'in tutumu DİSK'in kuruluşunda ana aktör olan Maden-İş ile Türk-İş arasındaki ilişkilerin daha da soğumasına neden oldu. Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç'un Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas'a karşı almış olduğu cephe ve Türk-İş'in 6. Genel Kurulu'nda yaşanan tasfiyeler Türk-İş'ten ayrılma ve yeni bir konfederasyon kurma eğilimini arttırdı (Derinden Gelen Kökler, 2017: 265).

DİSK'in kuruluşu açısından asıl önemli gelişme Maden-İş'in 26 Ocak 1966 tarihinde gerçekleştirdiği Genel Yönetim Kurulu toplantısında aldığı karardır. Kararda, Mart 1966'da gerçekleştirilecek olan Türk-İş'in 6. Genel Kurulu'nda çıkacak olan tablonun Türk-İş'ten ayrılma konusunda belirleyici olacağı üzerinde durulmuştur. Türk-İş Genel Kurulu'ndan iki ay önce Maden-İş Genel Yönetim Kurulu toplantısında alınmış olan karar da göstermektedir ki 1967'de kurulan DİSK'in kökleri 1966 yılının başlarına kadar gitmektedir (Çelik, 2018/2:621).

12 Şubat 1967 tarihinde İstanbul Çemberlitaş Şafak Sineması'nda aynı gün topladıkları genel kurullarında Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve T. Maden İş (Zonguldak) sendikaları DİSK'i niçin kurmak istediklerini, Türk-İş üyesi olan sendikalar ise niçin Türk-İş'ten ayrılmak istediklerini açıklayan birer gerekçe

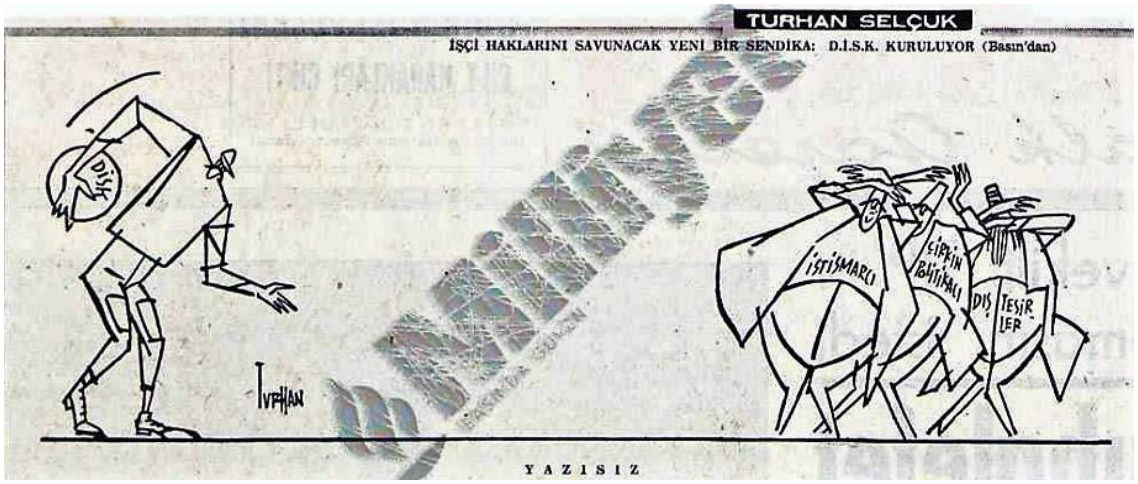
raporunu kongrelerine sundu ve raporlar kongre tarafından kabul edildi. Kongresini yapan sendikalar Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) Kuruluş Bildirisini ve Ana tüzüğünü kabul etti. 13 Şubat 1967'de de DİSK'in kuruluş başvurusu yapıldı (DİSK Kuruluş Bildirisi, 1968).

Kaynak: DİSK Arşivi

DİSK, "Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor"[22] da sendikal kopuşun nedenleri ayrıntılı olarak açıklamıştır. Ayrılma nedenlerinden ilkini Türk-İş'in Paşabahçe Grevi esnasında ve sonrasında takındığı tutum oluşturmuştur. Aynı zamanda Türk-İş bünyesindeki federasyon ve sendikaların birleştirilme kararını uyulmaması nedeniyle aynı işkollarında irili ufaklı birden fazla sendikanın kurulmasının önü açılarak işçi haklarının çiğnenmesine göz yumulması da ayrılmanın ilk gerekçelerdendir (DİSK, 1968:6).

[22] Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor'un tam metni Ek 2'dedir.

Kaynak: Milliyet, 17 Şubat 1967.

DİSK'in ayrılma gerekçelerinden biri de Türk-İş'in partiler üstü politika anlayışının arkasına gizlenerek iktidara gelen partiyle uyumlu geçinme anlayışına sahip olmasıdır. Bu anlayışla Türk-İş'in işçi haklarına yönelik ciddi tavizler verdiği belirtilmektedir (DİSK, 1968:7-8). DİSK Genel Sekreteri İbrahim Güzelce basında çıkan yazılarında Türk-İş'ten ayrılmanın en önemli gerekçelerinden birinin de dış yardım konusu olduğunu, AID yardımlarının Türk-İş'in bağımsızlığını ortadan kaldırdığını ifade etmiştir (Ağralı, 1967: 212-213). Türk-İş'in işçi grevlerinin birçoğuna karşı çıkması da ayrılma gerekçelerinden biridir. Bu grevlere Mannesman Boru Hattı Grevi, Zonguldak maden işçileri grevi ve Paşabahçe grevi örnek olarak verilmiş, Türk-İş'in tutumu eleştirilmiştir. Maden-İş'in gelişmesini önlemeye çalışmakla ve Maden-İş'e karşı sarı sendikalar kurdurmakla suçlanmıştır. Karabük'te kurulan sarı sendikanın Türk-İş'e alınması için kongrelerde verilen önergeler ve Ereğli'de yine Maden-İş'e karşı kurdurulan sarı sendika da bu suçlamaya delil olarak sunulmuştur (DİSK, 1968: 11-14). Bu gerekçelerden de anlaşıldığı üzere SADA örgütlenmenin önündeki engellere karşı ortak müdahale ve mücadeleyi benimsemekle birlikte sarı sendikalara karşı mücadele de olanakların ortak kullanılmasını hedeflemiştir (Çelik, 2018/2: 622).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİSK'İN KURULUŞUNUN ARDINDAN ARTAN SENDİKAL REKABET VE SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN YAPILAN FABRİKA EYLEMLERİ

1960'lı yıllarla birlikte artan sendikal rekabet DİSK'in kuruluşuyla birlikte daha da yoğunlaşmıştır. DİSK'in detaylı olarak açıkladığı kuruluş gerekçelerine Türk-İş'ten yanıtlar gecikmemiştir. Türk-İş birçok fabrikada DİSK'e bağlı sendikaların karşısında yeni sendikalar kurdurmuş ya da işverenin kurdurduğu sendikaları DİSK'e karşı desteklemiştir. Bu durum birçok fabrikada ciddi tepkilere yol açmıştır. İşçiler kendilerini temsil eden sendikayı seçmek ve savunmak için çeşitli mücadele yöntemlerine başvurmuşlardır.

Bu bölümde DİSK'in kuruluşunun ardından artan sendikal rekabet sonucu ortaya çıkan fabrika eylemlerini sendika seçme özgürlüğü bağlamında inceleyeceğim. Eylemlerin arkasında yatan sendikal rekabete, işçilerin seçtikleri sendikayı savunmak için başvurdukları eylem biçimlerine ve sendika seçme yöntemlerine bakacağım. İşçiler tarafından DİSK'e bağlı sendikaların tercih edilmesinin gerekçelerini irdeleyeceğim. Sendika savunma eylemleri olarak nitelendirdiğim sendika seçme özgürlüğü için yapılan fabrika eylemlerinden 1970 yılının 15-16 Haziran'ında DİSK'i savunmaya giden süreci değerlendireceğim.

3.1. SENDİKAL REKABETTE YENİ BİR BOYUT: DİSK'İN KURULUŞUNA TÜRK İŞ'TEN TEPKİ

DİSK'in kuruluşundan birkaç gün sonra DİSK'i tartışmak için Türk İş'e bağlı sendika ve federasyon başkanları 27 Şubat 1967 günü Teksif Sendikası'nda toplanmıştır. Toplantıda konfederasyona bağlı sendika genel başkanları, bölge temsilcileri ve eğitim müdürleri hazır bulunmuştur. Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy'un açılış konuşmasının ardından toplantı başlamıştır (Koç, 2008: 91).

Demirsoy 7 sayfalık konuşmasında Türk-İş'in ilkelerinden, Türk-İş'in partilerüstü politika anlayışına, TİP'in Batı modeli bir sendikacılık anlayışı benimsemiş olmasından, TİP'li sendikacıların konfederasyonu kontrol altına almak istemesine kadar birçok konuya değinmiştir. Konuşmasında, DİSK'in kuruluşunda yer alan sendikaların üye sayılarına dair de bilgi vermiştir. Demirsoy konuşmasını, DİSK'in amaçlarının kamuoyuna Türk İş tarafından açıklanacağını ifade etmiştir;

"... DİSK ya da TİP'in Türk İşçi Hareketinde hiçbir etkisi olmayacaktır derken bu konuda hiçbir tedbir alınmayacağını kastetmiyoruz. Gereken her tedbir siz yöneticilerle ortak olarak kararlaştırılacak, sizin direktiflerinizin ışığı altında Türk-İş ve Türk-İş'in çalışmalarına paralel olarak da sizler tarafından yapılacak çalışmalarla DİSK ve TİP'in gayeleri işçilere duyurulacaktır."(Koç, 2008: 93).

Türk-İş'in düzenlemiş olduğu toplantıda yaşanan bir diğer önemli olay ise DİSK'le mücadelenin amaçlarının belirlemesi ve bununla ilgili bir rapor hazırlanması için komisyon oluşturulmasıdır. Komisyonda Seyfi Demirsoy, Şevket Yılmaz, Ethem Ezgü gibi isimler yer almıştır (Koç, 2008: 93). Komisyon çalışmalarından 10 yıl sonra yapılacak olan DİSK'in 6. Genel Kurulu'nda genel başkanlığına seçilecek olan Abdullah Baştürk de DİSK'le mücadele komitesinde yer almıştır.

Türk-İş'in Genel Sekreteri Halil Tunç ise Türkiye Gazeteciler Sendikası tarafından 1967 Şubat ayında düzenlenen basın toplantısında DİSK ve TİP'e dair Türk-İş'in görüşlerini açıklamıştır;

"TİP demokratik müesseseleri tahrip etmek üzere şahsi emellerini kullanmak için DİSK'i kurdurmuştur... Daha açıkça söylüyorum: Mao'nun Kızıl Çin'de öğrencilere yaptırmak istediği kültür ihtilalini, TİP Türkiye'de, Türk işçisine yaptırmak istemektedir. Türkiye, hürriyetle emniyeti bir arada götürmeye mecburdur. İşçi adı TİP'in sadece isminde bulunmaktadır. 15 milletvekilinin sadece üçü işçidir."(Ağralı, 1967: 211).

DÜNYA

HEP BU VATAN HEP BU HALK İÇİN

Tel: 22 68 08 - 22 83 84 Santral: 27 99 10 Başyazarı: Falih Rıfkı ATAY YIL: 15 Sayı: 7134 25 Kr.

ŞUBAT 27 PAZARTESİ 1967

Gazetemiz HERGÜN 8 SAYFA

T.i.P. ve DİSK'e çatan Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, yardımsız kalkınma olmaz, dedi

«İşçi Partisi, D.i.S.K.'i şahsî emelleri için kurdurdu»

Türkiye İşçi Partisi, korkak bir partidir

Türk - İş Genel Sekreteri Halil Tunç, dün Türkiye Gazeteciler Sendikasın da düzenlediği basın toplantısında T. İ. P. e ve yeni kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonuna şiddetle çatmıştır.

Son yapılan zamları ele alan Halil Tunç, her alanda istihsal düşüklüğünün devam ettiği bir sırada, Türkiye'nin kalkınması için daha uzun yıllara ihtiyaç olacağını söylemiş ve Türkiye'deki işçi hareketlerinin sosyal alanda da daima yol gösterici olduğunu kaydettikten sonra, Türk - İş'in bu konuda daima ilerici hareketlerde önderliği muhafaza ettiğini ifade etmiştir.

Hükümetin vasıtalı vergilerle işçi sınıfın yükünü ağırlaştırdığını öne süren Türk - İş Genel Sekreteri Türk - İş bün yesinden ayrılarak «Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu» adı ile bir işçi teşekkülü kuran sendikalar konusunda sorulan bir soru üzerine de fikirlerini açıklayan Halil Tunç,

Yepyeni Bir Hâtırat İHTİLÂL ÇIKMAZI

Kaynak: Dünya, 27 Şubat 1967

1968-1970 arası dönemde DİSK aynı dönemde Türk-İş'in etkisiz ve zaman zaman uzlaşmacı tavrı karşısında aktif, militan ve sınıf çıkarlarını öne çıkaran sendikal mücadele tarzıyla ciddi bir gelişme gösterdi. DİSK'in kamu sektöründe örgütlenmesinin önü çeşitli biçimlerde engellenmeye çalışılsa da özel sektörün en önemli işyerlerinde hızla örgütlendi. Bu dönemde işçilerin hızla DİSK'e katıldıkları ve DİSK'e bağlı sendikaları işyerlerine sokabilmek için referandum uygulaması talebinin pek çok işçi eyleminin nedeni olduğu görüldü. DİSK'in Türkiye'de solun yükselişine paralel giden gelişmesi Türk-İş başta olmak üzere çeşitli çevreleri, işveren kuruluşlarını, devlet ve hükümet içindeki bazı kesimleri rahatsız ediyordu. Bu gelişmenin önüne geçilmesi için 274 sayılı Sendikalar ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanunlarında Türk-İş dışındaki sendikaları geriletip varlık alanlarını daraltacak nitelikte değişiklikler yapılması gündeme gelecekti (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 309-310).

Türk-İş'in ve üye sendikaların işverenlerle ilişkilerini geliştirmesinde DİSK'in ayrı bir konfederasyon olarak sahneye çıkmasının etkisi olduğu ifade

edilmektedir. DİSK kuruluşunun hemen ardından işverenler için çekince duyulan bir konfederasyon olmuştur. DİSK üyesi sendikaların bir işyerinde örgütlenme çalışmalarına başlamasından rahatsızlık duyan işverenler hızla Türk-İş'e üye sendikalara işyerinde örgütlenme çağrı yapmaktaydı (Koç, 2008: 97).

Türk-İş'in DİSK'in kuruluşunu ilan etmesinin ardından sertleşen tutumunun yanı sıra kuruluştan 11 gün sonra 24 Şubat'ta *Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik Tetkik Kurulu*'ndan Türk-İş'e bağlı bölge başkanlıklarına bir yazı gönderilmiş, bölgelerden bilgi toplanarak tekrar kurula gönderilmesi istenmiştir. Gönderilen yazıda; TİP'in Malatya Kongresinde alınan kararla Türk-İş'in karşısında DİSK adında bir konfederasyon kurulduğu ve bu konfederasyonun amacının *işçileri kendi siyasi emellerine alet etmek* olduğu belirtilmiştir. Bölge başkanlıklarına çalışmalarının zararlı olduğunun altı çizilmiş, DİSK örgütlenmesi ile ilgili birkaç soru yönlendirilerek cevaplanması istenmiştir (Koç, 2008: 97-98). DİSK bir yandan devlet bir yandan Türk-İş ve işverenler tarafından baskı altına alınmakta, örgütlenmesi engellenmeye çalışılmaktadır.

3.2. SENDİKA SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN YAPILAN FABRİKA EYLEMLERİ

DİSK'in kuruluşunun ardından artan sendikal rekabet sonucu DİSK üyesi sendikalara karşı işverenlerin sarı sendikalar kurdurması, Türk-İş'in işveren yanlısı tutum takınarak kurdurulan sarı sendikaları desteklemesi birçok fabrikada çetin yetki mücadeleleri yaşanmasına yol açmıştır. Bu mücadeleler birçok yerde fabrika önünde oturma eylemleri, grevler ve işgaller şeklinde yaşanmıştır. Dönem itibariyle devlet, işveren ve Türk-İş'in, DİSK üyesi yetkili sendikaları etkisizleştirme çabasına karşı işçiler DİSK'i seçmekte, seçtikleri sendikaları fabrika eylemleriyle savunmaktadır. DİSK'in rakip sendikalara oranla daha iyi sözleşmeler yapması, mücadeleci ve işçilerin taleplerini göz ardı etmeyen, işçilere güven veren sendikal çizgi izliyor olması işçilerin DİSK'i seçmelerinin temel nedenleridir.

1967- 1970 yılları arasında sarı sendikalara karşı girişilen mücadele DİSK'in 3. Genel Kurul Çalışma Raporu'nda şöyle aktarılmıştır;

"Yargıtay kararlarıyla üyesi az sendikaya toplu sözleşme yetkisi verilmesi sağlanmış, üyesi yok denecek kadar az bir sendikaya işkolu düzeyinde yetki verilmiştir. Böyle hallerde işçilerin Anayasa'daki ve toplu sözleşme, grev yasasındaki haklarını korumak için direnme ve işgalden başka yolları kalmamaktadır."(DİSK, 1970: 15).

1968 yılı itibariyle birçok fabrikada görülen fabrika eylem ve işgallerinin baş aktörü DİSK'li sendikalardır. Bu eylemlerin ana konusunu çalışmada da üstünde durduğumuz üzere sendika seçme özgürlüğü oluşturmaktadır. Çalışmada yer verdiğimiz eylemlerin dışında 1960'lı yılların sonunda çok sayıda sendika seçme özgürlüğü için yapılan eylem bulunmaktadır. 1969 yılının Mart ayında Elektrometal işçileri Çelik-İş'ten ayrılıp Maden-İş'e geçmiştir. Aynı yılın Haziran ve Temmuz aylarında Horoz Çivi Fabrikası'nda da işçiler sarı sendikaya karşı eylemler yapmıştır. Maltepe'de İzsal Döküm Fabrikası'nda da işçiler Bizim-İş Sendikası'na karşı Maden İş'i seçmiştir (Şafak, 2015: 68-69). 1960'lı yılların sonlarına doğru DİSK'li sendikalar tarafından yapılan grevlerin yanı sıra fabrika işgallerinin de yaygın kullanımı söz konusudur. DİSK bu direnişleri tercih ederken 1961 Anayasası'nda yer alan "direnme hakkı" na dayanmaktadır. Bu eylemler güdümlü sendikalara karşı "son çare" olarak görülmektedir (Çelik, 2018: 652).

3.2.1. Sendika Seçme Özgürlüğü İçin İlk Fabrika İşgali: Derby Lastik Fabrikası

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin geleneğinde fabrika işgalleri 1968 yılına kadar önemli bir yer tutmuyordu. İlk önemli işgal, üniversitelerdeki boykot ve işgal olaylarından kısa bir süre sonra başlayan Derby Lastik fabrikası işgali olmuştur (Koç, 2008: 101).

İstanbul Kazlıçeşme'de bulunan Derby Lastik fabrikası lastik sektörünün önde gelen kuruluşlarındandı. 1950'li yıllardan itibaren fabrikada örgütlü olan sendika Lastik-İş sendikasıydı. Lastik-İş örgütlü olduğu ilk yıllardan itibaren işçilerin haklarını ilerletmek için çok sayıda mücadele yöntemi başvurdu. İmzalanan toplu iş sözleşmeleriyle birlikte DİSK'in kuruluşunda yer alan Lastik-İş'in mücadeleci sendikal çizgisi giderek belirginleşti, Lastik-İş sektördeki gücünü arttırdı. Bu durum

Derby işvereni ve Türk-İş tarafından rahatsızlıkla karşılanıyordu. İşveren çareyi Lastik-İş'in karşısında yeni bir sendika kurdurmakta buldu. Muhasebe servisinde çalışan bir grup çalışana Kauçuk-İş adında yeni sendika kurduruldu. Yeni kurulan sendika Türk-İş tarafından da desteklendi. İşverenin ve devletin desteğini alan Kauçuk-İş Sendikası işçilerin kimlik bilgilerini doğrudan işverenden alarak bilgileri olmadan işçileri üye yapıyordu (Aydın, 2012: 15-16). Böylece işveren Lastik-İş'in işyerinde yetkili sendika olmasını engelleyerek, kendi güdümündeki bir sendikayla toplu pazarlık masasına oturacaktır. Lastik-İş ve Kauçuk-İş arasında ortaya çıkan sendikal rekabetten en karlı işveren çıkacaktır; hem Lastik-İş'ten kurtulacak hem de kendi istediği biçimde bir toplu iş sözleşmesini işçilere dayatabilecektir. Sendika seçme özgürlüğü işveren tarafından açık bir biçimde engellenmektedir. Ancak lastik işçileri güdümlü sendikayı değil Lastik-İş'i savunmayı tercih edecektir.

Türk-İş'e bağlı Kauçuk-İş Sendikası'nın işkolunda yetkili sendika olduğu gerekçesiyle 4 Temmuz günü işkolunda toplu sözleşme imzalamak istemesi üzerine Kauçuk-İş Sendikası'na değil Lastik-İş Sendikasına üye olduklarını söyleyen işçiler durumu protesto etmek amacıyla fabrikayı işgal etti. Sayıları 1000'den fazla olan işçiler, Kauçuk-İş'e değil Lastik-İş'e üye olduklarını ve sarı sendikayı tanımadıklarını belirtti (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 1, 433).

İŞGAL HAREKETLERİ FABRİKALARA SIÇRADI

Lâstik fabrikasında toplu sözleşme görüşmelerini yürüten sendikaya cephe alan işçiler fabrikayı işgal etmişler, kimsenin içeri girmesine izin vermemişlerdir.

İki sendika arasındaki anlaşmazlık sebebiyle fabrikayı işgal eden işçiler, işgale taraftar olmayanlar için barikatlar kurdular. Ekleri sopalı nöbetçi işgalciler görülüyor.

1600 lâstik işçisi dün bir fabrikayı işgal ettiler

Olay, 2 sendika arasındaki ihtilâftan doğdu. İşgal komitesi kuran işçiler işvereni içeri almadı ve işyerinde referandum yapılmasını istedi

İSTANBUL

Kendileri adına «Toplu Sözleşme» imzalayan «Kauçuk-İş» Sendikasını kabul etmeyen «Derby» Lâstik Fabrikası işçileri dün Osmaniyedeki fabrika binasını işgal etmişlerdir. Sabah saat 6.00 sularında fabrikaya gelen 1600 işçi, evvelden bastırdıkları «Karşımızdaki sarı sendikadan bıktık. Referandum istiyoruz. Fabrika Müdürünü istemiyoruz.» mealindeki bildiriyi dağıttıktan sonra kapıları tutmuşlar ve duvarlara sopalı nöbetçiler koyarak fabrikaya kimseyi almamışlardır.

DİSK'e bağlı «Lâstik-İş» Sendikası ile TÜRK-İŞ'e bağlı «Kauçuk İş» Sendikası idarecileri arasındaki rekabetten doğan bu işgal ve boykot hareketinden sonra bir «Boykot ve işgal komitesi» kuran işçiler, isteklerini bir kâğıda yazmışlardır. Bilâhare bu yazılı isteklerini fabrikaya gelen TİP Genel Sekreteri ve Lâstik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas'a veren işçiler, «Biz Lâstik-İş'i tanıyoruz. İsteklerimiz bunlar. Sen git fabrika yetkilileri ile görüş» demişlerdir.

İŞÇİ İSTEKLERİ

«Kauçuk-İş» Sendikasına. «Sa-

(Devamı Sa: 7 Sü: 3 de)

kaçarak hürriyeti seçen ve memleketimizde iltica hakkı isteyenlerden 7'si..

blokundan

kişi

Kaynak: Tercüman, 5 Temmuz 1968.

Fabrikayı işgal eden işçiler, işyerinde yetkili olan sendikanın demokratik yöntemler kullanılarak ortaya çıkarılmasını, kendilerini temsil edecek sendikayı kendileri seçmek istiyordu. İşçiler, oylama yöntemiyle fabrikada yetkili sendikanın belirlenmesini, işverenin referandumdan çıkan sendikayla sözleşme yapmasını talep ediyordu (Aydın, 2012: 16). İşçiler eylem boyunca fabrikayı terk etmedi. Lastik-İş referandum talebiyle girişimlerde bulunmaya başladı.

FABRİKA İŞGALİNDE
4 İŞÇİ TEVKİF EDİLDİ

İşçilerin istedikleri sendikayı tesbit etmek için fabrikada hâkim önünde referandum yapıldı

İSTANBUL

«Derby Lâstik Fabrikası» ndaki işçilerin fabrikayı işgal fiilleri altıncı gününde harekete geçen polis, işgal olayında elebaşı rolü oynayan 5 işçiyi yakalayarak Adliyeye sevketmiş, 4 işçi sorgularını müteakip tevkif edilmişlerdir.

Bakırköy Savcısı Kâmil Özer tarafından yürütülmekte olan tahkikat ile ilgili olarak nezaret altına alınan işçilerden Tevfik Koç'un başka fabrikada çalıştığı, suçla alâkası bulunmadığı tesbit edilmiş olup, serbest bırakılmıştır. Hikmet Özturan, Selâhattin Bakır, Ali Odabaşı ve Nihat Uyar adlarındaki işçiler ise tevkif talebi ile Bakırköy 2. Asliye Ceza Mahkemesine sevkedilmiştir.

Nöbetçi Asliye Ceza Mahkemesinde 4 işçiye «Başka şartlar altında mukaveleler kabulüne icbar

(Devamı Sa: 7, Sü: 3 de)

Oylama sırasında hazır bulunan hakim fabrikaya alınıyor...

Sendika seçimi için oy verme sırasını bekleyen işgalci işçiler...

Çağlayangil Moskova'ya gitti

ANKARA

Dışişleri Bakanı Çağlayangil dün saat 18'de Moskova'ya hareket etmiştir. 4 gün sürecek olan seyahatine çıkmadan önce beyanat veren Çağlayangil, Sovyetlerbirliği ile uzun vadeli bir ticaret akdinin imkânlarının araştırılacağını bildirmiştir.

DOKTOR CAYMAZ'IN AÇIKLAMASI

Tercüman Gazetesi
Yazı İşleri Müdürlüğüne, İstanbul

Gazetenizin 10-12-14-17-26-30 Haziran 1968 tarihli sayılarında, bana ve eşime atfen, bilgiler verildi. Bu bilgilerden iki tanesini, bugün dü-

Kaynak: Tercüman, 9 Temmuz 1968.

Lastik-İş'in 6 Temmuz'da yaptığı referandum talebi Bölge Çalışma Müdürlüğü tarafından kabul edilmedi. Eylemin devam ettiği sırada arabuluculuk görevini üstlenen İstanbul Valisi Vefa Poyraz Lastik-İş'in talebi üzerine uzlaşma toplantısı düzenledi. Kauçuk-İş'in katılmadığı toplantıda işveren referandum sonucunu tanıyacağını bildirdi. Bu esnada İstanbul 13. Asliye Hukuk Mahkemesi Lastik-İş'in başvurusu üzerine fabrikada referanduma gidilmesi kararı aldı. 8 Temmuz günü işgal altındaki fabrikada referandum yapıldı. Referandumda yetkili sendikanın Lastik-İş olduğu oylama sonucu tescillenmiş oldu. Lastik-İş 930 oy alırken Kauçuk-İş ise 6 oy aldı. İşçiler referandumun işveren tarafından kabul edilmesiyle işgali sonlandırdı. Ertesi gün işveren ile Lastik-İş'in katıldığı görüşmeler sonuçlanınca işçiler işbaşı yaptı (Derinden Gelen Kökler, 2017: 291).

4 Temmuz 1968 günü başlayan işgal 10 Temmuz 1968 günü sona erdi. Türk-İş ve Kauçuk-İş'in tüm itirazlarına rağmen Lastik-İş işçiler tarafından gerçekleştirilen "radikal" bir eylem biçimiyle yetkisini tescillemiş oldu.

Lastik-İş'in yetkili sendika olmasını engellemek için işveren tarafından kurdurulan, Türk-İş tarafından da desteklenen Kauçuk-İş'in bir işyerinde yetkili sendikayı belirleme yöntemi olarak kullanılan referandum uygulamasına dair tutumu 1970'li yıllarda yapmış olduğu açıklamalarla çelişmektedir.

Boykotçu işçiler kendilerine «Hak verilmez, alınır, yazılı bir buket veren öğrencilere büyük iltifatlarda bulundular ve hep bir ağızdan, «İşçi gençlik el ele» diyerek tempo tutmuşlardır.

ÜNİVERSİTELİLER DERBY LÂSTİK FABRİKASINDA İŞGALCİ İŞÇİLERE BUKET VERDİ

Vali işgale arabulucu oldu

Kauçuk - İş Sendikasının yapılan toplantıya

Kaynak: Milliyet, 6 Temmuz 1968.

Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas Milliyet gazetesine verdiği demeçte, "Derby işçileri yıllardır zulüm altında yaşarlar. 3.000 işçinin yapacağı işi 1600 üyemiz yapmakta ve günde ortalama 11 lira ücret almaktadır. Bu rezalet yetmezmiş gibi sarı sendikaya geçmeleri için her gün dövülmüşler, sövülmüşler, işte atılma tehdidi ile yaşatılmışlardır." ifadelerini kullanarak Derby işçilerinin kötü koşullar altında çalıştıklarının altını çizmiştir (Milliyet, 18 Temmuz 1968).

Derby işgali, sendika seçme özgürlüğünü savunmak için yapılan bir direniş olarak ortaya çıkmış olsa da sendikal hak ve özgürlüklerin sınırlarını zorlayan, yalnızca ekonomik taleplerle yapılan sendikacılığın sınırları genişleten bir özellik taşımaktadır. Derby işgali 15- 16 Haziran'a giderken sendika seçme özgürlüğü için yapılan ilk büyük eylem olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2012: 215-216). İşgal sonrası işçilerin tercihlerini belirlemek için referandum uygulaması kullanılmaya

başlandı. İşgal eylemleri de bir mücadele yöntemi olarak yaygınlık kazandı. İşçilerin sendikal tercihine yapılan müdahale DİSK'i ve DİSK'in mücadele anlayışını tasfiye etme amacı taşıyordu. Eylemin başarılı olması Lastik-İş'in ve DİSK'in önemli bir engeli aşmasına ve giderek güç kazanmasını sağladı.

3.2.2 Metal-İş'e Karşı Maden-İş: Emayetaş Fabrikası İşgali

Demir-İş'in ilk örgütlendiği fabrika olan Emayetaş aynı zamanda Kemal Türkler'in de çalıştığı fabrikaydı. Fabrikada bir Maden-İş geleneği vardı (Derinden Gelen Kökler, 2017: 297).

Emayetaş işvereni tıpkı Derby'de olduğu gibi sahte üye kayıtları ve yüksek ücretli işçilerin işveren desteğiyle Türk-İş'e bağlı Metal-İş Sendikasına geçmesinin ardından fabrikada bir yetki sorunu ortaya çıktı. Yürürlükteki sözleşmenin zamanının dolmasıyla Maden-İş ve Metal-İş aynı anda toplu sözleşme çağrısı yaptı. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi sahte üye kayıtları iddiasına rağmen Metal-İş Sendikasının yetkisini onayladı (Derinden Gelen Kökler, 2017: 297). Bunun üzerine 800 işçinin çalıştığı fabrikada Maden-İş üyesi 600 işçi toplu sözleşme görüşmelerinin Metal-İş tarafından yürütülmesini protesto amacıyla 10 Ağustos günü gece vardiyasında fabrikayı işgal etti (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi,1996: 366).

Halk'a ve olaylara
Tercüman
HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUR, HER SABAH TAZE BİR BAŞLANGIÇTIR
GAZETEMİZ HER GÜN 8 SAHİFEDİR
İŞGAL, EMAYETAŞ VE İZMİR ÇAMALTI TUZLALARINA DA SIÇRADI
2 işyeri daha işgal edildi
İSTANBULDA 10 KİŞİ NEZARETE ALINDI. İZMİRDE 15 YÖNETİCİ VE SENDİKACIYI İŞÇİLER HAPSETTİ
Orta-Doğu'da savaş tehlikesi beliriyor
Amerika, kredili satışlar için

Kaynak: Tercüman, 12 Eylül 1968.

İşgale katılan ve sonrasında tutuklanma talebiyle mahkemeye sevk edilen işçilerden Hanifi Öztürk işgal anını şöyle anlatıyor;

> *"10 Ağustos günü gece vardiyasında çalışan 300 kadar işçi saat 23.00'te kapıları kaynatarak fabrikayı işgal ettik. Toplum polisi kısa zamanda gelip fabrikayı kordon altına aldı, gündüz postasının içeri girmesine engel oldu. Polis 11 Ağustos günü saat 13.00 sularında da dış duvarları panzerle yıktıktan sonra içeri girdi. Kısa süren bir çatışma oldu, ama içerideki her işçi başına en az iki toplum polisi düşüyordu. Bazı işçiler aldıkları cop darbeleriyle yaralandı. Nihayetinde fabrika boşaltıldı."(Derinden Gelen Kökler, 2017: 298).*

12 saat süren işgalin sonunda polis tarafından fabrikadan çıkarılan ve gözaltına alınan işçilerden 11'i tutuklanma talebiyle mahkemeye sevk edildi. İşçiler mahkemeden tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. İşgalin ardından Maden İş üyesi 22 işçi işten çıkarıldı (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi,1996: 1,366).

Emayetaş farikasında DİSK'e bağlı Maden-İş'e karşı işveren Türk-İş'e bağlı Metal-İş'i destekleyerek Maden-İş'in toplu iş sözleşmesi yetkisini düşürmek istemiştir. Ancak işveren tüm girişimlerine rağmen fabrikada işçilerin büyük çoğunluğu işveren tarafından yapılan bu müdahaleyi kabul etmemiş ve direnişe geçmiştir. Emayetaş işgali tarihe sendika seçme özgürlüğü için yapılan eylemlerinden biri olarak geçmiştir.

3.2.3 Singer Eylemleri

1850 yılında Isaac Meritt Singer tarafından ilk dikiş makinesi üretilmiştir. 1853 yılında Singer Dikiş Makinaları Şirketi kurulmuştur. 1850'lerde ABD'den sonra Avrupa'da da üretime başlayan Singer ilk çok uluslu şirket olmuştur. Uzunca bir zaman satış ve pazarlama şirketi olan Singer, 1959 yılında Türkiye'de de dikiş makinesi fabrikası kurmuştur. Fabrika üretime başladığında fabrikada 300'e yakın işçi çalışmaktadır (Aydın, 2015: 32).

1963 yılında Kavel Kablo Fabrikası'nda yaşanan başarılı olan grev, işçilerin hak bilincinin gelişmesine önemli katkı sunmasının yanı sıra Maden-İş'e özgüven vermiştir. Maden-İş yeni örgütlenme hamlelerinde bulunmuş, birçok fabrikada işçilerin örgütlenmesi için çalışmalar yapmıştır. Singer Dikiş Makinası da bunlardan biridir. Singer'de ilk hareketlilik bu yıllarda başlamıştır. Örgütlenme çalışmalarına başlayan Maden İş bir süre sonra tıpkı Kavel'de olduğu gibi Singer'de de Çelik-İş Sendikası ile karşılaşmıştır. İki sendika arasında tıpkı diğer fabrikalarda olduğu gibi çetin yetki mücadelesi başlamıştır (Aydın, 2015: 33-35). Singer işvereni bir yandan baskı ve zor kullanarak işçileri Maden-İş'ten istifa ettirmeye çalışmış, bir yandan da hukuksuz bir biçimde sendikanın yetkisini tanımamıştır. Bunun üzerine Maden-İş grev kararı almış, 27 Mart 1964 günü greve çıkmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1998: 1963). İşveren, grev karşısında hızlıca farklı önlemler almış, grev başarısız olmuş ve işveren tarafından Çelik-İş yetkili sendika haline getirilerek sözleşme imzalanmıştır.

1960'lı yılların ortalarında üniversite hareketlerinin yükselmeye başlaması, 1965'te TİP'li 15 milletvekilinin meclise girmesi işçi eylemlerine meşru zeminler hazırlamıştır. Bu yıllarda birçok işyerinde işveren yanlısı güdümlü sendikalar ile

işverenden ve devletten bağımsız mücadeleci sendikalar arasında sert çatışmalar yaşanmıştır. Singer'de de güdümlü sendika Çelik-İş'in varlığı 1969 yılında daha büyük bir direnişle sarsılacaktır (Aydın, 2015: 12-13).

Singer'de ikinci eylem satış mağazalarında yaşanmıştır. 1967 yılında Singer Satış Mağazaları'nda çalışan beyaz yakalı işçiler Yeni Tez-Büro-İş Sendikası ile greve çıkmıştır. Başarılı olamayan grev yaklaşık beş buçuk ay sürmüştür. Singer Satış Mağazaları grevi beyaz yakalı işçilerin iş güvencesi için yaptıkları önemli bir eylem olarak tarihte yerini almıştır (Aydın, 2015: 95).

1969 yılına geldiğinde ise Singer'de hareketlilik başlamıştır. 1964 yılında Singer'de grevinin bitmesinin ardından Maden-İş fabrikadan çekilmişti. 1969 yılının geldiğinde aradan geçen zamanda Türkiye'de işçiler haklar mücadelesinde çok önemli yollar kat etmişti. Bir yandan TİP'in 1965 yılında meclise 15 milletvekili ile girmesi, bir yandan tüm dünyada gençlik hareketlerinin radikal eylemlerle yükselişi işçi hareketlerinin gelişimini de doğrudan etkilemiştir.

1967 yılında DİSK'in kuruluşunda önemli bir unsur olan Maden-İş'in mücadeleci çizgisi gittikçe belirginleşiyordu. DİSK'in kuruluşunun ardından yaygınlaşan fabrika eylemleri ve işgallerle işveren yanlısı güdümlü, uzlaşmacı sendikalara karşı mücadeleci sendikalar birçok fabrikada önemli başarılara imza atıyordu.

1964 yılında sıkıyönetim altında Singer'de yapılan grev başarısızlıkla sonuçlanınca işyerinde Çelik-İş Sendikası örgütlendi. Çelik-İş'in yapmış olduğu toplu iş sözleşmeleri işçiler tarafından beğenilmiyordu. Singer işçileri yeniden Maden-İş Sendikası'nı örgütlemeye girişti. Singer Genel Müdürü Roxburg Maden İş'i istemiyordu (Derinden Gelen Kökler, 2017: 314). Genel müdürün işçilere yaptığı baskıya Çelik-İş sessiz kalıyordu. İşçiler Çelik-İş'in bu tutumuna itiraz ediyordu (Aydın, 1995:100) Çalışma şartlarının iyi olmaması, ücretlerin düşük olması, günlük ihtiyaçlarının dahi genel müdür tarafından denetlenmesi ve tüm bunlara Çelik-İş Sendikası'nın duyarsız kalması işçileri giderek Maden-İş Sendikası'na yönlendiriyordu (Aydın, 1995: 104). Singer işçilerinin talepleri, işçilerin sendikal tercihlerinde belirleyici etkenlerdir. DİSK'e bağlı sendikaların işçiler tarafından

tercih edilmesinin ana nedenleri de işçilerin taleplerini göz ardı etmeyen, mücadeleci çizgisidir.

Singer işçileri, sendikalaşma çalışmaları nedeniyle işten çıkarılan arkadaşlarının işe geri alınması, haftalık çalışma süresinin 45 saate indirilmesi, ücretlere zam yapılması, Maden-İş Sendikası'nın işveren tarafından tanınması ve Genel Müdür'ün görevinden alınması talebiyle 10 Ocak 1969'da mesai başladıktan sonra fabrikayı işgal etti. Bu taleplerle şalteri indirerek, üretimi durduran, fabrikayı işgal eden işçilerin eylemine işverenin ve polisin tavrı çok sert oldu. Polis, 11 Ocak'ta göz yaşartıcı bombalar ve sis bombası kullanarak işçilerin eylemine müdahale etti. İşçiler de hurda parçaları ile kendilerini savundu (Derinden Gelen Kökler, 2017: 314-316).

Fabrikadan çıkmak istemeyen

SİNGERCİLER POLİSLE ÇATIŞTI: 22 YARALI VAR

Günde 1 buçuk milyon lira zarara uğrayan

Deniz Nakliyat Şirketi armatör gemileriyle anlaşmak istedi

İşçiler gaz bombası atılınca fabrikada yangın çıkardılar

Kartal'da Singer Fabrikasındaki işgal olayı dün kanlı bir hal almış, polisler ve işçilerden yaralananlar olmuştur. Aralıklı olarak 5 saatten fazla devam eden polis - işçi çatışmasında resmi makamların verdikleri bilgilere göre 8 Emniyet mensubu ile 14 işçi yaralanmıştır.

Kaynak: Hürriyet, 12 Ocak 1969.

Eylemin sürdüğü esnada Maden-İş yayınladığı bültende işçilerin taleplerine yer verdi. İşçilerin temel talebinin sarı sendika Çelik-İş'ten ayrılıp Maden-İş'e geçmek olduğunun altını çizdi. Bu talepler;

1-Son 4 gün içine 350 işçinin Maden-İş'e üye olması üzerine çıkarılan üç işçinin işe geri alınması.

2-Haftalık çalışma süresinin 45 saate indirilmesi (Cumartesi gününün de Pazar günü gibi tatil olması)

3-İş teminatı (Çıkarılan işçi, yeni işe girinceye kadar geçen günlerin ücretinin işveren tarafından ödenmesi)

4-Saat ücretlerine 100 kuruş zam yapılması,

5-Kurban bayramında bir aylık tutarında ikramiye verilmesi ve diğer muhtelif maddelerdir (Aydın,2015:120).

Polis ve işçiler arasında yaklaşık 5 saat süren taşlı sopalı çatışma sonunda arabulucu devreye girmiş, işçiler parça parça dışarı çıktığı esnada polis bir kaçını gözaltına almaya çalışmıştır. İşçilerin büyük kısmı bu müdahalede gözaltına alınmış, sonrasında 6 işçi tutuklanmıştır (Derinden Gelen Kökler, 2017: 315-316).

Singer işgalinin işçiler tarafından atılan "Kahrolsun Çelik-İş yaşasın Maden İş" sloganıyla başlaması işçilerin güdümlü sendika Çelik-İş'e olan öfkesini de gösteriyordu (Aydın, 2015: 111).

GREVLER HADİSELİ GEÇİYOR

■ Sümerbank'taki grev ve lokavta hükümetin el koyması bekleniyor.

■ Deniz Nakliyatın günlük zararı 1.5 milyon lira...

■ Karayollarında greviler meslek hayatiyeti mücadelesi yaptıklarını açıkladılar.

■ İstanbul'da bir sinemanın işçileri de grev halinde.

■ Singer grevinde sıkıntıların tahriki olduğu tesbit edildi.

İşgalci işçiler fabrikayı ateşe verdi

120 Singer işçisi nezarete alındı

8 polisle 1 itfaiye erini yaralayan işgalciler, tesislerde milyonlarca liralık hasara sebep oldu

GREV

Kanunsuz

Kaynak: Son Havadis,12 Ocak 1969

Dönemin Tercüman ve Son Havadis gibi sağ basınında ise Singer işgaline yönelik sert ifadeler kullanılmıştır. Singer işçileri tarafından yapılan eylem izinsiz grev olarak anılmış, işçiler işgalci olarak nitelendirilmiştir. Eylemin talepleri ise sağ basın tarafından görmezden gelinmiştir.

İşgal_ Sabotaj_ İzinsiz grev_

Singer Fabrikasında 10 milyonluk hasar var

Grup grup ifadesi alınan işçiler yedi ayrı suçtan adliyeye sevk edildi

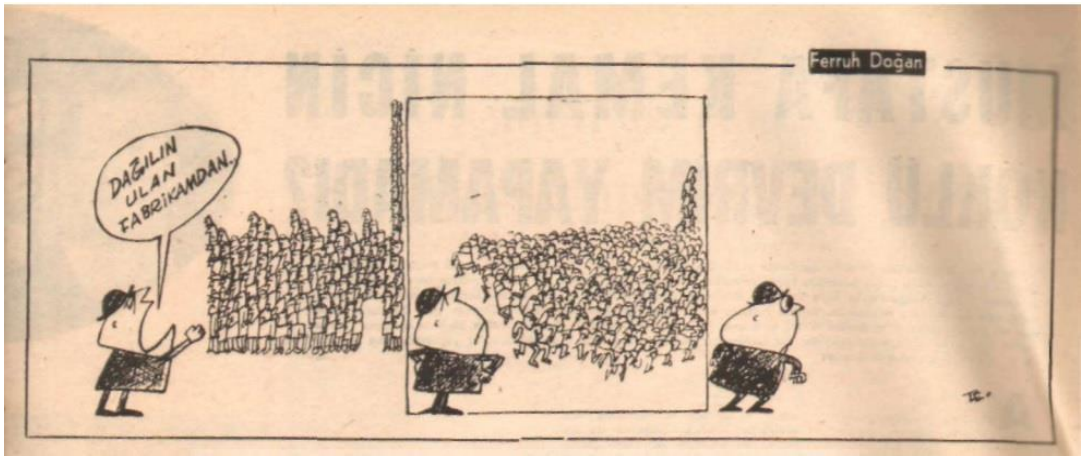
İSTANBUL — FUAT KAÇAR

ANAHTAR DELİĞİNDEN

Kaynak: Tercüman, 13 Ocak 1969

Sendikaların gazete ve dergilerinde ve sol yayınlarda ise Singer işgali geniş yer bulmuştur. İşverenin tavrı ve işçilerin talepleri bu yayınlarda yer almıştır. Köşe yazarları eylemi değerlendiren yazılar kaleme almıştır [23].

[23] Ant, Türk Solu, Sömürücüye Yumruk gibi dönemin yayınlarında Singer Fabrikası eylemlerine geniş yer verilmiştir.

Kaynak: Ant Dergisi, 21 Ocak 1969

TİP İstanbul Milletvekili Sadun Aren de 17 Ocak 1969 tarihinde gerçekleştirilen 31. Birleşimde söz alarak Singer grevinden bahsetmiştir. Fabrikada yaşananlara değinen Aren konuşmasında Singer işçilerinin çalışma koşullarının kötülüğünü anlatmış, özellikle işçilerin kendi haklarını en iyi şekilde savunacağını düşündükleri Maden-İş Sendikası'na geçmek istediklerinin altını çizmiştir. Aren'in konuşmasına İçişleri Bakanı Faruk Sükan ise verdiği yanıtta aşağıdaki ifadeleri kullanarak Maden-İş'i yaşanan olaylardan sorumlu tutmuştur;

> *"DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası, TİP'in yan kuruluşlarından biri. Aynı işyerinde Çelik-İş Sendikası var. Çelik İş Sendikasına üye işçiler çoğunlukta. Yürürlükteki sözleşme Çelik-İş tarafından yapılmıştır. Bütün olay buradan çıkıyor. Maden-İş ve DİSK'in başındakiler bir siyasi partinin TİP'in elemanlarıdır. Burada amaç siyasidir."(TBMM, 1969).*

Singer'de yaşanan işgalden sonra işçiler işbaşı yapmış, işverenin işçilere baskısı azalmıştır. Maden-İş yetkili olmadığı halde temsilciler seçmiş, sendikal faaliyetlerine devam etmiştir. İşveren de Maden-İş'in varlığını kabul etmiştir. Bir süre sonra cezaevinden tahliye olan işçilerin de işbaşı yapmasıyla fabrikada yeniden hareketlilik başlamıştır. Çelik-İş'in imzaladığı toplu iş sözleşmesinin süresi henüz dolmadan Singer işçileri işgalden kazandıkları özgüvenle yeni bir eyleme girişmiştir. İşçiler bu kez zam talebiyle üretimi durdurmuş, eylem başarıyla sonuçlanmış, zam alınmıştır (Aydın, 2015: 148-150). Çelik-İş'in yetki süresi dolana kadar Singer'de farklı taleplerle eylemler yapılmaya devam etmiştir. Bu yıllarda Maden-İş fabrikanın büyük çoğunluğunu üye kaydetmiştir.

1970 yılında ise Çelik-İş fabrikada üyesi olmamasına rağmen yetki belgesini yeniden almış, bu haksız durum şubat ayında işçilerin irade beyanına başvurularak çözülmüştür. Singer işçileri Çelik-İş'e ve Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün tüm engelleme ve oyalama girişimlerine rağmen yetki yazısını almış ve toplu iş sözleşmesi imzalamıştır (Aydın, 2015: 155-156). Bu yıllarda yetki uyuşmazlıklarında sendika seçme yöntemi olarak referanduma sık sık başvurulmuştur. Yetkili olan sendikalar bu yöntemle doğru biçimde tespit edilmiştir.

Maden-İş Sendikası'nın Singer işvereniyle imzaladığı toplu iş sözleşmesinde; "Ocak 1970'den itibaren geçerli olacak sözleşme ile işçilerin saat ücretlerine birinci yıl 100 kuruş zam yapıldı. İkramiye ödeme esasları değiştirilerek yıllık ikramiye miktarı 37 günlük ücrete çıkarıldı Genel tatillerde ve hafta sonu çalışma ücreti yüzde yüz zamlı hale getirildi. İzin, yakacak, tahsil ödeneği gibi düzenlemeler ile sendikal haklar toplu iş sözleşmesiyle imza altına alındı." maddeleri yer almıştır (Aydın, 2015: 156). Bu sözleşme maddeleri Maden-İş Sendikasının farkını ortaya koymaktadır. 1970 yılında Maden-İş tarafından 2 yıllık olarak imzalanan sözleşmede işçilerin ekonomik ve sosyal haklarında ciddi kazanımlar elde edilmiştir. İşçilerin Maden-İş Sendikası'nı seçmesinin ana nedenlerinden biri de toplu sözleşmelerde kazanılan maddelerdir.

3.2.4. Türk Demir Döküm Fabrikası İşgali: Çelik-İş'e Karşı Maden-İş

İstanbul Silahtarağa ve Kağıthane bölgesi 1960'lı yıllarda birçok grev ve direnişe ev sahipliği yapmıştır. 1969 yılına gelindiğinde ise yörenin en büyük fabrikası Türk Demir Döküm fabrikasında hareketlilik başlamıştır 1969 yılının Temmuz ayında başlayan bu direniş bütün çevre fabrikaları da etkilemiştir.

Mümtaz Fazlı Taylan ve Vehbi Koç ortaklığı ile kurulan Türk Demir Döküm fabrikasında 1958 yılında demir soba ve radyatör imal edilmeye başlanmıştı. Üretim başladığında 600 civarında olan işçi sayısı 1969 yılına gelindiğinde 2200 olmuştur. Fabrikada ilk toplu sözleşme 1963 yılında Çelik-İş tarafından yapılmıştır. İşçi ücretlerinin düşük, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin kötü olduğu fabrikada işçiler, Çelik-İş tarafından imzalanan toplu iş sözleşmesinden memnun olmadıkları için Maden-İş Sendikası'nda örgütlenmiştir. 1969 yılında fabrika yöneticileri de Maden-İş'in

örgütlü olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır (Derinden Gelen Kökler, 2017: 1, 318).

Yeni asgari ücretin 1 Temmuz itibariyle açıklanmasının ardından işveren, 540 işçinin ücretini yasal düzeye yükseltmiş ancak asgari ücretin üstünde ücret alan işçilerin maaşlarında bir düzenleme yapmamıştır. Maden-İş üyesi işçiler ise zammın bütün işçilere uygulanmasını ve Maden-İş ile ücret zammını içeren bir protokol imzalanmasını istemiştir. İşçiler bu talebin reddedilmesi üzerine fabrikayı işgal etmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 3, 315). Bu yıllarda çok sayıda fabrikada Maden-İş tarafından yapılan toplu iş sözleşmeleri işçiler tarafından bilinmektedir. Çelik-İş'ten Maden-İş'e geçen Demir Döküm işçileri iyi bir toplu iş sözleşmesi için de seçtikleri sendikanın işveren tarafından tanınması talebiyle fabrikayı işgal etmiştir.

Fabrika içinde tüm önlemleri alan 2300 işçi direnişe başlamıştır Aileleriyle iletişimi mektup ve notlarla sağlayan işçilere birçok fabrikadan da destek telgrafları gelmiştir. Sendika ile ilişkiyi ise aralarında seçtikleri bir işçi ile sağlamışlardır. Çevre fabrikalardaki Maden-İş üyeleri Demir Döküm işçilerine direniş boyunca destek vermiştir. Rabak, Elektrometal, Estaş fabrikalarındaki işçiler fabrikaya su ve yemek göndermiştir. Bir diğer önemli destek ise Silahtarağa ve Alibeyköy halkından gelmiştir (Derinden Gelen Kökler, 2017:318).

İşgalin beşinci gününde fabrikaya gelen Savcı işçilerin fabrikayı boşaltmasını istemiştir. Fabrikayı terk etmeyince ertesi gün sabaha karşı fabrika etrafında hareketlilik başlamıştır. Çok sayıda polis ve jandarma fabrika etrafında çember kurmuştur. İşçiler ise fabrika içerisinde aldıkları önlemleri arttırmış, "Hürriyet isteriz, hak isteriz diyerek" sloganlar atmaya başlamıştır. İşçiler Vali tarafından teminat verilmeden fabrikadan çıkmayacaklarını söylemiştir. Polislerin saldırı için hazırlandığı esnada bir işçi elindeki demir çubuğu elektrik hattına fırlatarak kıvılcım çıkarmış, polisler bir süre yaşadıkları şaşkınlığın ardından fabrika kapısına yüklenmiştir. İşçiler ve polisler arasında çatışma çıkmıştır. Bu esnada bir işçi polis şiddetini görür görmez cami imamına koşmuş, polisin işçileri dövdüğünü minareden anons etmesini istemiştir. İmam minareye çıkarak, *"Ey Silahtar ahalisi! Polisler Demir Döküm işçilerine saldırıyorlar, işçiler arasında yararlılar var. Allah'ını, dinini seven yardıma gelsin"* diye anons yapmasının hemen ardından başta işçi

aileleri olmak üzere evlerinden çıkan kadınlar, gençler, yaşlılar ellerine taşları alarak fabrikaya koşmaya başlamıştır. Fabrikaya ulaşan Silahtarağa halkı jandarma ve polis kordonunu yarmış, polisler taş yağmuruna karşı kendilerini korumak için kaçmaya başlamıştır (Derinden Gelen Kökler, 2017: 1, 318). Türk Demir Döküm İşgali fabrika sınırlarını aşmış bir muhit eylemine dönüşmüştür. İşgal boyunca hem çevre fabrikalardan işçilerin göstermiş olduğu dayanışma hem de Silahtarağa halkının vermiş olduğu destek oldukça önemlidir. Polisin geri çekilmesinin ardından akşam saatlerinde fabrikaya gelen askeri birlikler fabrikayı bir kez daha kuşatmıştır. Komutanın işçilere "hakları kabul edilinceye kadar fabrikaya patronun dahi sokulmayacağı" nı söylemesi üzerine işçiler fabrikadan çıkmayı kabul etmiştir. İşçiler fabrikayı askere teslim etmiş, ertesi gün fabrika çalışmamıştır (Derinden Gelen Kökler, 2017: 1, 320).

Cumhuriyet

Ordunun aracılığı ile gece, fiili durum kaldırıldı

İşgalci işçilerle

İşçi ailelerinin de katıldığı "Demir Döküm,, deki kanlı arbede sonunda 64 polis ve 14 işçi yaralandı

polis çatıştı

CHP Genel Merkezi, aday adayını "Veto,, edebilecek

● YTP Genel Merkezi ise, DP'nin yolunda olduğunu açıkladı

Kaynak: Cumhuriyet, 30 Aralık 1969

Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç eylemin ardından "Kanunsuzluğu asgari ücreti uygulamayan işveren yapmıştır. İşçi ikinci derecede suçludur." diye bir açıklama yapmıştır (Milliyet, 6 Ağustos1969).

İşgâlci işçiler ve halk, toplum polisiyle

ORDU GELİNCE çatıştı

İŞÇİLER FABRİKADAN ÇIKTI

Tank ve zırhlı araçlarla fabrikayı kuşatan ordu birlikleri işçilere saat 24'e kadar süre verdi. Sürenin bitimine beş dakika kala kapıları açan işçiler subayları omuzlara alarak içeri götürdüler

Sabahki çatışmada işçi ve halk arasında kalan polis 61 yaralı vererek, geri çekildi.

Kaynak: Milliyet, 6 Ağustos 1969.

İşveren 13 Ağustos tarihinde işçilere işbaşı yapma çağrısında bulunmuş ancak bu çağrı işçiler tarafından reddedilmiştir. İşçiler talepleri kabul edilmeden işbaşı yapmayacaklarını açıklayınca işveren ile Maden-İş sendikası ile protokol imzalamak zorunda kalmış, imzalanan protokolün ardından işçiler işbaşı yapmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 3, 315).

Türk Demir Döküm'de işgal ve grev sona erdi...

Silâhtarağa'daki Türk Demir - Döküm Fabrikası işçilerinin sürdürdükleri işgal ve grev uygulaması sona ermiş ve işçiler dün sabah saat 9'da işbaşı yapmışlardır.

Demir - Döküm Fabrikası Genel Müdür Bundan böyle bir olayın ortaya çıkmasını istemiyor ve beklemiyoruz» demiştir.

Demir - Döküm Fabrikasında işbaşı yapılmasını sağlayan Maden - İş Sendikasının işverenle yaptığı protokola göre, 1 Temmuz'-

Kaynak: Milliyet, 21 Ağustos 1969.

Türk Demir Döküm işgalinin öncü işçilerinden Turgut Alaağaç Maden-İş'i tercih nedenlerini ve Maden-İş'in diğer sendikalardan farkını şöyle anlatıyordu;

> *"Maden-İş'te işçi hürdü, özgürdü. Maden-İş işçiye değer veriyordu, işçiyi soruyordu. Onun taleplerini en iyi şekilde yerine getiriyordu. Sendikamız üyenin söz ve karar sahibi olma ilkesini uyguluyordu. Maden-İş'in farkı ilk bakışta görülüyordu. Önceleri işçilere çok sert davranan genel müdür, Maden İş'ten sonra elini işçilerin omuzlarına koyarak sohbet etmeye başladı…" (Derinden Gelen Kökler, 2017: 1, 321).*

Demir Döküm işçisi Alaağaç'ın söyledikleri bu işgalin ücret zammı, iş güvenliğinin yanı sıra en çok da sendika seçme özgürlüğünün engellenmesine karşı yapıldığının en iyi ifadesidir.

3.2.5. Gamak Olayları ve Şerif Aygün'ün Ölümü

"Mezarlardan çıktılar bayram benim neyime / Çekip Şerif vurdular kan damlar yüreğime / İşte Şerif şehit oldu bayram benim neyime / Patronların gönlü oldu, kan damlar yüreğime" [24]

1969 yılında birçok faklı eylem biçimleri ve protesto hareketleri yaşandı. Öğrenciler 1968 yılından devraldıkları hızla eylemlerine devam etti, ders boykotları ve üniversite işgalleri yaygınlaştı. 1969 yılına damgasını vuran bir diğer eylem biçimi ise köylülerin protesto eylemleri oldu. Ege'de tütün, Karadeniz'de fındık ve çay üreten köylüler yaygın eylemler düzenlendi. Bu dönem yaşanan en farklı eylem ise Elmalı, Göllüce köylerinden sonra Değirmenköy'de köylülerin yaptıkları çiftlik işgali oldu. Aynı yıl öğretmenler de büyük yürüyüşler ve boykotlar düzenledi (Milliyet, 31 Aralık 1969).

1960'lı yılların işçi hareketleri açısından mücadele dolu yıllardan biri de 1969'dur. 1969'un Ocak ayında Singer Fabrikası'nda başlayan hareketlilik, ağustos ayının sıcağında Türk Demir Döküm'ü ısıtmış, yılın son ayında ise Gamak Fabrikası'nda işçi sınıfı tarihinin en üzücü olaylardan biri yaşamıştır.

İstanbul Topkapı'da 1960 yılında Gamgam ailesi tarafından kurulan Gamak Motor fabrikasında 514 işçi çalışmaktadır. 1969 yılı sonunda işçiler tarafından başlatılan örgütlenme çalışması sonucunda işçiler topluca Çelik-İş Sendikası'ndan istifa ederek Maden-İş'e üye olmuştur. İşveren işçileri toplayarak Maden-İş'ten istifa etmelerini söylemiştir. İşçilerin Maden-İş'ten istifa etmemesi üzerine işveren hammadde yokluğu gerekçesiyle 22 Aralık sabahı fabrikaya gelen işçileri, fabrika önünde polis kordonu karşılamıştır. İşveren 124 işçiyi işten çıkardığını ve fabrikayı 4 Ocak 1970 tarihine kadar kapattığını yayınladığı bildiriyle işçilere duyurmuştur (Derinden Gelen Kökler, 2017: 309-310). Polis tarafından işçilere dağılan bildiride, işten çıkartılan işçilerin isimleri de yer almıştır. İşveren ayrıca, işçilerin aralık ayına ait 15 günlük ücretlerinin de 29 Aralık'ta ödeneceğini de ilan etmiştir. İşçiler buna karşılık Maden-İş'e başvurmuştur. Sendika Genel Sekreteri Ruhi Yümlü, işçilere

[24] Şerif Aygün anısına şair Süreyya Berfe tarafından yazılan şiir.

işverenin yaptığı bu yasadışı lokavta karşı mücadele edeceklerini söylemiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996, 1, 433).

Maden-İş bir yandan yasal girişimlerde bulunmuş bir yandan da işverenle görüşmeler yapmıştır. 29 Aralık sabahı ücretlerini almak için fabrikaya gelen işçiler fabrika etrafında yine polis kordonuyla karşılaşmıştır. Çevre fabrikalardan çok sayıda işçi de Gamak işçilerine desteğe gelmiştir. Bölge temsilcisi Ergün Erdem işverenle görüşme yapmış ancak görüşmeden sonuç çıkmamıştır. İşveren üç işçiyi içeri alarak yaptığı görüşmede Maden-İş'ten zorla istifa ettirerek Çelik-İş'e üye yapmak istemiştir. Dışarıda bekleyen işçiler bunu duyunca fabrikaya girmek istemiş, polisin silahına yönelmesiyle işçiler de taş ve sopayla kendilerini savunmaya başlamıştır. Polis şefinin ateş emri vermesiyle olayları yan binanın çatısından izleyen Şerif Aygün polis kurşunuyla göğsünden vurulmuştur. Yedisi polis kurşunuyla 20'den fazla işçi ve 30'a yakın polis yaralanmıştır (Derinden Gelen Kökler, 2017: 309-310).

Cumhuriyet

Topkapı'daki bir fabrikada polislerle işçiler çatıştı

Polis de işçilerin tabanca kullandığını iddia ediyor

"Gamak,,ta işten çıkarılan ve ücretlerini alamayan işçiler işgale kalkınca arbede çıktı; 21 Polis, 7 işçi yaralandı

Polis ateş açtı

1 işçi öldü

Kaynak: Cumhuriyet, 30 Aralık 1969.

Kaynak: Milliyet, 30 Aralık 1969.

Olayın ardından savcılık soruşturma başlatmış. Yaşananlardan sorumlu oldukları, arkadaşlarını tahrik ettikleri gerekçesiyle 43 işçi gözaltına alınmıştır. İstanbul Valisi Vefa Poyraz yaptığı açıklamada sendikayı suçlamış, İstanbul'da birçok sendika bulunduğunu fakat anlaşmazlıkları genellikle belli başlı birkaç sendikanın çıkarttığını ifade etmiştir (Milliyet, 31 Aralık 1969). Gamak'ta yaşananların ardından Maden-İş üyesi işçilerinin birçok farklı fabrikada yapmış olduğu eylemler hedef haline getirilmiştir.

Şerif Aygün'ün öldürülmesi üzerine DİSK Yürütme Kurulu aşağıdaki açıklamayı yaptı:

> *"İşverende kalan ücretlerini istemek ve gerekirse çalışmak için işyerine giden Gamak Elektrik Motorları Fabrikası işçilerinden birisi polis ekibinin açtığı ateşle şehit düşmüş, ötekilerde çeşitli yaralar almışlardır. Polis kurşunuyla can veren kardeşimiz Şerif Aygün'de ve öteki işçilerin hiçbirinde silah yoktu. Polisin silahlı saldırısı karşısında işçiler nefislerini koruma durumunda kaldılar. Bu bakımdan katilin mutlaka bir an önce meydana çıkarılması ve kanuna dayanan normal sosyal mücadelelerin kana bulanmasında iktidarı zamanında birçok örnekler veren AP'nin artık Anayasa'ya ters düşen tutumuna son vermesi zorunludur…"* (Koç, 2008:131).

Olayın ardından Maden-İş Sendikası tarafından yapılan açıklamada daha önce Bağımsız Çelik-İş Sendikası üyesi 514 işçiden 504'ünün Maden-İş'e geçtiği, Maden-İş tarafından yapılan toplu sözleşmeyle eskisinden daha iyi ücret ve sosyal hakların kazanıldığı, bu toplu sözleşmenin yükünden kurtulmak isteyen işverenin sendika temsilcilerini ve tehlikeli gördüğü işçileri işten atmayı planladığı ifade edilmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 433). Maden-İş'in imzalamış olduğu toplu iş sözleşmesinden ve hak alma bilinci gelişmiş olan sendika temsilcilerinden kurtulmak için Gamak işvereninin başvurduğu yöntem işçiler tarafından sert tepkiyle karşılanmıştır.

Gamak olayları ve Şerif Aygün'ün öldürülmesi kamuoyunda geniş yankı uyandırmış, farklı kesimlerden işçi, memur ve mesleki kuruluşlar olayı protesto etmiştir. İTÜ ve İstanbul Üniversitesinin bazı fakültelerinde olayı protesto için boykot eylemleri yapılmıştır.

Gamak olayları ile ilgili sendikalar birbirini suçlayan bildiriler yayınlamıştır. Metal-İş Sendikası; Maden-İş'in işçileri kanunsuz eylemlere teşvik ettiğini öne sürmüştür. Çelik-İş Sendikası ise işçileri kanunsuz yola sürüklediğini ileri sürdüğü Maden-İş'i protesto etmiştir. Yol-İş Sendikası hükümeti suçlamış, Tekstil Sendikası ise işçileri direnmeye çağırmıştır (Cumhuriyet, 31 Aralık 1969).

Maden-İş Sendikası Genel Başkan Vekili Hilmi Güner imzası ile olayın kamuoyuna yanlış anlatıldığını ve yetkili makamların doğru söylemediğini ifade eden bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride;

> *"İşçi polis çatışması diye bir şey yoktur. Çünkü işçi çatışmamıştır. İşçiler oraya silahsız gelmişler, patronu paraları için görmek istemişlerdir. Karşılarına polis çıkmıştır. Ortalık birden karışmıştır. İşçilerin ateşli silah kullandığı yalandır. Öyle olsaydı öldürülmüş, silahla yaralanmış polisler olurdu. Polisin öldürmek üzere ateş ettiği ise açıktır. Çünkü midesinden, ensesinden ve gırtlağından yaralı işçiler vardır. Bir hafta önce uyarıldığı halde, konuyla ilgilenmeyen Vali, Emniyet Müdürü 'işçiler tabanca kullandı' diyerek yalan söylüyorlar."* ifadeleri kullanılmıştır (Cumhuriyet, 31 Aralık 1969).

Fabrikada yaşanan olayların ardından işveren yaşananlardan "üzüntü" duyduğunu anlatan bir gazete ilanı vermiş, yaşananlardan işçileri sorumlu tutmuştur (Milliyet, 2 Ocak 1970).

> *"4. Mutad olduğu üzere avans günü olan 26.12.1969' da izinli olan işçilerimize aralık ayına ait avansların ödeneceği ilan edilmiş fabrikamız ilgilileri tarafından aynı gün güvenlik kuvvetleri önünde tediye yapılmak istenmiş, bir kısım işçimiz avanslarını almış ve fakat her nedense diğer işçilerimiz avanslarını almaktan istinkaf etmişlerdir.*
>
> *5. 29.12.1969 Pazartesi günü fabrikamız kapalı bulunduğu, avansların tediye edileceği hususunda herhangi bir ilanımız olmadığı halde bazı işçilerle, bir kısım yabancılar birlikte fabrikaya tecavüz ederek maalesef müessif hadiselere sebebiyet vermişlerdir."*

Şerif Aygün'ün cenazesi binlerce kişinin katıldığı bir törenle kaldırılmıştır. Fabrika işgallerinin yaygınlaştığı bir dönemde Gamak Elektrik Motorları Fabrikası işçilerin henüz işgale dönüşmeyen eylemine polis tarafından ateş açılması, hükümetin ve polisin işçi eylemlerine karşı tutumunun daha da sertleştireceğinin habercisi olmuştur.

3.2.6 Sungurlar Kazan Fabrikası Eylemleri

Türk Demir Döküm işgalinin ardından fabrikalardaki hareketlilik devam etmiştir. 1970 yılı kitlesel işçi eylemlerin yaygınlaştığı bir yıl olmuştur. Bu yıllarda Sungurlar Kazan fabrikasında da hareketlilik başlamıştır.

İstanbul Alibeyköy'de bulunan kazan ve teshin cihazları konusunda 1967 yılında Türkiye'nin en büyük fabrikası olan Sungurlar Kazan ve Teshin Cihazları fabrikası 1957 yılında faaliyete başlamıştır (Milliyet, 28 Ekim 1967).

Sungurlar Kazan fabrikasında Bağımsız Çelik-İş Sendikası'ndan istifa ederek Maden-İş Sendikası'na üye olan 600 işçi, işverenin Çelik-İş'ten yana davrandığını ve

Maden-İş üyesi işçilere baskı yaptığını söyleyerek oturma eylemine başlamıştır. 25 Mart 1970 tarihinde başlayan eylem işverenin sendikal baskı yapmayacağına dair söz vermesi üzerine sonlandırılmıştır (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 3, 104). Fabrikadaki baskının devam etmesi ve haklarının engellenmesi nedeniyle işçiler 8 Nisan'da ikinci eylemlerine başlamıştır. İşçiler Maden-İş üyesi işçilere yönelik baskının son bulmasını, ücretlerin asgari ücret seviyesine çekilmesini, işten çıkarmaların durdurulmasını talep etmiştir. 52 saat süren eylemin bir diğer talebi de işçilerin yönetime katılmasıdır. Eylem Maden-İş'le ön protokol imzalanmasıyla son bulmuştur (Derinden Gelen Kökler, 2017:1, 321).

İşveren verdiği sözü tutmamış 6 işçi işten çıkarılmıştır. Bunun üzerine 4 Mayıs günü fabrikaya gelen işçiler tezgâhlarının başına geçerek işbaşı yapmamış, fabrika kapısı önüne "Sungurlar fabrikasında işgal var" pankartını asarak işgale başlamıştır. Bu pankart fabrikanın kapısına üçüncü kez asılmıştır (Derinden Gelen Kökler, 2017:1, 321). Sungurlar işçileri yaptığı açıklamada, işverenin baş temsilciyi işten çıkarması, Çelik-İş'e kesilen aidatların Maden-İş'e geri vermemesi ve işverenin Maden-İş ile görüşmeyi kabul etmemesi nedeniyle işgale başladıklarını ifade etmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 3, 104).

Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler yapmış olduğu açıklamada ise 30 Nisan günü 5 işçinin işten çıkarıldığını ve işçilerin yevmiyelerinin verilmediğini, 170 işçinin daha işine son verileceği yolunda çıkarılan haberlerin işçilerin direnişe geçmesini etkilediğini bu nedenle fabrikanın işçiler tarafından işgal edildiğini söylemiştir (Cumhuriyet, 7 Mayıs 1970).

İşgal edilen Sungurlar kazan fabrikasının kapısında jandarmalar görev almıştır. Fotografta fabrika görülmektedir.

İşçiler bir fabrikayı daha işgal etti

● SUNGURLAR KAZAN FABRİKASININ İŞGALİNE 7 İŞÇİNİN İŞTEN ÇIKARILMASI SEBEP GÖSTERİLİYOR

Alibeyköy'deki Sungurlar Kazan Fabrikası dün işçiler tarafından işgal edilmiştir.

7 arkadaşlarının işten çıkarılması üzerine fabrikayı işgal eden işçiler, içeriye kimseyi sokmamışlardır.

Bazı sokak öğrencileri tarafından tahrik edilen işçiler fabrika etrafında da yürüyüş yapıp, marşlar söylemişlerdir.

Bu arada fabrika kapısına asılan «İşçiler içeri, patronlar dışarı.» «İşçi hakkı korunacaktır.» şeklindeki dövizler dikkati çekmiştir.

Fabrikayı işgal eden işçiler, bugün *tatil* duruma son vermezlerse, jandarma müdahalesi ile dışarıya çıkarılacaklardır.

(Devamı Sa. 7 Sü. 1 de)

Milli Kültür Politikamızın esasları

H. Hüsnü CIRITLI

● Kültür Politikasının Formüle Edilmesi Hakkında

● Kuruluş Devrimi Ait Kültür Politikasının Ana

Kaynak: Dünya, 6 Mayıs 1970.

İşgaldeki işçileri çevre fabrikalardan desteğe işçiler gelmiş, fabrika önünde eylemler yaparak direnişi desteklediklerini söylemişlerdir. Fabrikada üç gün boyunca direnen işçiler, fabrikayı askeri birliğe teslim etmiştir. Fabrikayı geçici bir süreliğine teslim ettiklerini söyleyerek işgale son veren işçiler, işbaşı yapmayarak iş bırakma eylemine devam etmiştir (Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, 1996: 3, 104).

Sungurlar işçisi Vahit Tulis o anı şöyle anlatmıştır;

"Tek koşulumuz vardı: Maden İş tanınacak ve atılan işçiler işyerine geri alınacak. Biz de normal bir sendikal süreç yaşamak istiyorduk.

Bir hafta sonra polis ve jandarma büyük bir saldırı yaparak fabrikadan çıkardı herkesi. Orada bir karar aldık: 'Karşıda üstleneceğiz' dedik. Onun

karşısında eski bina vardı. Bir yarım inşaat var. O inşaata yerleştik…" (Derinden Gelen Kökler, 2017:1, 323).

28 Mayıs 1970 tarihli Maden-İş Ajansı (MAHA Ajansı)[25] "Yönetimi Geçici Süre Silahlı Kuvvetlere Bırakan Sungurlar İşçilerinin Zaferi" başlığıyla çıkmış, yaşanan süreç ve imzalanan protokol maddeleri aktarılmıştır. İmzalanan protokolde aşağıdaki maddeler yer almıştır;

1. Olaydan önce işten çıkarılan altı işçi tekrar işe alınacak.

2. Çalışılmayan günlerin ücretleri çalışılmış gibi ödenecek.

3. İşveren olaydan mütevellit hiçbir sendika üyesine ceza vermeyecek, adli ve hukuki takibat için hiçbir resmi ve hukuki makamlara başvurmayacaktır.

4. Daha önceki olaylar için adli ve idari makamlar tarafından hangi nedenle olursa olsun, çağrılan sendika üyelerine, işveren izin vermek zorundadır.

Valilikte yapılan toplantıda işverenin protokolü imzalamak zorunda kalmasının ardından, tüm isteklerini işverene kabul ettiren işçiler 25 Mayıs tarihinde işbaşı yapmıştır.

Sungurlar işçilerinin taleplerinin kabul edilmesi için gerçekleştirdiği fabrika işgali bu yıllarda Maden-İş ve Lastik-İş tarafından başvurulan bir eylem biçimidir. Bu "radikal" eylemlerin gerçekleştiği fabrikalarla işçilerin kazanımlar elde etmesi, işgal eylemlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

[25]MAHA Ajansı'nın "Yönetimi Geçici Süre Silahlı Kuvvetlere Bırakan Sungurlar İşçilerinin Zaferi" başlıklı bülteninin orjinali Ek 3'tedir.

3.3. SENDİKA SAVUNMA EYLEMLERİNDEN DİSK'İ SAVUNMAYA: 15-16 HAZİRAN DİRENİŞİ

DİSK'in kuruluşuyla birlikte sendikal rekabet yeni bir boyut kazanmış, DİSK üyesi sendikaların yapmış oldukları eylemler ve grevler, imzalamış oldukları toplu iş sözleşmeleri bu yıllarda giderek dikkat çekmeye başlamıştır. Bu yıllarda sendikal harekette DİSK'in etkinliği giderek artmakta bir yandan da Türk-İş'te ve işverenlerde ciddi rahatsızlıklar açığa çıkmaktadır. İşyerlerinde DİSK'i savunmak amacıyla gerçekleşen eylemlerde DİSK üyesi sendikalar geriletilemeyince bu kez de yasal bir düzenleme ile DİSK tasfiye edilmek istenmiştir. 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nda bu amaca yönelik düzenlemeler yapılmak istenmiştir.

274 ve 275 sayılı yasalarda değişiklik öngören 2 tasarı AP ce CHP'li sendikacı milletvekilleri tarafından birlikte hazırlanmış komisyonda birleştirilerek Meclise sevk edilmiştir. Tasarının gerekçelerinde 1963 yılında çıkarılan yasaların sendika çokluğuna neden olduğu ve güçlü sendikacılığı engellediği bu nedenle bu yasalarda değişikliklerin elzem olduğu belirtilmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1970). Hazırlayıcıları arasında CHP'li sendikacılar Abdullah Baştürk, Burhanettin Asutay, Bahir Ersoy, Osman Soğukpınar ve Emir Postacı'n da olduğu ve24 Kasım 1969 tarihinde TBMM'ye sunulan teklifte DİSK'i ve DİSK'in faaliyetlerini kısıtlamayı amaçlayan öneriler mevcuttur. 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nda öngörülen değişiklikler özetle şöyledir:

> *- Türkiye çapında faaliyet gösteren sendikanın, kurulu bulunduğu işkolunda çalışan sendikalı işçilerin en az 1/3'ünü temsil etmesi gerekir.*
>
> *- Federasyonların aynı işkolunda mevcut sendikalardan en az ikisinin bir araya gelmeleri ve o işkolundaki çalışan sendikalı işçilerin en az 1/3'ünü temsil etmesi gerekir.*
>
> *- Konfederasyonlar, mevcut federasyon ve Türkiye çapında faaliyette bulunan işkolu esasına göre kurulu sendikalardan en az beşinin ve Türkiye'deki*

sendikalı işçilerden en az 1/3'ünün, üye sıfatıyla bir araya gelmeleri suretiyle kurulurlar.

-Sendika üyeliğinden ayrılmak için tek tek noter karşısına çıkılması ve kimlik saptamasından sonra imzanın onaylanması gerekir.

-Sendika kurmak için en az üç yıl işyerinde çalışmış olmak gerekir.

-Uluslararası işçi kuruluşlarına ancak en fazla işçiyi barındıran konfederasyon üye olabilir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1970).

Millet Meclisi'nde yapılan görüşmeler sonucunda 274 sayılı yasa 4 ret[26] oyuna karşılık 230 oyla kabul edildi ve Cumhuriyet Senatosu'na gönderildi.

274 ve 275 sayılı yasalarda değişiklik yapılacağı duyulur duyulmaz DİSK harekete geçmiş, 28 Mayıs'ta yürütme ve 3 Haziran'da yönetim kurullarını toplamıştır. Toplanan kurulların ardından Anayasal direniş hakkının kullanılması ve Anayasal Direniş Komiteleri'nin kurulması kararı alınmış ve bu komiteler kurulmuştur (DİSK Dergisi, 1976).

12 Haziran'da DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler basına yapmış olduğu açıklamada yeni tasarının işçilerin sendika seçme özgürlüğünü ortadan kaldırdığının altını çizmiş ve DİSK'e bağlı sendika yönetim kurullarını ve sendika temsilcilerini Merter Sitesi'ndeki Lastik-İş binasında tasarıya karşı yapacakları eylem biçimlerini tespit etmek için olağanüstü toplantıya çağırmıştır.Toplantıda basına dağıtılan bildiri şöyledir:

"Sendikalar kanununu değiştiren yeni tasarı, ekspres sür'ati ile Millet Meclisi'nde 3.5 saat görüşülüp kabul edildi. AP, CHP, GP oylarının birleştiği yeni tasarı işçilerin serbestçe sendika seçme özgürlüğünü yok etmektedir. Memleketimizde faşist sendikacılığı getirmenin temelleri atılmaktadır. Bundan sonra, Türk-İş'e aidat ödemek zorunda bırakılacaktır. Türk-İş'e tanınan sendika diktatörlüğü, çalışma hayatına baskı, terör ve ızdırap getirecektir. Bu kanunun işçinin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünü Anayasa'nın 46. maddesine rağmen ortadan kaldırmaktadır. Meclisten çıkan yeni kanun tasarısı, getirdiği ilkeler açısından, tümü

[26] Çoğunluğu CHP'li 214 milletvekilinin katılmadığı oylamada TİP'ten Rıza Kuas, CHP'den Şeref Bakşık ve Millet Partisi'nden Hilmi İşgüzar ve Suna Tural ret oyu vermiştir (Özsever,1998:451).

ile Anayasa'ya aykırıdır. Bunu, Hükümet, partiler ve Türk-İş'de bilmektedir. Ancak, ne var ki, Anayasa Mahkemesi kanunu iptal edinceye kadar, iş işten geçmiş olacaktır. Zira, işçilerin sendikalardan istifa hakkı kullanılmayacak kadar ağır ve güç işleyecek hükümlere bağlanmıştır. Bu suretle amaç olan, devrimci sendikaları ve DİSK'i bertaraf etmeyi kanunla sağlamayı düşünmektedirler; esas plan budur. Kanun zoruyla Türkiye'de tek konfederasyon ve her işkolunda sendika tekeli kanunla kurulmaktadır. Örnek olarak gösterilen memleketlerin hiç birinde, kanun zoruyla sendika sayısı azaltılmamıştır. Eğer talebimiz olan işçiye sendika seçme bakımından referandum hakkı tanınırsa, güçlü sendika ilkesi gerçekleşir. Oysa, hükümet ve işbirlikçisi Türk-İş ve diğer sömürücü güçler, referanduma yanaşmamaktadırlar. Onların demokrasiye olan bağlılıkları da bu kadardır. Bunlar, farkında olmadan bindikleri dalı kesecek kadar gaflet içindedirler. 31 DİSK, bu meselenin Anayasa çizgisi içine sokulması mücadelesini verecektir."

Türkler aynı zamanda bu toplantıda alınan kararların DİSK tarafından derhal uygulamaya konulacağını da açıklanmıştır.

274 sayılı yasanın mecliste kabul edilmesinin ertesi günlerinde yapılan toplatılardan miting kararı çıkmıştır. Ancak yürüyüş ve mitinge izin verilmemiştir (DİSK Dergisi, 1976). Kemal Türkler, Kemal Nebioğlu, Rıza Kuas, Kemal Sülker,Celal Beyaz ve Ehliman Tuncer'den oluşan bir Uyarı Heyeti kurulmuştur ve bu heyet 9 Haziran günü Başbakan Süleyman Demirel'e bir mektup göndererek; tasarıyı meclisten geri almasını ve DİSK'in de görüşü alınarak yeniden hazırlanmasını talep etmiş, yapılmadığı durumda Anayasa'daki direnme haklarının kullanacaklarının altını çizmiştir (Özsever, 1998: 452). DİSK yöneticileri bir yandan kitlesel protestolar için hazırlanırken bir yandan da hükümeti tasarıyı geri çekmesi için uyarmaktadır.

Tasarının mecliste kabulünden 4 gün sonra 15 Haziran'da protesto eylemleri başlamış, İstanbul, Gebze ve İzmit kitlesel işçi eylemlerine sahne olmuştur.

DİSK bu sabah direnişe geçiyor

İSTANBUL HABER SERVİSİ

DİSK'e bağlı sendikaların İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Sakarya işyeri, temsilcileri dün yaptıkları ortak toplantı sonunda Meclisteki tasarılar geri alınıncaya kadar bugünden itibaren başlamak üzere «çalışmamak» suretiyle ve diğer çeşitli eylemlerle direniş kararı almışlardır.

Divanın aldığı kararın Emniyet kuvvetleri tarafından iki saate yakın uygulanmaması nedeniyle bir ara tatil edilme durumuna gelmiş ancak genel başkan Mustafa Timisi'nin müdahaleleriyle çalışmalarını sürdürmüştür.

Önceki gün yapılması gerekirken, fakat yeterli çoğunluğun bulunmaması nedeniyle dün toplanan olağantüstü Kurultaya yalnız delegeler alınmıştır. Bu

(Arkası Sa. 7, Sü. 4 de)

Uyarması..

tü hiçbir şey yoktur. Olsa bile, sözü olarak yaratılmış bir buhalın söz konusu edilebilir. Cumhurbaşkanı ise bunalımın köklerini siyasi, sosyal, iktisadi nedenlere bağlamakla kalmıyor, devleti tehdit eden «tehlikeli gelişmeler» den söz açıyor.

Bununla beraber teşhisten sonra gelen tedavi çarelerinde de Anayasa düzeni içinde aramak gerektiğini Sayın Sunay belirtmektedir. Tedavi çarelerinin düşünülmesinde sorumlu kişilerin davranışları önemlidir. «Anayasa düzeninin korunması için ilgililerin de çaba göster-

★★★

(Arkası Sa. 7, Sü. 3 de)

İşçi temsilcileri her işyerinde kurulan Anayasa direniş komitelerinin organizatörlüğü altında direniş süresince işyerinde kalmayarak, bulundukları bölgelerde alt birimlerinin de iştirakiyle yürüyüşler düzenleyeceklerdir.

İşçi temsilcileri, direniş süresince yapacakları yürüyüşlerde eğer toplu ulaşım araçlarına binmeleri gerekiyorsa bilet almamak, tanımlayacakları broşür ve bildirilerde sendikalardan direktif ve görüş almadan tamamen bağımsız olmak, eğer bu direnişler arasında tutuklanmalar olursa bir

(Arkası Sa. 7, Sü. 2 de)

Kaçak rakı

KONYA (THA) — Emniyet ilçesinin Güneyyurt köyünde Mahmut Okuducu'nun kendisinde yaptığı «Altınbaş» aracı rakı yapılan kaçakhane basılmış. Okuducu tutuklanmıştır.

● DİSK'e bağlı sendikaların çeşitli illerden gelen temsilcileri, dün Lastik-İş Sendikası'nda, bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda, son «Sendikalar Kanununu protesto etmek için, «direniş» kararı alınmıştır. (Fotoğraf: İbrahim Köseoğlu)

Kaynak: Cumhuriyet, 15 Haziran 1970.

Maden-İş Sendikası 15 Haziran 1970 tarihli Direniş Özel Sayısı, "İşçi Sınıfı Hazır Ol, Büyük Savaşımız Başlıyor" manşetiyle çıkmıştır. Bülten "Amerikan uşakları ve patronlar senin grev, sendika haklarını kısıtlayan bir kanun hazırlıyorlar. Bundan sonra yalnız Türk-İş'e aidat ödeyip, üye olacaksın. Anayasayı çiğneyerek başka sendika bırakmıyorlar. Bunlara göz mü yumacaksın?" sorusunu taşımaktadır.

MADEN-İŞ

BİRLİKTEN KUVVET DOĞAR

TÜRKİYE MADEN - İŞ SENDİKASININ YAYIN ORGANIDIR. DİRENİŞ ÖZEL SAYISI — 15 HAZİRAN 1970

İŞÇİ SINIFI HAZIR OL!
Büyük Savaşımız Başlıyor

Amerikan uşakları ve Patronlar senin grev, sendika haklarını kısıtlıyan bir kanun hazırlıyorlar. Bundan sonra yalnız Türk-iş'e aidat ödeyip, üye olacaksın. Anayasayı çiğniyerek başka sendika bırakmıyorlar. Bunlara gözmü yumacaksın?

Kaynak: Maden İş Direniş Özel Sayısı, 15 Haziran 1970 [27].

[27]Maden -İş Sendikası 15 Haziran 1970 tarihli Direniş Özel Sayısı'nın diğer nüshaları Ek 4'tedir.

DİSK ve DİSK'e bağlı sendikaların faaliyetlerinin kısıtlanmasını amaçlayan bu değişikliğe karşı 15-16 Haziran'da direnişe geçen işçilerin büyük kısmı işgallerin yaşandığı fabrikalarda çalışmaktadır. İşgal eylemlerinin yaşandığı fabrikaların bulunduğu bölgeler, bu iki uzun günün doğmasında büyük etkisi olan, 15-16 Haziran eylemlerinin en güçlü olduğu işçi havzalarıdır.

■ EYÜP ve yöresindeki fabrikaların işçileri, dünkü protesto yürüyüşü sırasında...
(Fotoğraf: Tulay DİVİTÇİOĞLU)

Ankara asfaltını kapatan işçileri Polis, Jandarma ve keşif uçakları izledi

Yeni Sendikalar Kanunu protesto ediliyor

70 bin işçi direnişe geçti

Kaynak: Cumhuriyet, 16 Haziran 1970

İki günlük direnişin ardından çok sayıda işçi yaralanmış, gözaltına alınmıştır. 16 Haziran öğleden sonra sıkıyönetim ilan edilmiş ve bundan yararlanılarak demokratik kuruluşlara ve bunların yöneticilerinin evlerine baskınlar yapılarak çok sayıda kişi göz atına alınmıştır. Sıkıyönetime ve patronların işçileri zorla çalışmaları için askeri yardıma çağırmasına rağmen Türk Demir Döküm, Sungurlar, Derby, Elektrometal, Rabak, Auer, Arçelik gibi fabrikalarda direnişler örgütlenmiştir. Olaylardan sonra işten çıkarmalar hızlanmış. Çeşitli işyerlerinde çalışan 4 binin üzerinde işçinin işine son verilmiştir (Öztürk, 2001: 79-100).

Cumhuriyet

47. yıl sayı: 16483 — Kurucusu: YUNUS NADİ — 17 Haziran Çarşamba 1970

İşçi yürüyüşünde 3 ölü var

İstanbul ve İzmit'te sıkı yönetim

Askerî Yönetim bir ay sürecek

Orgeneral Atalay, Sıkı Yönetim Komutanı oldu

51 öğrenci ve 19 işçi gözaltında

Ankara'da öğrenciler ve işçiler, esnafla çatıştı

Kaynak: Cumhuriyet, 17 Haziran 1970.

İşçi eylemlerine farklı kesimlerden de destek gelmiştir. TİP, işçi direnişlerinin sonuna kadar yanında olacağını açıklamıştır. Tek Gıda-İş Sendikası ise yaptığı açıklamada Türk-İş'in bu yasaları destekleme tavrının değişmemesi halinde Türk-İş'ten ayrılabileceklerini belirtmiştir. İzmir'de de 12 işyerinde yapılan oturma eylemleri ile İstanbul ve İzmit'teki direnişler desteklenmiştir. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinden 12 profesör, 12 doçent ve 38 asistan 17 Haziran 1970'te bir bildiri yayınlayarak, yapılan değişikliklere karşı çıkmışlardır. Yayınlanan bildiride; "Getirilmek istenen değişiklikler, sendika kurma hakkını önemli ölçüde kısıtlamakta, işçilerin istedikleri sendikaya üye olma hak ve özgürlüğünü ortadan kaldırmakta. Siyasal iktidarın çıkar ve görüşlerine ters düşen

sendikaların güdümlü sendikal örgütler aracılığıyla baskı altında tutulmalarına imkân hazırlamakta, grev ve toplu sözleşme haklarını işlemez duruma getirmektedir." İfadeleriyle sendika seçme özgürlüğünün ortadan kaldırılmasının karşısında olduklarını açıklamışlardır (Cumhuriyet, 18 Haziran 1970).

Tasarının Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından 6 Ağustosta onaylanmasının ardından "274 Sayılı Sendikalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve 31. Maddenin 1. Bent il Bu Kanuna 3 Geçici Madde Eklenmesi Hakkındaki Kanun" olarak adlandırılan 1317 sayılı kanun 12 Ağustos'ta resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi. Yasanın yürürlüğe girmesinin ardından CHP ve TİP yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapmıştır. Anayasa Mahkemesi, 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nda değişiklik yapan ve DİSK üyesi işçilerin tepki gösterdiği 1317 yasanın çok sayıda hükmünü iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararda sendika kurma özgürlüğünün altını çizmiştir;

"Türkiye çapında sendika kurma olanaksızlığı bugün kurulmuş olan Türkiye çapındaki sendikalar yararına bir tekel yaratma sonucunu doğurur ki, bu da Anayasamızın temel kurallarında bulunan, batı uygarlığına dayanan demokrasiye bağlı devlet ilkesine, başka deyimle Anayasa'nın başlangıç kuralları ile 2'nci ve 153'üncü maddeleri kuralına aykırıdır. Çünkü sendika kurma özgürlüğü, bir yandan demokrasiye dayalı düzeni oluşturan kişiliğe bağlı hak ve ödevlerdendir" (Sülker, 1980: 154).

1960'lı yılların sonlarında ekonomide görülen bunalım sinyalleri ve bu yıllarda üniversiteliler, işçiler, köylüler gibi toplumun tüm kesiminde giderek yaygınlaşan protestolar AP hükümetini tedirgin etmekteydi Hükümet başta gençlik ve işçi hareketleri olmak üzere muhalefeti bastırmanın yolarını aramaktaydı. Nicel ve nitel olarak hızla gelişen DİSK ve radikalleşen işçi hareketleri hükümetin de başlıca hedeflerinden biri olmuştur (Özsever, 1998: 454).

1960'lı yılların sonlarında yaygınlaşan sendika özgürlüğünü savunma eylemleri 1970 yılının 15-16 Haziran'ın da DİSK'i savunmaya dönüşmüştür. 15- 16 Haziran, 1960'lı yıllarda yaşanan fabrika eylemlerinin ardından, DİSK'in kuruluşuyla birlikte DİSK'e bağlı sendikalar ve "sarı" sendikalar arasında yaşanan rekabet sonucu ortaya çıkan "radikal" işçi direnişlerinin birikimini taşımaktaydı. 15-

16 Haziran direnişi ekonomik talepler taşımasının ötesinde politik amacı olan, sendika özgürlüğünü savunmak için bir karar, irade ve birikim sonucu açığa çıkan, kendiliğinden olmayan "iki uzun gün"lük direniş olarak tarihe geçmiştir. Eylemlere yalnızca DİSK'li işçiler değil aynı zamanda Türk-İş üyesi işçiler ve sendikasız işçilerin de katılım gösterdiğini ifade edilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye sendikacılık hareketinde sendika seçme özgürlüğü her dönem tartışma konusu olmuştur. Çalışmada 1960'lı yıllarda yaşanan sendikal rekabet ve sendika seçme özgürlüğü için yapılan eylemleri anlamak için sendika özgürlüğünün kavramsal ve hukuksal gelişimi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bir işkolunda ya da işyerinde çalışan işçiler veya işverenlerin var olan sendikalardan birine üye olma ya da yeni bir sendika kurma hakkını ifade eden sendika özgürlüğü, sendikaların varlığını ve faaliyetlerini güvence altına almaktadır. Sendika kurma özgürlüğünden sendikaya katılma özgürlüğüne, sendikal faaliyetlerde özgürlükten çalışmanın ana konusunu oluşturan sendika seçme özgürlüğüne, sendikaların uluslararası kuruluşlara serbestçe üye olmasına kadar pek çok konu sendika özgürlüğü kapsamındadır. Sendika özgürlüğünün olmazsa olmaz koşullarından biri sendika çokluğu ilkesidir. Sendika çokluğu ilkesi, işçilerin özgürce istedikleri sendikayı seçme hakkını somutlayan temel ilkelerden biridir.

Sendika özgürlüğü birçok uluslararası sözleşme ile düzenlenmiş ve sınırları belirlenmiştir. ILO, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği sözleşmelerle birlikte sendika hakkı ve sendika özgürlüğü güvence altına alınmıştır. Sendikal özgürlükler alanında önemli belgelerden biri olan Filadelfiya Bildirgesi'nin birinci bölümünde düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün sürekli bir ilerlemenin kaçınılmaz koşulu olduğu vurgulanmıştır. Bu ifade ile örgütlenme özgürlüğünü düşünce özgürlüğü ile birlikte değerlendirerek soyut olan sendika özgürlüğü kavramını daha geniş biçimde ele almıştır (Gülmez, 2014: 107).

Türkiye'de de sendika özgürlüğü rejimi siyasal rejimlerin niteliğine bağlı olarak gelişmiştir. Sendika hakkı ve sendika özgürlüğü İş Hukuku'nun ve Anayasa Hukuku'nun önemli konularındandır. Türkiye'de sendikacılığın gelişmeye başladığı yıllardan itibaren sendika özgürlüğü ve sendika çokluğu ilkesi birçok hukuki düzenlemelerde ve metinlerde yer almıştır. 1909 yılında kabul edilen Cemiyetler Yasası herkese cemiyetler ve meslek örgütleri kurabilme hak ve özgürlüğünü tanımıştır. Ancak bu özgürlük uzun sürmemiş, dernek kurma özgürlüğünü engelleyen 1909 tarihli Tatili Eşgâl Kanunu ile siyasal rejimdeki değişiklik sendikal alanı da doğrudan etkilemiştir. Demokratik özelliklere sahip olan 1924 Anayasası ise toplanma ve dernek kurma hakkını tanınmıştır ancak Takriri Sükûn Kanunu ve 1938

yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile başlayan yasakçı dönem 1946 yılına kadar sürmüştür. 1946 yılında ise çok partili hayata geçişle birlikte çalışma ilişkileri alanında da pek çok önemli gelişme yaşanmıştır. 1946'da sınıf temelli cemiyet kurma yasağı kaldırılmış, sendika hakkı da kanunen tanınmıştır. Böylece sendika yasağı döneminden görece sendika özgürlüğü dönemine geçilmesiyle kısa sürede çok sayıda sendika kurulmuştur. 1946 yılı kısa süreli de olsa özgür sendikacılık yılı olmuştur. 1947 tarihli ilk sendikalar kanunu olan 5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun her işkolunda bir veya birden çok sendika kurulabilir hükmüne yer vererek sendika çokluğu ilkesini benimsemiş ancak grev, siyasi faaliyetlere katılma, uluslararası sendikalara üye olmada ön izin gibi yasakları yeniden getirmiştir. 1947-1960 arası dönemde gelişen vesayetçi sendikal anlayış ve bu sendikal anlayışın ortaya çıkardığı sendikacı profili uzun yıllar Türkiye sendikal hareketini etkisi altında bırakmıştır.

1960'lı yıllara geldiğimizde 1961 yılında kabul edilen Anayasa ve 1963 düzenlemeleri ile sendika kurma hakkı ve sendika özgürlüğü açık ve kesin biçimde anayasal güvence altına alınmıştır. 1960 öncesi niceliksel olarak gelişme gösteren işçi hareketleri 1961 Anayasası ile birlikte niteliksel olarak da gelişmiştir. 27 Mayıs'ın getirdiği görece özgür ortamda işçiler ücretlerin düşüklüğünden, çalışma koşullarına, işverenlerin baskılarına ve grevle ilgili düzenlemelere dair hükümetin kesin bir tarih vermemesi gibi nedenlerle çok sayıda eylem yapmıştır. Bunlardan en önemlisi 31 Aralık 1961 tarihinde İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk işçi mitingi olarak tarihe geçen miting İstanbul Saraçhane meydanında yapılmıştır. Saraçhane Mitingiyle sendikal hareket açısından yeni bir dönem başladı, Saraçhane Mitingiyle başlayan hareketlilik 1960'lı yıllar boyunca 15- 16 Haziran'a kadar ivme kazanarak devam etmiştir.

1963 rejimin bir sonucu olarak sendika özgürlüğü, sendikal çokluk, rekabete dayalı sendikacılık ilkelerini doğurmuştur. Bir işyerinde veya işkolunda birden fazla sendikanın kurulabilmesini ifade eden sendika çokluğu ilkesi, bu kuruluşlardan hangisinin toplu sözleşme yapma yetkisine sahip olduğunun belirlenmesi sorununu doğurmuştur. Sendikaların varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli koşulu olantoplu iş sözleşmesi imzalayabilmek için yetkili sendika olma zorunluluğu sendikalar arasında yetki almak için kıyasıya bir rekabeti ortaya çıkarmıştır.

Sendikalar hem üye sayılarını korumak hem de üyelerinden elde ettikleri gelirleri güvence altına almak amacıyla yetki süreçlerinde birbirleri ile rekabet etmektedir. Bu rekabetin arkasında esas olarak sendikal gücü ele geçirme ve elinde tutma amacı bulunmaktadır. Yetkili sendikanın belirlenmesinde yaşanan sorunlar ve sendikal rekabetin bu yıllarda giderek şiddetlenmesi idari ve yargı makamlarını güvenilir ve hızlı çözüm arayışlarına yönlendirmiştir. 1960'lı yıllarda işçilerin çoğunluğunu temsil eden yetkili sendikayı belirlemek için mevcut delillerin ve belgelerin yetersizliği, sahte belgelerin çoğunluk sendikasının tespitini engellemesi nedeniyle idari makamlar işçilerin özgürce irade beyanına yani referandum uygulamasına başvurmuştur. Bu uygulama çalışmamıza da konu olan yetkili sendikanın tespit edilmesinde en güvenilir ve kesin yöntem olarak 1960'lı yılların sonunda yaşanan fabrika eylemlerinde sıklıkla tercih edilmiştir.

1960'lı yılların sonlarına doğru DİSK'in kuruluşuna giden süreçte Türk-İş içerisinde ciddi ayrışmalar yaşanmıştır. Türk-İş işkollarının düzenlenmesinde ve yeni sendikaların kurulmasında özellikle TİP'li sendikacıların yönetiminde bulunduğu sendikalara karşı olumsuz tutum almıştır (Koç, 2008: 70). Türk-İş kendi bünyesinde bulunan sendikaların karşısına aynı işkolunda başka sendikalar kurdurmuştur. Özellikle TİP'li ve CHP'li sendikacıların yer aldığı sendikaların karşısında Türk-İş'in desteğiyle kurdurulan sendikaların başına AP'li sendikacılar getirilmiştir. Türk-İş'in kendisine muhalif sendikalara karşı sendikalar kurdurması Türk-İş içerisinde gerilimi artırmıştır. Bu yıllarda konfederasyon içerisindeki ayrışmayı derinleştiren bir diğer önemli olay ise 1965 tarihinde Zonguldak Kozlu'daki kömür ocaklarında yaşanan direnişte Türk-İş'in aldığı tutumdur. Türk-İş ve TİP'in Kozlu olayları sırasında sert tutumları bir kopuşu işaret etmekte olsa da olayların ardından böyle gelişme yaşanmamıştır. Ancak bu olaylardan çok kısa süre sonra yaşanan iki olay gerilimin artmasına neden olmuştur. Birinci olay Mannesman Boru fabrikasında yaşanmıştır. İşyerinde yetkili sendikanın Maden-İş olmasına rağmen işverenin kendi kurdurduğu sendikayla toplu iş sözleşmesi imzalamak istemesi nedeniyle işçilerin başlattığı eylemde Türk-İş tarafından adım atılmaması ve eylemin başarısızlıkla sonuçlanması Maden-İş'in tepkisinin açığa çıkmasına neden olmuştur. İkinci olay ise Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda örgütlü olan Maden-İş'in fabrikadan tasfiye

edilme sürecinde yine Türk-İş'in almış olduğu tavra ilişkindir. Bu iki olay Türk-İş ile Maden-İş arasındaki ilişkileri daha da zayıflatmıştır.

1965 Genel Seçimlerinde AP'nin tek başına iktidar olmuş, 7 sendikacı milletvekili meclise girmiştir. Sendikacı milletvekillerinin 3'ü TİP'lidir. TİP'li milletvekilleri mecliste ses getirmiş, ülke gündemlerinin belirlenmesinde etkili olmuşlardır. Bu yıllarda Maden-İş'in 1966 yılında gerçekleşecek olan Türk-İş kongresinin sonucuna göre kurulacak işçi konfederasyonuna öncülük etme kararı almasının arkasında TİP'in meclisteki gücü de etkili olmuştur. 1967'de kurulacak olan DİSK'in kökleri bu kararla atılmıştır. Türk-İş 6. Genel Kurulu'nda AP'nin Türk-İş'te güçlenmesi ve TİP'li ve CHP eğilimli sendikacıların yönetim kademelerinde seçilememesi Türk-İş içerisindeki gerilimi arttırmıştır. Tük-İş içerisinde yaşanan sendikal anlayış farklılıkları ve gerilimler 1966 Paşabahçe greviyle doruk noktasına ulaşmıştır. Türk-İş'in Paşabahçe grevi sırasındaki tutumu konfederasyon içerisinde ciddi sorunlara ve tartışmalara yol açmıştır. Türk-İş'in grevi bitirmek amacıyla imzaladığı protokolün Kristal-İş tarafından tanınmayarak greve devam edilmesi, Türk-İş kararına rağmen konfederasyon üyesi sendikaların grevi desteklemesi ve grevi destekleyen sendikaların konfederasyondan geçici olarak ihraç edilmesi Türk-İş içerisinde krizin büyümesine neden olmuştur.

Paşabahçe Grevi sürecince önemli desteklerde bulunan Maden-İş, Lastik-İş, Gıda-İş ve Basın-İş sendikaları örgütsel birlik ve dayanışmayı devam ettirmek amacıyla 18 maddelik Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (SADA) imzalamışlardır. Aynı zamanda sendikalar SADA ile özel sektörde faaliyet gösteren sendikaların güç ve eylem birliğini sağlamayı amaçlamıştır. SADA'nın imzalanmasından kısa süre sonra kuruluşunu ilan edecek olan DİSK'in kuruluş çekirdeği anlaşmanın imzacılarından oluşmaktadır. 12 Şubat 1967'de Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş ve Türk Maden-İş (Zonguldak) sendikaları DİSK'i niçin kurmak istediklerini, Türk-İş üyesi olan sendikalar ise niçin Türk-İş'ten ayrılmak istediklerini açıklayan birer gerekçe raporunu kongrelerine sunmuş ve raporlar kongre tarafından kabul edilmiştir. Kongresini yapan sendikalar DİSK Kuruluş Bildirisini ve Ana tüzüğünü kabul etmiş, 13 Şubat 1967'de de DİSK'in kuruluş başvurusu yapılmıştır.

DİSK'i kuran sendikaların açıkladığı Türk-İş üyeliğinden ayrılma nedenlerine baktığımızda 1960'lı yıllarda konfederasyon içerisinde yaşanan gerilimli olayların birçoğu maddeler halinde anlatılmıştır. Bu gerekçelerin önemli bir kısmı Türk-İş içerisindeki sendikal anlayış farklılıklarının ve sendikal rekabetin doğurduğu olaylardan oluşmaktadır. Türk-İş'in bu yıllarda özellikle Maden-İş tarafından örgütlenen eylemlerde almış olduğu tutum ve muhalif sendikaların karşısına kurdurulan sendikalar raporda sıklıkla eleştirilmektedir.

DİSK'in kuruluşunun ardından Türk-İş yeni konfederasyona karşı ciddi tavır almış, DİSK'in kuruluşunda yer alan sendikaları sıklıkla eleştirmiş, DİSK'le mücadele için komisyonlar kurdurulmuştur. Bu yıllarda sendikalar arası rekabet yeni bir boyut kazanmış, Türk-İş ve DİSK arası rekabete dönüşmüştür. DİSK kısa sürede hem işçilerin hem de işverenlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Kamu sektöründe örgütlenmesinin önü kesilmeye çalışılsa da özel sektörün önemli işyerlerinde örgütlenmiştir. Bu dönemde birçok fabrikada DİSK'e bağlı sendikalarda örgütlenmek isteyen işçiler çeşitli yetki uyuşmazlıkları karşısında radikal fabrika eylemleri de yapmış, sendika seçme yöntemi olarak referandum uygulaması DİSK'li sendikalar tarafından savunulmuştur.

DİSK'in kuruluşunun ardından artan sendikal rekabet sonucu DİSK üyesi sendikalara karşı işverenlerin sarı sendikalar kurdurması, Türk-İş'in kurdurulan sarı sendikaları desteklemesi birçok fabrikada çetin yetki mücadeleleri yaşanmasına yol açmıştır. Bu mücadeleler birçok yerde fabrika önünde oturma eylemleri, grevler ve işgaller şeklinde yaşanmıştır. Dönem itibariyle devlet, işveren ve Türk-İş'in, DİSK üyesi yetkili sendikaları etkisizleştirme çabasına karşı işçiler bu sendikaları seçmekte, seçtikleri sendikaları fabrika eylemleriyle savunmaktadır. Sendika seçme özgürlüğü için yapılan fabrika eylemlerinin arkasında bir sendikal anlayışın savunulmasının yanı sıra maddi kaygılar da bulunmaktadır. İşçiler seçtikleri sendikaların, rakip sendikalara oranla işçilerin taleplerini göz ardı etmeyen, işçilere güven veren sendikal çizgi izliyor olmasının yanı sıra bu sendikaların toplu pazarlık sürecinde mücadeleci davranması, ücretler ve sosyal haklar açısından daha gelişmiş toplu iş sözleşmeleri imzalaması nedeniyle savunmaktadır. Derby'de Lastik-İş'in karşısına işveren ve Türk-İş desteğiyle kurdurulan Kauçuk-İş'e karşı işçilerin sendika seçme özgürlüklerine müdahale edilmesi nedeniyle yaşanan fabrika eylemlerinin

arkasında Lastik-İş'in Derby'de uzun yıllardır örgütlü olması ve iyi toplu iş sözleşmelerine imza atması bulunmaktadır. İşverenin Lastik-İş karşısına sendika kurdurmasının ana nedeninin bu olduğu söylenebilir. Emayetaş fabrikasında da benzer durum yaşanmıştır. Emayetaş'ta uzun yıllardır örgütlü olan Maden-İş'e karşı işverenin sahte üye kayıt fişleriyle Türk-İş'e bağlı Metal-İş'i fabrikada yetkili sendika yapmak istemesi üzerine işçilerin gerçekleştirdiği fabrika işgali, sendika seçme özgürlüğüne sahip çıkmak için yapılan eylemlerden biri olmuştur. Singer fabrikasında ise 1969 yılında çalışma şartlarının kötü, ücretlerin düşük olması, günlük ihtiyaçların işveren tarafından denetlenmesi ve tüm bunlara Çelik-İş'in duyarsız kalması nedeniyle işçiler Maden-İş'te örgütlenmek istemiştir. Singer işçilerinin talepleri, işçilerin sendikal tercihlerinde belirleyici olan etkenleri göstermesi açısından kritiktir. Aynı şekilde Türk Demir Döküm fabrikasında da işçiler ücretlerin düşük, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinin yetersiz olması ve Çelik-İş tarafından imzalanan sözleşmeden memnun olmamaları nedeniyle Maden-İş'te örgütlenmek istemişlerdir. Bu yıllarda Maden-İş tarafından imzalanan sözleşmeler işçiler tarafından bilinmekte ve işçiler iyi bir toplu iş sözleşmesi için Maden-İş'i seçmektedir. Gamak ve Sungurlar eylemleri de benzer nedenlerle yapılmıştır. Yapılan bu eylem ve direnişler, imzalanan toplu iş sözleşmeleri işverenler ve DİSK'i rakip olarak gören Türk-İş tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır.

Fabrikalarda DİSK'e bağlı sendikaların tüm engellemelere rağmen geriletilememesi üzerine bir yasal düzenleme ile DİSK tasfiye edilmek istenmiştir. 274 ve 275 sayılı yasalarda değişiklik öngören düzenlemeler ile DİSK'i ve DİSK'in faaliyetlerini kısıtlamak isteniştir. Bunun üzerine DİSK ve bağlı sendikalar harekete geçmiş, sendika savunmak için yapılan fabrika eylemleri yerini DİSK'i savunmaya bırakmıştır. 15-16 Haziran 1970'de DİSK'i ve sendika özgürlüğünü savunmak amacıyla yapılan eylemler, sarı sendikalara karşı sendika seçme özgürlüğü için yapılan fabrika eylemlerinin birikimini taşımaktadır.

Ek 1: Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (SADA)

(Kaynak: DİSK Arşivi)

SADA

Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması

15 Temmuz 1966

[DİSK Kuruluş Çekirdeği]

İmzalayanlar

Kemal Türkler	Himmet, Denizli- 1926
Genel Başkan	Maden-İş Sendikası adına
İbrahim Güzelce	İsmail, İstanbul-1922
Genel Başkan	Basın-İş Sendikası adına
Kemal Ayav	Mehmet, İstanbul- 1927
Genel Sekreter	Lastik-İş Sendikası adına
Kemal Nebioğlu	Cemal, Rize-1926
Genel Başkan	Türkiye Gıda-İş Sendikası adına

METNİ

Türkiye'de sendikalar 274 ve 275 sayılı yasaların uygulanmaya başlamasından sonra daha açık ortaya çıkan çok önemli sorunlarla karşılaşmıştır.

Daha önce işçi sendikalarına karşı birleşme zorunluluğu duymayan işçiler derhal örgütlenmişlerdir. İşveren sendikaları ile işveren konfederasyonları kurmuşlardır. İşveren kuruluşları çok uzman kadroları ve toplu sözleşme temel ilkeleri bakımından işçi sendikaları karşısında büyük bir güç olarak karşılarına çıkmışlardır.

Diğer taraftan da bu işveren kuruluşları esasen sağ sol mücadelesinin yapılmakta olduğu bugünkü Türkiye ortamında kanunların işçi çıkarına olan hükümlerini işverenler çıkarına değiştirme veya uygulama çabalarını son derece geliştirmişlerdir.

İşçi sınıfı içerisinde bir takım emek sömürücüleri, çok müsait buldukları bugünkü ortam içerisinde sosyal ve ekonomik sorunlarımızın çözümü için değil kişisel çıkarları için yeni sendikaları kurmuşlar veya mevcutlardan bir kısmını ele geçirmişler. Böylece işçinin gücün parçalamak için çaba verenlerin bu niyetine bilerek veya bilmeyerek yardımcı çabalara girmişlerdir. Bugün Türkiye'de işçi sendikalarının sayısı bilinmez hale gelmiştir. İlk bakışta Türk-İş'in çözümlenmesi gerekli gibi görünen bu sorunlar karşısında işçi sendikalarının her şeyi Türk-İş'ten bekleme anlayışı noktasından hareket ettikleri ve kendi kaygısının önünü süpürür durumunda kaldıkları için çözümlenmesi güç bu sorunlar önünde kendi güçlerini aşan kusurlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır ve kalmaktadırlar.

Bu durumu göz önünde tutarak konuyu etraflıca görüşen Türkiye Maden, Madeni Eşya Ve Makina Sanayii İşçileri Sendikası (Türkiye Maden-İş) adına Genel Başkan Kemal Türkler, Türkiye Basın Sanayii işçileri sendikası (Basın-İş) adına genel başkan İbrahim Güzelce, Türkiye Lastik, Kauçuk ve Plastik Sanayii İşçileri Sendikası (Lastik-İş) adına genel sekreter Kemal Ayan ve Türkiye gıda sanayi işçileri sendikası (Gıda-iş) adına Genel Başkan Kemal Nebioğlu sendikalar arasında daha güçlü bir dayanışma yapılması gerekliğini kararlaştırmışlardır ve bu konuda aşağıdaki şekilde bir anlaşmaya varmışlardır.

ANLAŞMA

Madde 1-) Türkiye Maden-İş Sendikası, Basın-İş, Lastik-İş, Gıda-İş işçi sendikaları tüzel kişiler olarak bu Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (Kısa adı SADA) yolu ile aşağıdaki maddede açıklanan konularda kendileri arasında dayanışma yapmada karar birliğine varmışlardır.

Madde 2-) SADA, bu anlaşmaya imza koyan işçi sendikaları arasında, örgütlenme, eğitim, toplu sözleşme, grev, hukuk, araştırma, basın-yayın, gibi mesleki ve sendikal konularda maddi ve manevi güç birliğidir.

Madde 3-) SADA içindeki bir sendikanın, işçileri üye kaydetme veya sarı ve kendi işkollarındaki diğer kuruluşlarla mücadele etme gibi örgütlenme çabalarında karşılaştıkları güçlükler, SADA içindeki sendikaların araç, eleman, teknik ve maddi olanakları ile her türlü gerekli güçleri birleştirmek suretiyle giderilir.

Madde 4-) Toplu iş sözleşmesinin herhangi bir döneminde karşılaşılan herhangi güçlük veya güçlükler SADA içindeki sendikaların bu konudaki her türlü olanağı birleştirmek suretiyle giderilir.

Madde 5-) SADA içindeki sendikalardan herhangi birisi bir grev olayı ile karşılaştığı veya kararı aldığı takdirde, diğer sendikalara derhal bilgi verir. SADA içindeki sendikalara bağlı işyerlerinde yapılan grevlerde, ilgili sendikanın gücünün yeterliliğine bakılmaksızın, bütün sendikaların güçleri birleştirilir ve grev mücadelesi her türlü birleşik olanaklarla maddi ve manevi olarak beraberce yapılır.

Madde 6-) SADA içindeki sendikalar işçi eğitimi için uygulamakta oldukları konferans ve seminerlerden, birbirlerinden üye alıp vermek suretiyle birbirlerini yararlandırırlar. Ve hoca, konferans veya seminerleri, program, teksir işleri, film, projeksiyon ve epidiyaskop makinesi gibi hususlarda birbirlerini maddi teknik yardımlarda bulunurlar.

Madde 7-) SADA içindeki sendikalar, gazete, broşür, bülten ve kitap gibi yaptıkları eğitici yayınlar konusunda yardımlaşma yaparlar. Gazete ve haber bültenlerinde SADA haberlerine öncelik verirler. Bu yayınlardan en az birer adet birbirlerinin genel merkez, bölge temsilciliği ve şube adreslerine gönderirler.

Madde 8-) SADA içindeki sendikalar, karşılaştıkları hukuki güçlükler karşısında birbirlerine fikir veya avukat hizmeti bakımından gerekli yardımı yaparlar.

Madde 9-) SADA içindeki sendikalardan bir veya birkaçının bu anlaşma metninde açıkça bahsi geçmemiş olmasına rağmen 274 ve 275 sayılı kanunlarla, kendi ana tüzüklerinde gösterilen faaliyetlerin yapıldığı sırada güçlüklerle karşılaşmaları halinde dahi SADA içindeki sendikalar arasında, bu konuda iş ve güç birliği yapılmak suretiyle güçlükler giderilir.

Madde 10-) SADA içindeki sendikalar, eğitim seminerlerinin programlarına SADA'nın mana ve ehemmiyeti konusunda özel ders koymaya mecburdurlar. Konferans, kongre, yönetim kurulu gibi her türlü toplantılarda, ilgili sendika yöneticileri SADA hakkında da bilgi verirler.

Madde 11-) SADA içindeki sendikalar, temsilciler ve diğer üye işçilerle yapacakları toplantı veya kongre gibi toplantılar yolu ile sosyal ilişkiler geliştirirler ve birlikte Dayanışma bilincinin geliştirilmesi mutlaka sağlanır.

Madde 12-) SADA içindeki sendikalar, temsilciler ve diğer üye işçilerle yapacakları toplantı veya kongre gibi toplantılardan birbirlerini daha önceden haberdar ederler ve birbirlerinin bu çeşit toplantılarına yöneticiler olarak katılırlar. Bu toplantıya gelen diğer sendika yöneticilerine mutlaka söz verilir ve kendine konuşma yeteneği sağlanır. Birbirlerinin toplantısına giden yöneticiler, yaptıkları konuşmalarda SADA'nın anlam ve önemine, dayanışmanın ne olduğunu konuşmasına konu yapmaya ve ilgili sendikanın güçlenmesini sağlayıcı yolda konuşmaya mecburdurlar.

Madde 13-) SADA içindeki sendikalardan henüz gençlik kolu kurulmamış olanlar, en kısa süre içinde gençlik kollarını kurarlar ve gençlik kolları arasında müşterek çalışma programları düzenlenir ve uygulanır.

Madde 14-) SADA içindeki sendikalar birbirlerinin işkollarında kurulu hür milletlerarası kuruluşlara üye olma, olumlu ilişkiler kurma konusunda birbirlerine yardımcı olurlar.

Madde 15-) Daha sonra SADA anlaşmasına aynı şartlarda imza koyan herhangi bir sendika bu anlaşmaya o andan itibaren katılmış olur. SADA anlaşmasına katılacak sendikanın, daha önceden bu konuda genel yönetim kurulundan, eğer genel yönetim kurulu uzun süreli aralıklarla toplanmakta ise genel yürütme kurulundan karar almış olması ve sendika adına SADA'yı imzalayacak yetkileri karar içinde belirtmiş olması şarttır. Ancak SADA'ya katılmak isteyen sendika yukarıdaki şartları yerine getirdikten sonra karılma talebini, SADA içindeki sendikalardan birisinin genel

başkanlığına yazılı olarak bildirir. Talebi alan Sendika Başkanlığı en geç beş gün içinde, SADA'nın 17'inci maddesindeki hükme dayanarak sendikalar yetkililerini toplantıya çağırır. Yeni bir sendikanın SADA'ya katılması konusunda, SADA içindeki sendikaların tümünün muvaffakı şarttır.

Yeni bir sendikanın SADA'ya katılması konusundaki kararı ilgili sendikaya, bu sendikanın talebini ilk bildirdiği sendika genel başkanlığı yoluyla bildirilir. Bundan sonra yeni sendika, SADA'yı imzalayarak birer kopyasını, SADA içindeki sendikalara gönderir ve katılma işi tamamlanmış olur.

Madde 16-) SADA'yı imzalayan ve 1.madde de bahsi geçen sendika yetkilileri, kendi sendikalarının ilk genel yürütme kurulu ve genel yönetim kurulu toplantılarına SADA'yı gündem içinde sunmaya ve onaylamaya mecburdurlar. Bu onay kararlarının tasdikli suretlerini birbirlerine yazılı olarak gönderirler.

Madde 17-) SADA içindeki sendikaların yetkili liderleri, aralarında herhangi birisinin daveti ile toplanırlar. Önemli işçi sorunları, işçilerle doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilgili yurt ve dünya olay ve sorunlarını görüşürler ve bu konuda müşterek faaliyetlerde bulunurlar. SADA'ya katılma talebi olan yeni sendikaların alınıp alınmaması da bu toplantıda kararlaştırılır.

Madde 18-) İş bu anlaşma, birinci maddede adı geçen sendikaları temsilen, aşağıda imzaları bulunan yetkililerce imzaladığı andan itibaren yürürlüğe girmek üzere 15 Temmuz 1966 Cuma günü İstanbul'da BASIN-İŞ Sendikasının Genel Merkez Ofisinde imzalanmıştır.

Ek 2: Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor

(Kaynak: DİSK Arşivi)

TÜRK-İŞ ÜYELİĞİNDEN AYRILMA HAKKINDA RAPOR

Sayın Delegeler, değerli arkadaşlar,

Sendikalar olarak önemli bir kararın eşiğindeyiz. Sendikalarımız yetkili organların daha önce yaptıkları toplantılarda Türk-İş Konfederasyonu'ndan ayrılma kararı almış ve bu kararın uygulanması için Genel Yürütme Kurulları görevlendirilmişti. İşte bugün; alınan bu prensibi görüşecek ve Kongremizin kararıyla yeni bir döneme girmiş bulunacağız.

Sendikalarımızın bu ilke kararını almasının nedenlerini özet olarak sizlere sunmak ve onayınızı almak isteriz.

Niçin Türk-İş'ten ayrılmak istiyoruz?

1- Çünkü Türk-İş, Ana tüzüğünde yazılı ilkeleri ve kongrelerinde alınan kararları artık uygulama gücünü yitirmiştir.

Örnekler: Türk-İş Ana tüzüğünün 3. mad. B ve D fıkralarında, işçilerin adil bir ücret elde etmeleri ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi amaç edinilmiştir. Türk-İş Ana tüzüğünün. 7. maddesi, vazgeçilmez bir prensip olarak kendi amaç ve ilkelerine aykırı hareket edenlerin Türk-İş'ten çıkarılmasını öngörmüştür. Oysa Türk-İş, insanlık onuruna uygun bir ücret elde etmek isteyen ve bu amaçlarına ulaşmak için yasaların tanıdığı grev yapma hakkını kullanan Paşabahçe işçilerinin bu grevini destekleyen emekten yana sendikaları geçici olarak üyelikten çıkarma kararı almıştır.

Türk-İş Anatüzüğünün 5. maddesinin F fıkrası uyarınca, Türk-İş bünyesinde federasyon ve sendika olarak ayrı ayrı temsil edilen kuruluşlar, 6 ay içerisinde birleştirilmelidir. Buna uymayanlar kesinlikle ihraç edilir.

Durum böyle olduğu halde, Türk-İş bu ilkeyi de uygulayamamıştır. Böylece Türk-iş, bünyesinde türlü iş kollarında irili ufaklı sendikaların kurulmasına açık kapı bırakarak, işçi haklarının çiğnenmesine göz yummuştur.

2) Sendikalar kanununa göre çıkarılan işkolu yönetmeliğinin hazırlanışında uluslararası normlar kasten bir kenara itilmiş, işkolları, işçi örgütlerinin başında bulunanların politik görüşlerine göre düzenlenmiştir. Bunun sonucu olarak da ana işkolları parçalanmış, işçiler güçsüz bırakılmıştır.

3) Türk-İş, bütün bu sayılanlarla yetinmeyerek, Ana tüzüğündeki hükümleri açıkça ve hiçbir sakınca duymadan savsaklamış, böylece kanun önünde gayrimeşru bir örgüt durumuna düşme tehlikesini bile göze almıştır. Öte yandan Türk-İş yöneticileri, kendi kişisel çıkarlarına uygun bir yaşantının içinde, sendikalar arası dayanışma ruhuna aldırış etmez olmuşlardır.

Örnekler: Tüzüğün 20. maddesi uyarınca, üst üste üç ay süre ile aidatını ödemeyen bir kuruluş, bu sürenin sonunda Türk-İş üyeliğine kendiliğinden kaybeder. Oysa 30 Eylül 1966 tarihindeki duruma göre, birçok kuruluşların 3-4 ayı ilkin birçok beri aidat ödemedikleri anlaşılmıştır. Böylece hem Türk-İş, hem sendikalar arası dayanışma heyecanını söndürmüş, hem de kanun karşısında birçok üyesini kaybeder duruma gelmiştir.

4) Türk-İş, hangi iktidar işbaşında ise, onun paralelinde bir yol izlemeyi kendisi için baş ilke saymış, bu yüzden önemli hiçbir işçi sorununu çözümleyememiştir.

Örnekler: Türkiye'nin tüm ezilen yoksul işçilerini kapsayan asgari ücret bir türlü günün yaşama şartlarına uygun adil ve insanlık onuruna yaraşır bir seviyeye getirilememiştir. Birçok işkollarının asgari ücreti hâlen birkaç yıl önceki hayat şartlarına göre uygulanmaktadır. Türkiye'de bugün asgari ücreti henüz bu ölçülere göre bile tespit edilemeyen kolları vardır. Asgari geçim indirimini yükselten kanun 1966 yılında uygulanacakken, hükümetin bütçe açığını kapatmak için işçi ve dar gelirlilerden daha fazla vergi almayı anam bilen erteleme kararı, iktidar partisi milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiştir. Bu durum karşısında Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi ve hatta birisi Türk-İş'in başkan vekili olan üç milletvekili işçilerin geçim indirimini yükseltecek bu kanunun uygulanmasını iki yıl sonraya bırakmak için kaldırılan parmaklara kendi parmaklarını da katmaktan hiç bir sakınca duymamışlardır. Yani görevleri Türk işçisinin yanında olma-sı gerekenler işçinin az vergi ödemesini öngören kanunun aleyhinde gönüllü olarak oy vermişlerdir. Buna rağmen Türk-İş bu üyeleri hakkında herhangi bir koğuşturma açmamıştır. Böylece Türk-İş, işçiler, ücretliler, tarımla ve hayvancılıkla geçinen dar gelirliler ile köylülerden (toplamı 23,5 milyon tutar) fazla vergi alınması karşısında kılım bile kıpırdatmamıştır.

5) Türk-İş, toplum gerçeklerine aykırı düşen bir politika izlemiştir. Böylece, işçi haklarının saklanması yolunu açıklıkla tıkamıştır.

Örnekler: Türk-İş partiler üstü politika diye bir terane tutturarak, gerçekte iktidara gelen her partinin dümen suyuna girmiş, Türkiye'nin en önemli üretici gücü olduğuna şüphe bulunmayan işçi sınıfının kanun yapacak bir güç olarak parlamentoya girme bilincini körletmeye kalkmıştır. Bu sınıfsal ihanetini örtebilmek için de, bir takım acayip ve komik yollara başvurmuş örneğin, seçimlerden önce 9 milletvekilinin seçtirilmemesi için kampanya açmıştır. Bu davranış ile seçimlerde ancak parti listelerine oy verildiği gerçeğini bir yana atmış, adeta, partilerin program ve amaçlarını bilmezlikten gelmiştir. Kaldı ki, 9 milletvekilini seçtirmeme gibi olumsuz bir yönde kanalize edilmek istenen aldatıcı çaba bile verimli olmamıştır. Çünkü Millet Meclisine seçtirilmemek istenen milletvekilleri bugün parlamentoda bulunmaktadırlar. Hâlbuki asıl mesele hangi parti programının Türk işçisinden yana olduğunu tespit ederek cesur bir atılışla işçilerin o parti listelerine oy vermelerini kanalize etmektir.

6) Türk - İş, birbirleriyle çelişen ve birbirleriyle sahte dostluklar kuran bir yönetici kadrosunun elindedir. Bu kadro samimiyetsiz kişilerden kurulu bir kadrodur.

Örnekler: Türk-İş Mali sekreteri senatör Ömer Ergün 780 sayılı Af Kanununun «Yüksek Adalet Divanınca mahkûm edilenlerle ilgili» 5. maddesinin Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bunu kendi siyasi akidesine aykırı hu Türk-İş

başkan vekili ve Milletvekili Hasan Türkay derhal harekete geçmiştir. Türkay, Cumhurbaşkanı Sunay'a sunduğu bir muhtırada Ömer Ergün'ü Türk-iş tüzüğüne ve Anayasaya aykırı hareket etmekle suçlamış, senatörlükten azlini istemiştir.

Paşabahçe grevi ile ilgili çalışmalar yapması hakkında 1. Bölge Temsilcisine direktif veren Genel Sekreter, bu direktiflere uygun işler yapan temsilcisini yönetim kurulunda çektirmiş ve sorumluluğu temsilciye yüklemeye kalkışmıştır.

7) Türk-İş milli bir kuruluş olmaktan çıkmış, Amerikan yardımlarıyla ayakta duran bir kuruluş olmuştur.

Örnekler: Türk-İş'in 1. Ocak. 1964'ten 31. Aralık 1965 e kadarki iki yıllık süre içinde düzenlediği bütçe toplamı 9.182.783.71 liradır. Bütçenin gelir bölümünde üye aidatı sadece 1.948.029.80 liradır. AID yardımları ve bağışları, Türk-İş bütçesinin en dolgun bölümünü teşkil etmiştir.

8) Türk-İş kendi bütçesiyle ve kendi aidat geliri ile memurlarının aylıklarını veremez hale düşmüştür. Örnek: Türk-İş kadrosunda bulunan 65 memurdan 32 sinin ücretini Türk-İş ödemektedir. Geriye kalan 33 memurun maaşlarını Amerikan Hükümeti, yani AID ödemektedir.

9) Türk-İş, Yurt gerçeklerine ve Türkiye şartlarına aykırı bir eğitim politikası gütmekte, Amerikan Hükümetinin. Türkiye'de uygulatmak istediği sendikacılık politikasına göre hareket etmektedir. Örnek: Türk-İş'in eğitim işlerini Amerikalılar yürütmekte, eğitim masraflarını Amerikalılar ödemektedir. Amerikan Hükümetinin bir örgütü olan AID, Türk-İş'e seminerler için 2 milyon 369 bin 294 lira 83 kuruş vermiştir.

10) Türk-İş, tam bağımsız, kişiliği olan, onurlu bir politika izlenmesini isteyenlere karşı, yalnız Amerikalıların karma göre ayarlanan bir düzeni kurma eğilimindedir.

Örnekler: 13 Temmuz 1948 de yürürlüğe giren ve Türkiye ile Amerika arasında imzalanan bir antlaşmaya göre, AID'nin Türkiye'deki işyerlerinde çalışan işçilere, hiçbir Türk kanunu uygulanmayacaktır. Türk işçilerine tanınan ve tanınacak olan toplu sözleşme grev ve benzeri hiç bir haktan AID işyerlerinde çalışan Türk işçileri istifade edemeyecektir. Türkiye Genel İşçiler Sendikası, AID'ye bağlı işçiler adına toplu sözleşme yapmak istemiş, fakat karşısına bu ikili antlaşma dikilmiştir. Bunun üzerine, Türkiye-İş Sendikası bir protesto yürüyüşü düzenlemiştir.

Türk-iş, derhal bu yürüyüşe cephe almıştır. Türk-İş, hiç bir zaman işçi haklarının tanımadığı Amerikan işyerlerine bu imtiyaz veren ikili antlaşmalara cephe almamıştır. Üstelik cephe alanlara iftira çamuru yağdırmıştır.

11) Türk-İş, işçileri uyutucu ve işçi haklarının alınmasını güçleştirici bir oyalama politikası içindedir. Örnekler: Türk-İş sözde toprak reformunu savunur. Hükümet, toprak reformuna karşıdır. Türk-İş sözde dış ticaretin devletleştirilmesini ister. Hükümet bu görüşü solculukla ithama kalkar. Türk-İş işsizlik sigortasını savunur görünür. Hükümet işsizlik sigortası diye kıdem tazminatını ortadan kaldıran bir tasarı hazırlar. Türk-İş, milli petrol politikasından yanaymış gibi davranır. Hükümet petrol boru hattını yabancıların eline geçirmeye yarayacak bir çalışma gösterir.

Türk-İş kalkınma planının sözde finansman kaynaklarının dar gelirlilerin sırtına yükletilmemesini ister. Hükümet daha çok dar gelirlilerin sırtına binecek bir vergi politikası yürütür. Bütün iktisadi devlet teşekküllerinin yönetimine işçilerin katılması kanun gereğidir. Fakat hükümet yalnız bir kaç iktisadi devlet teşekkülünde işçilere kısıtlanmış söz hakkı tanır. Türk-İş aldırış bile etmez. Türk-iş, öteden beri tarım iş kanununun çıkarılmasını müdafaa ediyormuş pozunu alır. Tarım iş kanununu hükümet çıkarmakta yarar görmez. İş kanununun tek işçi çalıştıran işyerlerine teşmilini ister görünen Türk-İş, Kanunun işçi haklarını kısıtlayacak biçimde kanunlaşması çabaları karşısında avutucu, tutucu, uyutucu bir politika izler.

12) Türk-İş bütün haklı grevlere karşı çıkmıştır.

Örnekler: Türk-İş, yetkisi olmadı, hatta kanunda yeri bulunmadığı halde Kıbrıs buhranını ileri sürerek, grevleri durdurma kararı almış, bundan işçiler zarar görmüştür. (10 Ağustos 1964).

Maden-İş'in Mannesmann Boru Fabrikasındaki grevinin başarısızlıkla sonuçlanması için Türk-İş, Ankara'da çeşitli manevralar çevirmiştir.

Petrol-Boru hattı grevi, Türk işçilerine tanınmayan, fakat yabancı işçilere tanınan haklar yüzünden ilân edilmiştir. Yabancı bir ortaklığın işverenine karşı grev yapan boru hattı işçilerini Türk-İş suçlamaktan çekinmemiştir, böylece yabancı işverenleri korumuştur. (1 Ekim 1966).

İstanbul'da Bozkurt Mensucat Fabrikası işçileri grevini, işveren kanunsuz diye kötülemeğe kalkışmıştır. Türk-İş, işveren ağzı kullanarak ‘‘Bu grev hareketinin karşısında olduğunu” açıklamada sakınca görmemiştir. Mersin’de, yabancı şirketler ortaklığına karşı grev yapan Ataş rafinerisi işçilerinin karşısına en önce çıkanlar arasında Türk-İş de vardır. Türk-İş Başkanı, greve karşı gelmiş ve grevci işçiler için “Mutlaka hüsrana uğrayacaklardır.” diyebilmiştir (Aralık 1964).

Zonguldak maden işçileri 60 kuruşluk zam için grev yapmış, Türk-İş bu grevi komünist tahriki olarak nitelendirmekten sakınmamış ama iddiasını ispat edememiştir. (Mart 1965). Paşabahçe şişe ve cam fabrikası işyerinde yapılan grevi Türk-İş rayından çıkarmaya çalışmış ve grevcileri yalnız başına bırakmak kararı almıştır. İşçilerin haklarını savunan sendikaları ise onur kuruluna vererek Türk-İş'ten geçici olarak çıkarmıştır.

13) Türk-İş, kanunları işçiler aleyhine yorumlamış, kadar kanunsuz işler peşine düşmüştür.

Örnekler: Petrol boru hattı grevini kanunsuz bulmuş ve “Türk-İş işçileri kanunsuz yollara sevk eden Türk-İş dışında ki kuruluşlarla mücadelesini daha da hızlandırılacaktır.”demiştir (1 Ekim 1966). Fakat Yargıtay, hükümetin grevi durdurma kararını kanuna aykırı ve grevin kanuni olduğunu ilan etmiştir. Türk-iş genel sekreteri, Çorumlu işçiler işlerine alınmazlarsa “Kanunsuz olmasına rağmen kanunların çiğnendiği memlekette genel greve gidilecektir» demiştir. (7 Eylül 1966 basını). Böylece kanunda yeri olmayan bir grev yolunu uygulamayı bile göze alanlar, keyfi bir yönetimden yana olduklarını göstermişlerdir.

14) Türk-İş yöneticileri, işçilerin yaşama mücadelesinde topluca işten çıkarılmalarını ve sefaletin kucağına bırakılmalarını insanı hayrette bırakacak bir şekilde savunmuşlardır.

Örnekler: Anayasada lokavt bir sosyal hak olarak tanınmamıştır. Fakat Türk-İş, işçileri sosyal adalete uygun bir hayat için mücadele ettikleri zaman açlığa mahkûm edecek lokavtı savunmuştur. Lokavta karşı çıkanları suçlamıştır. Böylece yüzlerce deri işçisi lokavt yüzünden perişan olmuştur. Lokavtın savunucusu Türk-İş, grev hakkının olduğu yerde lokavt da olur görüşünü savunmuştur. Oysa Fransa'da hem de metal sanayini ilgilendiren bir davada, hâkim lokavtın greve eşit bir hak olamayacağına ve lokavtın Fransa Anayasasına da aykırı olduğuna karar vermiştir. Bu karardan bir parça alalım: "Anayasa işçilere grev hakkını tanırken, bunun karşısın-da lokavtı bir hak olarak tanımaz. Gerçekten, Anayasa işçilere grev hakkını tanırken, onların, ekonomik gücü elinde tu-tan işverenden bazı tazminatlar isteme hakkını kabul etmiştir. İşverene lokavt hakkı verilmesi işçilerin grev haklarının gasp edilmesi anlamına gelir." (IMF'nin Aralık 1966 haber bülteni). Türk-İş Maden-İş'in gelişmesini önlemeye, Maden-İş'e karşı sarı sendikalar kurulmasına ve işçi gücünü parçalamaya büyük önem vermiştir.

Örnekler: İzmit'te Boru-İş Sendikasının güçlenmesine elverişli ortamı yaratmıştır.

Karabük'te ihanetle kurulan bir sarı sendikanın Türk-İş'e alınması için yöneticileri kongrelerinde teklif ve telkinlerde bulunmuşlardır.

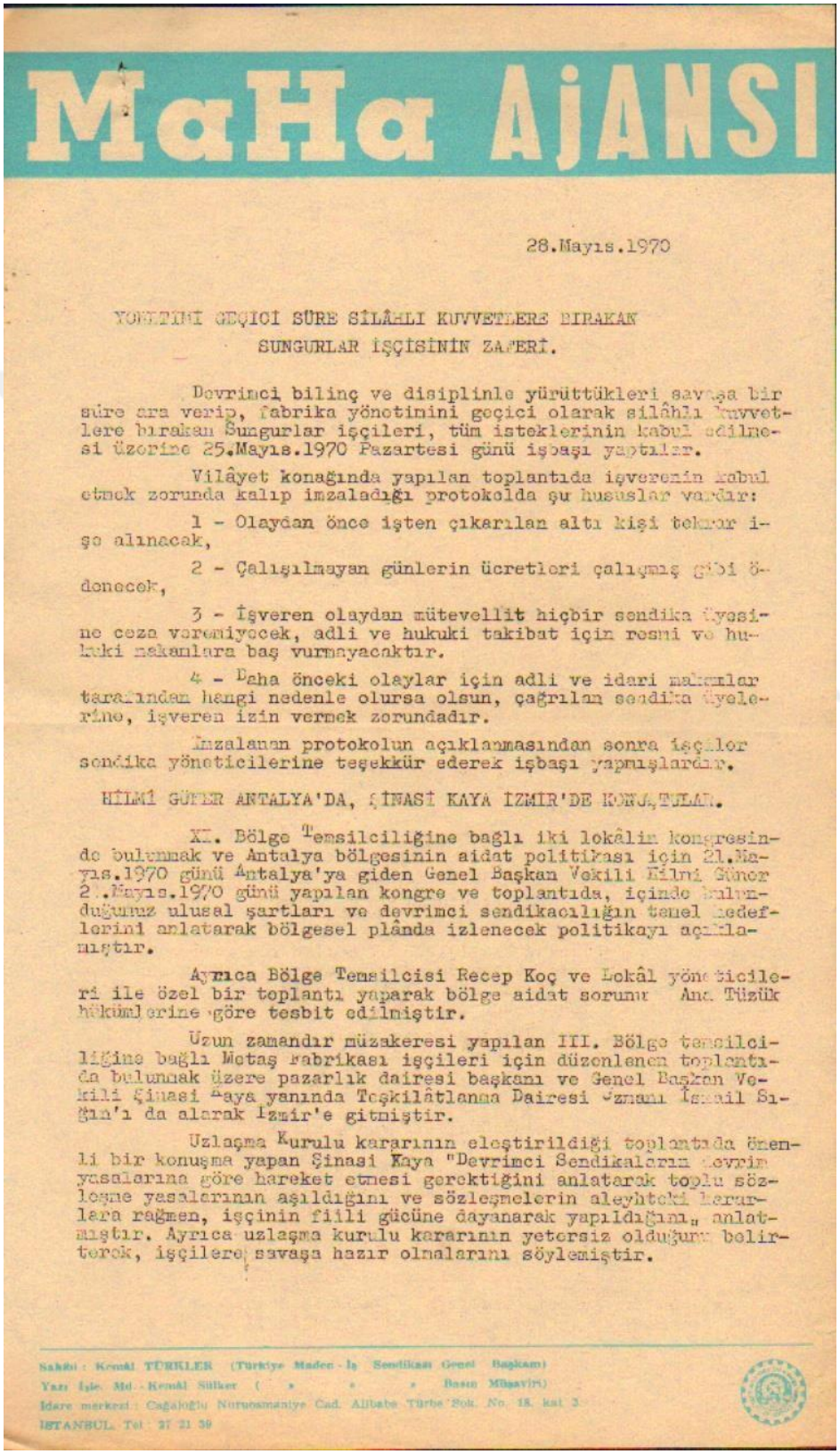
Ereğli'de Maden-İş'e karşı bir sarı sendika kurulması için direktif vermiştir ve böylece Türk-İş, bir işçi örgütü olmaktan çıkmıştır. Türk-İş, içinde kalarak yönetimi işçiden yana olanlara devretmek yolları artık tamamen tıkanmıştır. Türk-İş, çıkarcı sendikacılığın, israfın ve yerli, yabancı sömürücülere hizmetin temsilcisi olmuştur. Bu bakımdan Anayasada yer alan işçi haklarının savunucusu ve işçilerin her bakımdan rahat bir hayata kavuşması mücadelesinin öncülerinden olan Devrimci Sendikalar Türk-İş Konfederasyonu adındaki kuruluşun üyesi kalmaktan utanç duymaktadır. Bir an önce bu duruma son verilmesi için, Türk-İş'ten ayrılma kararı alınması gereklidir.

Saygılarımızla

GENEL YÜRÜTME KURULU

Ek 3: 28 Mayıs 1970 tarihli Maden İş Ajansı (MAHA Ajansı) "Yönetimi Geçici Süre Silahlı Kuvvetlere Bırakan Sungurlar İşçilerinin Zaferi" Başlıklı Bülteni

(Kaynak: DİSK Arşivi)

MaHa AjANSI

28.Mayıs.1970

YÖNETİMİ GEÇİCİ SÜRE SİLÂHLI KUVVETLERE BIRAKAN
SUNGURLAR İŞÇİSİNİN ZAFERİ.

Devrimci bilinç ve disiplinle yürüttükleri savaşa bir süre ara verip, fabrika yönetinini geçici olarak silâhlı kuvvetlere bırakan Sungurlar işçileri, tüm isteklerinin kabul edilmesi üzerine 25.Mayıs.1970 Pazartesi günü işbaşı yaptılar.

Vilâyet konağında yapılan toplantıda işverenin kabul etmek zorunda kalıp imzaladığı protokolda şu hususlar vardır:

1 - Olaydan önce işten çıkarılan altı kişi tekrar işe alınacak,

2 - Çalışılmayan günlerin ücretleri çalışmış gibi ödenecek,

3 - İşveren olaydan mütevellit hiçbir sendika üyesine ceza veremiyecek, adli ve hukuki takibat için resmi ve hukuki makamlara baş vurmayacaktır.

4 - Daha önceki olaylar için adli ve idari makamlar tarafından hangi nedenle olursa olsun, çağrılan sendika üyelerine, işveren izin vermek zorundadır.

İmzalanan protokolun açıklanmasından sonra işçiler sendika yöneticilerine teşekkür ederek işbaşı yapmışlardır.

HİLMİ GÜNER ANTALYA'DA, ŞİNASİ KAYA İZMİR'DE KONUŞTULAR.

XI. Bölge Temsilciliğine bağlı iki lokâlin kongresinde bulunmak ve Antalya bölgesinin aidat politikası için 21.Mayıs.1970 günü Antalya'ya giden Genel Başkan Vekili Hilmi Güner 24.Mayıs.1970 günü yapılan kongre ve toplantıda, içinde bulunduğumuz ulusal şartları ve devrimci sendikacılığın temel hedeflerini anlatarak bölgesel plânda izlenecek politikayı açıklamıştır.

Ayrıca Bölge Temsilcisi Recep Koç ve Lokâl yöneticileri ile özel bir toplantı yaparak bölge aidat sorunu Ana Tüzük hükümlerine göre tesbit edilmiştir.

Uzun zamandır müzakeresi yapılan III. Bölge temsilciliğine bağlı Metaş fabrikası işçileri için düzenlenen toplantıda bulunmak üzere pazarlık dairesi başkanı ve Genel Başkan Vekili Şinasi Kaya yanında Teşkilâtlanma Dairesi Uzmanı İsmail Sığın'ı da alarak İzmir'e gitmiştir.

Uzlaşma Kurulu kararının eleştirildiği toplantıda önenli bir konuşma yapan Şinasi Kaya "Devrimci Sendikaların devrim yasalarına göre hareket etmesi gerektiğini anlatarak toplu sözleşme yasalarının aşıldığını ve sözleşmelerin aleyhteki kararlara rağmen, işçinin fiili gücüne dayanarak yapıldığını, anlatmıştır. Ayrıca uzlaşma kurulu kararının yetersiz olduğunu belirterek, işçilere savaşa hazır olmalarını söylemiştir.

Sahibi : Kemal TÜRKLER (Türkiye Maden - İş Sendikası Genel Başkanı)
Yazı İşle. Md. - Kemal Silker (» » » Basın Müşaviri)
İdare merkezi : Cağaloğlu Nuruosmaniye Cad. Alibabe Türbe Sok. No. 18. kat 3
İSTANBUL Tel : 27 21 30

Ek 4: Maden İş Sendikası 15 Haziran 1970 tarihli Direniş Özel Sayısı

(Kaynak: Tarih Vakfı DİSK Arşivi)

MADEN-İŞ

BİRLİKTEN KUVVET DOĞAR

TÜRKİYE MADEN - İŞ SENDİKASININ YAYIN ORGANIDIR. DİRENİŞ ÖZEL SAYISI — 15 HAZİRAN 1970

İŞÇİ SINIFI HAZIR OL!
Büyük Savaşımız Başlıyor

Amerikan uşakları ve Patronlar senin grev, sendika haklarını kısıtlıyan bir kanun hazırlıyorlar. Bundan sonra yalnız Türk-iş'e aidat ödeyip, üye olacaksın. Anayasayı çiğniyerek başka sendika bırakmıyorlar. Bunlara gözmü yumacaksın?

«Tasarının kanunlaşmasını önleyene kadar direneceğiz»

DİSK VE MADEN - İŞ GENEL BAŞKANI KEMAL TÜRKLER 12 HAZİRAN CUMA GÜNÜ BİR BASIN TOPLANTISI YAPMIŞ VE ŞUNLARI SÖYLEMİŞTİR:

İstikbâle âmâdeyim yeni sınıf, ediyor sîret ile, Millî Meclis'ten 3 sınıf gösteriliyor kabul edilir.

AP, CHP ve GP oylarının birleşiği yeni tasarı, işçilere sendika seçme özgürlüğünü yok etmektedir. Memleketimizde işçi sendikacılığı geleneğini temsil etmektedir. Bundan sonra, Türk - İş dışında bulunan işçi sendikalarının bir şekilde tasfiyesi, işçiler, kendi sendikalarını kaldırmadıkça, Türk - İş'e aidat ödemek zorunda bırakılacaktır.

Türk - İş'in sendika özgürlüğü, sendika bağımsızlığı, sendikalar arası dayanışma ilkesi, kendi ve üyelerini yönetmektir.

Bu itibarla, işçinin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünün Anayasa'nın 46. ncı maddesine rağmen ortadan kaldırılmasıdır. Meclisten çıkan yeni kanun tasarısı, gerçekte ekmek ağzımdan, sıkıl ile Anayasa'ya aykırıdır. Barış, Milletler, gerçek ve Türk - İş ile ilişkisizdir. Ancak, ne var ki, Anayasa Mahkemesi kanunu iptal edinceye kadar işçi geçmiş olacaktır. Zira, işçilerin sendikalarını üyelik hakkı, kullanılmayacak kadar ağır ve güç işlemsel kalıplara bağlanmıştır.

Bu nedenle amaç için, devrimci sendikalar ve DİSK'i kendisine amaçları bunanla sağlamaya düşünmektedirler, esas yıkım budur.

Kamu emeğin Türkiye'de ele bağımsızlaşan ve her işkolunda sendika sözcü kamuda kurulmaktadır. Örnek olarak gösterilen memleketlerden bile, kamu emeğin sendika varsa sendikasızdır.

*Bu itibarla, işçinin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünün Anayasa'nın 46. ncı maddesine rağmen ortadan kaldırılmasıdır. Meclisten çıkan yeni kanun tasarısı, gerçekte ekmek ağzımdan, sıkıl ile Anayasa'ya aykırıdır. Barış, Milletler

ANAYASA MADDE 46: ÇALIŞANLAR ÖNCEDEN İZİN ALMAKSIZIN SENDİKALAR VE SENDİKA BİRLİKLERİ KURMA, BUNLARA HERHANGİ BİR ÜYE OLMA VE ÜYELİKTEN AYRILMA HAKKINA SAHİPTİRLER...

ANAYASA MADDE 47: İŞÇİLER İŞVERENLERLE OLAN MÜNASEBETLERİNDE, İKTİSADİ VE SOSYAL DURUMLARINI KORUMAK VEYA DÜZELTMEK AMACIYLA TOPLU SÖZLEŞME VE GREV HAKLARINA SAHİPTİRLER...

Patronlar ve işbirlikçilerin hazırladığı bu kanun Anayasanın özüne ve 2.4.8.10.11.12. 17.20.40.42.46.47. maddelerine aykırıdır

— Çıkarılmak istenen bu tasarıya göre işçiler sendika kurma, ve istedikleri sendikaya serbestçe girme ve çıkma hak ve özgürlükleri tanınmamıştır ve sanki Türk - İş temsilcisinmiş gibi o'nun sendikaları hepsi hak ile tanınmıştır.

— Aynı tasarı, Türk - İş'in gerek resmî olarak, gerekse yönetim olarak sadece kendine üye olan sendikaları değil, Türkiye'deki tüm sendikaları denetleyebileceği hükümleri getirmektedir.

— Asıl önemli olan işçiler olduğuna ve grev yapma hak ve özgürlüğüne sahip olduklarını kanıtlayan bir tarihe sahip olmamıza rağmen, Türk - İş'in dışında kalan sendikaların bu hakkı iş sözleşmesi ve grev yapma listelerinden silmeleri hatırlatılmıştır.

Disk'in kanunlar hakkında görüşü

Bazı çevreler ve Türk-İş 274 ve 275 inci kanun maddelerini kendi çıkarlarına göre değiştirmeye uğraşırken Devlet İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) gerçekte bu kanunun tepesine tıkıştırılan şekilde değiştirmesi ve değiştirilmesi gerektiğini söylemekte ve konuyla ilgili olarak

Diğer bir Anayasa ihlali olan Anayasa ile

kökünden bir kez daha ortaya çıkmıştır. Sendika, sözleşme, grev ve lokavt hakkı ile ilgili olarak

değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Gerçekten de, bu Anayasa ile değiştirilmeden sözleşme ve grev yapma özgürlüklerini koruyarak ve genişletilmesi mümkün bir değişiklik yapılamaz.

Yani grevi imkansız kılan maddelerin ilgili mevzuat için temel oluşturduğu bir yerde, işçilerin sendika kurma, sendikaya girme ve çıkma hakkı ile ilgili mevzuatın

lanmaları, yani referandum sisteminin ayrıntılarının yerine ve demokratik rejimin kaçınılmaz bir sonucu olan, bu hak tanınmalı. Kaldı ki, işçilerin sendikasız yaşamalarını sağlayan bir sistemin

sendikaya girme ve çıkma hakkının tanınmasının ne anlamı olabilir. İşçi sınıfının ve grev yapma özgürlüğünün Türk - İş tepki olduğunu ve grev yapma istatistiklerinde ton bir tekel tanımalıdır, Türk - İşin dışında kalan sendikaların bu tepki iş sözleşmesi ve grev yapma listelerinden silinmesi hatırlatılmıştır.

işbirlikçilerin, patronların iktidarına karşı her yerde direniş

İşbirlikçiler ve patronların halkın sömürülmesinin temsilcisi olan hükümetin tasarılarına karşı yurdun her yerinde, işçiler, yoksul köylüler, küçük memurlar, yani sömürenin büyük yığınlarla büyük direniş hareketini sürdürmektedirler.

• İDAŞ grevi 30. gününde devam ediyor.

• GİRESUN ve BULACAK'TA fındık üreticileri yürüyüşler.

• İZMİR'de topraksız köylüler mitingi yaptılar.

• İSTANBUL'da yargıç ve savcılar protesto yürüyüşü yaptı.

• ZONGULDAK'ta maden işçileri kanunsuzluğa karşı yürüyüş yaptılar.

• POLATLI'da orman işçileri grevdeler.

• DİYARBAKIR'da köylüler yürüyüş yaptılar.

• İSTANBUL'da küçük memurlar protesto yürüyüşü yaptı.

• Hükümet Gıda-İş grevini ertelediği.

• UŞAK'ta 10.000 kişilik köylü mitingi yapıldı.

• İZMİR'de Anadolu eğleri yürüyüş yaptılar.

• Toplum polisleri ANKARA ve İSTANBUL'da boykot yaptılar.

• KONYA'nın köylerinde toprak sahipsizliğinden direnme başladı.

• Sağlık personeli AÇLIK GREVİ yaptı.

• GÜNTEKİN İŞÇİLERİ direniyor.

• ÜNİVERSİTE Öğretim Üyeleri ANAYASA YÜRÜYÜŞÜ yaptılar.

• NETŞİMİK'de köylüler yürüdüler.

• İZİT çay fabrikası işçisi eylemi.

Demir Döküm işçileri aileleriyle birlikte toplandılar. Karar aldılar ve dediler ki «Bu kanun tasarısı geri alınıncaya kadar iş başı yapmayıp karşı koyacağız»

Çocuklarımızın aşında elleri var

Maden – İş, Türkiye Maden ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası adına sahibi : Genel Başkan Kemal Türkler, Sorumlu yazı işleri Kemal Bilber. Bu sayıyı hazırlayan : Ali Özgentürk Dizgi Baskı : Osmanbey Matbaası : Matbaa Teknisyenleri Sendikası Başkanı Şerif Yaman

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Ağralı, Sedat (1967). Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

Algül, Süreyya (2015). Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akalın, İlhan (1995). DİSK Kısa Tarihi (1960-1980). Ankara: Öteki Yayınları.

Aydın, Zafer (2012). Geleceğe Yazılmış Mektup 1968 Derby İşgali. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Aydın, Zafer (2015). Grevden İşgale Singer Eylemleri, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Boratav, Korkut (2016). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009. Ankara: İmge Kitabevi.

Çelik, Aziz, Zafer Aydın (2006). Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratan Grev, İstanbul: TÜSTAV.

Çelik, Aziz (2010). Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik, Aziz (2010). Sendikal Haklar: Uluslararası Çalışma Hukuku ve Türkiye'nin Uyumsuzluğu, Disiplinler Arası Yaklaşımla İnsan Hakları, (Editör: Selda Çağlar), İstanbul: Beta Yayınevi, 255-332.

Çelik, Aziz (2017). "Türkiye'de Çalışma İlişkilerinde Kurumsallaşma (1960-1980), Çalışma İlişkileri Tarihi (Ed. Ahmet Makal) içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Çelik, Nuri (2012). İş Hukuku Dersleri. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Demir, Fevzi (2009). İş Hukuku ve Uygulaması. İzmir: Birleşik Matbaacılık.

Dereli, Bengü. (1977). Türkiye'de Sendika Demokrasisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Fişek, Kurthan (1969). Türkiye'de Devlet-İşçi İlişkileri Açısından Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Gülmez, Mesut (2014). Sendikal Hakların Ulusalüstü Kuralları Oluşumu ve Uygulanması 1919-2014, 100. Kuruluş Yıldönümü Eşiğinde UÇÖ/ILO İlkeleri. Güncellenen Genişletilen 2. Baskı. Ankara: Hatiboğlu Yayınları.

Işık, Rüçhan (1970). Türk Toplu İş Sözleşmesi Hukukunda Ehliyet ve Yetki. Ankara: Sevinç Matbaası.

Işıklı, Alparslan (1990). Sendikacılık ve Siyaset. Ankara: İmge Kitapevi.

Kabaoğlu, İbrahim (2002). Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 6. Baskı. İmge Kitabevi: Ankara.

Kauçuk İş Sendikası (1976). 5. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu. İstanbul. İlpar Reklam Ajansı.

Kepenek, Yakup (1990). Türkiye Ekonomisi. Ankara: Verso Yayıncılık.

Koç, Yıldırım (1996).Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi. Ankara: Türkiye Yol-İş Sendikası Yayınları

Koç, Canan, Yıldırım Koç (2008). DİSK Tarihi Efsane mi Gerçek mi? 1967-1980. Ankara: Epos Yayınları.

Kutal, Gülten (1977). Türkiye'de İşçi Sendikacılığı: 1960-1968. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

Maden İş Tarihi Çalışma Grubu (2017). Derinden Gelen Kökler (Cilt 1),İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları ve DİSK Birleşik Metal-İş Sendikası Ortak Yayını.

Makal, Ahmet (2002). Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963. Ankara: İmge Kitabevi.

Makal, Ahmet (Ed.) (2013). Çalışma İlişkileri Tarihi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Makal, Ahmet (2018). Ameleden İşçiye Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ökçün, A. Gündüz (1982), Tatil-i Eşgâl Kanunu 1909, Belgeler Yorumlar, Ankara: Ankara Üniversitesi SBFY.

Öztürk, Sırrı (2001). İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15/ 16 Haziran. İstanbul. Sorun Yayınları

Özveri, Murat (2013). Türkiye'de Toplu İş Sözleşmesi Yetki Sistemi ve Sendikasızlaştırma (1963-2009).İstanbul: Legal Yayıncılık.

Sencer, Oya (1969), Türkiye'de İşçi Sınıfı, İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (1988). "27 Mayıs Sonrası İşçi Eylemleri". Cilt 6. İstanbul: İletişim Yayınları. ss.2008-2017.

Sülker, Kemal (1976). İki Konfederasyon Türk İş ve DİSK. İstanbul: Koza Yayınları.

Sülker, Kemal (1980). Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün. İstanbul: Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi.

Sülker, Kemal (2004). Türkiye Sendikacılık Tarihi. İstanbul: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı.

Şafak, Can (2015). Ereğli 1965-1980 Çelik İşçileri, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Şafak, Can (2017). Ereğli 1960-1965 Marrison Yapı İşçileri .İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları

Talas, Cahit (1955) İçtimai İktisat Dersleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No:46-28.

Talas, Cahit (1979). Sosyal Ekonomi. Ankara: S Yayınları.

Uçkan, B. (2002). Türkiye'de Sendikalararası Rekabet. İstanbul: Selüloz İş Sendikası Yayını 13.

2. <u>Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar</u>

Akkaya, Yüksel (2002). "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık 2." Praksis, 63-101.

Apaydın, Orhan (1976). "Yetkili Sendikanın Saptanmasında İşçi Oyuna Başvurulmasının Önlenmesi Direnişleri Arttıracak". Cumhuriyet.

Çelik, Aziz, Kuvvet Lordoğlu (2006). "Türkiye'de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları Üstüne." Çalışma ve Toplum, Sayı 9, 11-30.

Çelik, Aziz (2013). " Türkiye'de Çalışma İlişkilerinde Kurumsallaşma: 1960-1980". Çalışma İlişkileri Tarihi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını. 199-227.

Çelik, Aziz (2018). "DİSK'in Kuruluş ve Varoluş Yılları (1966-1970)". Çalışma Toplum, Sayı 57, 617-663.

Eyrenci, Öner (1998). "Sendika Özgürlüğü" . Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C.3, 30.

Güzelce, İbrahim (17.01.1976). "Referandum yetki uyuşmazlığını çözümlemede ve bundan doğabilecek patlamaları önleyebilecek en etkin ve tek demokratik yoldur.", Cumhuriyet.

Gülmez, Mesut (1996). “1908 Grevleri”. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi.İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C.1.

Gülmez, Mesut (1998). “UÇÖ Denetim Mekanizmaları”. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi.İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C.3.

Gülmez, Mesut (1998). “ Tatil-i Eşgal Kanun-ı Muvakkatı”. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi.İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C.3.

Gülmez, Mesut (1998). “Tatil-i Eşgâl Kanunu’nda Grev Özgürlüğü (Serbestliği)”. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi.İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C.3.

Gülmez, Mesut (2007). “Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına Uyum Sağlayabilecek miyiz?”. Çalışma Toplum 27-52.

Gülmez, Mesut (2008). “Sendika Hakkı, Toplu Sözleşme ve Grevi de İçeren Toplu Eylem Haklarını Kapsar mı?” Çalışma ve Toplum, Sayı 18, 137-169.

Kaya, Pir Ali (2016). “Toplu İş Hukuku”. Türk İş Sendikacılık Akademisi. Ankara: Türk İş Yayınları. C.4, 193-225.

Koçak, Hakan (2014). “İşçi Hareketinin Örgütsel Kapasitesi ve Ölçeksel Strateji Bağlamında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Örneği (1948-1962)”. Çalışma ve Toplum, Sayı 43, 53-102.

Koçak, Hakan; Aziz Çelik (2016). “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün”. Çalışma ve Toplum, Sayı 49, 647-678.

Makal, Ahmet (1998). “Korporatizm”. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, C.2, 289-291

Öztürk, Osman (1996). “1946 Sendikacılığı”, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Cilt 1,169-175.

Özveri, Murat (2016). “Yasaklarla Şekillenmiş Endüstri İlişkileri Sistemi ve 2015 Metal İşçileri Direnişi”. Çalışma ve Toplum, Sayı 49,701-724.

Sur, Melda (2013). “6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Uluslararası Normlar Açısından Değerlendirilmesi”. Çalışma ve Toplum, Sayı 39, 317-156.

Şafak, Can (2014). "Sendika Özgürlüğünün Bir Parçası Olarak Referandum". İstanbul: Mülkiye Dergisi, Sayı 33. 183-203.

3.Arşiv Belgeleri

Akşam, 18 Eylül 1975.

Cumhuriyet, 1 Ocak 1962.

Cumhuriyet, 1 Şubat 1966.

Cumhuriyet, 30 Aralık 1969.

Cumhuriyet, 31 Aralık 1969.

Cumhuriyet, 1 Ocak 1970.

Cumhuriyet, 8 Ocak 1970.

Cumhuriyet, 7 Mayıs 1970.

Cumhuriyet, 17 Ocak 1976.

DİSK(1968). DİSK Kuruluş Bildirisi Ana Tüzüğü. İstanbul. DİSK Yayınları No:2.

DİSK (1970). 3.Genel Kurul Çalışma Raporu. İstanbul. DİSK Yayınları No:5.

DİSK (1973). 4. Genel Kurul Çalışma Raporu. İstanbul. DİSK Yayınları No:9.

DİSK Dergisi. (1976). "6. Yılında 15-16 Haziran". İstanbul: DİSK.

DİSK (1997). "Kavel Direnişi" Olaylar ve Tanıklarla DİSK Tarihi Paneli. İstanbul: DİSK Yayınları.

Dünya, 27 Şubat 1967.

Dünya, 6 Mayıs 1970.

Hürriyet, 12 Ocak 1969.

Maden İş Direniş Özel Sayısı. 15 Haziran 1970.

Maden İş Sendikası (1977). Maden İş Sendikası Genel Kurul Kararları. İstanbul: Maden İş Yayınları No: 24.

Milliyet, 11 Mart 1965.

Milliyet, 13 Mart 1965.

Milliyet, 14 Mart 1965.

Milliyet, 17 Şubat 1967.

Milliyet, 28 Ekim 1967.

Milliyet, 6 Temmuz 1968.

Milliyet, 18 Temmuz 1968.

Milliyet, 6 Ağustos 1969.

Milliyet, 21 Ağustos 1969.

Milliyet, 30 Aralık 1969.

Milliyet, 31 Aralık 1969.

Milliyet, 2 Ocak 1970.

Lastik İş Sendikası (1977). Lastik İş Sendikası 19. Genel Kurul Belgeleri. İstanbul: Lastik İş Yayını.

SADA (1966). Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması, Orijinal Metin. TÜSTAV. DİSK Arşivi.

Son Havadis, 12 Ocak 1969.

Sosyal Adalet, Nisan 1963, Sayı 3, s.11.

Sülker, Kemal (18.02.1969). "Devlet Himayesinde Sendika Diktatörlüğü". Ant Dergisi.

Tercüman, 5 Temmuz 1968.

Tercüman, 9 Temmuz 1968.

Tercüman, 12 Eylül 1968.

Tercüman,13 Ocak 1969.

Türk İş, 7. Genel Kurul Çalışmaları, Ankara 15 Nisan 1968, Türk İş Yayınları No: 62.

4. Elektronik Kaynaklar

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(2017). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2008. https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/calismahayatiistatistikleri/kitap/ Erişim Tarihi:15.12.2018

Çelik, Aziz (2015a). "Otoriter Güdümlü Sendikacılık". http://sendikalmucadele.org/otoriter-gudumlu-sendikacilik-aziz-celik/

Erişim Tarihi: 04.06.2019

Çelik, Aziz (2015b). "Sarı köpek' sözleşmesi ve hukuk". https://www.birgun.net/haber-detay/sari-kopek-sozlesmesi-ve-hukuk-96112.htmlErişim Tarihi: 04.06.2019.

Çelik, Aziz (2016). "Singer'den Reno'ya Sendika Seçme Özgürlüğü.", www.birgün.net, https://www.birgun.net/haber-detay/singerden-renoya-sendika-secme-ozgurlugu-106497.html , Erişim Tarihi: 17.11. 2018.

Dereli, Toker (1966). "Türk Sendikacılığında Merkezileşme Temayülü ve Muhtemel Neticeleri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 17, 46-92. http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/906/10198 Erişim Tarihi: 21.07.2018.

Dereli, Toker (1977). "Toplu Sözleşme Yetkisini Saptama Yolları ve Oylama Yöntemi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 28, 53-76. http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/908/10593 Erişim Tarihi: 21.07.2018.

Ersoy Bahir, (1954) "İşçi Gözü İle İşçi ve İşveren Münasebetleri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, İstanbul Üniversitesi Yayını, Sayı 6, 1954, s. 50-52. https://dergipark.org.tr/download/article-file/9175 Erişim Tarihi: 05.06.2019

Kutal, Metin (1962). "Sendika Hürriyeti", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 13, 99-116. https://dergipark.org.tr/download/article-file/9351 Erişim Tarihi: 20.07.2018

Kutal, Metin (1965). "En Fazla Temsil Kabiliyetini Haiz Sendika Mefhumu", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 16, 35-54. http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/905/10183 Erişim Tarihi: 20.07.2018

Kutal, Metin (1977). "Sendika Üyelik Ödentisinin İşçinin Ücretinden Kesilmesi: CheckOff", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 28, 15-51. https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/908/10592 Erişim Tarihi: 11.08.2018.

Kutal, Metin (2013). "İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Çalışma Sözleşmeleri Işığında Türk Hukukunda Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakları" , Sicil İş Hukuku Dergisi, Sayı 29, 135-144. https://www.mess.org.tr/media/files/408_T2WH7HUOYZsicil_29.pdf Erişim Tarihi: 11.03.2019.

Makal, Ahmet (2003). "Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Çalışma İlişkileri", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 47, 123-171. https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/920/10391 Erişim Tarihi: 7.7.2018.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (1970). "23 Numaralı Geçici Komisyon Raporu" 3. 2. 1970. .https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM /d03/c006/mm 03006101ss0133.pdf Erişim Tarihi: 13.08.2018.

Okay, Suphi Nahit (1978). "Toplu İş Sözleşmelerine Ait Yetki Uyuşmazlıklarında Referandum (Oylama) Sorunu",Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sayı 29, 89-107. https://dergipark.org.tr/download/article-file/9719 Erişim Tarihi: 7.7.2018.

Özveri, Murat (2015). "Bitemeyen kavga: Yellow Dog Sözleşmeleri". https://www.evrensel.net/yazi/74146/bitemeyen-kavga-yellow-dog-sozlesmeleri

Erişim Tarihi: 05.06.2019.

Resmi Gazete (19.03.1954). İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme, Sayı: 8662. http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8662.pdf Erişim Tarihi: 13.03.2019.

Resmi Gazete (24.07.1963). Sendikalar Kanunu, Sayı: 11462. http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11462.pdf Erişim Tarihi: 11.08.2017

Resmi Gazete (21.07.2003). Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme, Sayı: 25175. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030721.htm Erişim Tarihi: 11.03.2019.

Resmi Gazete (11.08.2003). Ekonomik ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Sayı:25196. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm Erişim Tarihi: 11.03.2019.

Sanal, M. Engin (2015). "Bireysel Sendika Özgürlüğünün Türkiye'de 2821 ve 6356 Sayılı Yasalarda Sendikal Nedenle İş Sözleşmesinin Feshi Bağlamında Güvencesi", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi Fakültesi Yayını, Sayı 69, 99-133. https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/33251/370119 Erişim Tarihi: 12.01.2019.

Saymen, Ferit H. (1962). "Anayasa Tasarısında Sendika Hürriyeti", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. İstanbul Üniversitesi Fakültesi Yayını, Sayı 13, 117-128. https://dergipark.org.tr/iusskd/issue/33251 Erişim Tarihi: 11.08.2018.

Şafak, Can (2014). "Gamak 1969: Şerif Aygün'ün Anısı", www.sendika62.org, http://sendika62.org/2014/12/gamak-1969-serif-aygunun-anisi-can-safak/ Erişim Tarihi: 11.09.2017

TBMM (2015). Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1. https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/koalisyon_hukumetleri/Koalisyon_Hukumetleri_C1.pdfErişim Tarihi: 11.08.2017

TBMM (1970). “Kanun Tasarısı.”, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM__/d03/c006/mm__03006101ss0133.pdf

Toprak, Zafer (1981), “1909 Tatil-i Eşgâl Kanunu ve Grev Yasağı”, Toplum ve Bilim, S. 13, Bahar 1981, s.411-156 https://www.academia.edu/22123059/1909_Tatili_E%C5%9Fg%C3%A2l_Kanunu_ve_Grev_Yasa%C4%9F%C4%B1Erişim Tarihi: 06.06.2019

ÖZGEÇMİŞ

1990 Ankara doğumlu olan Kaplan, ilk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamlamıştır. 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olmuştur. 2015 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Kaplan, 2016-2017 arası dönemde Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) 50. Yıl Çalışmaları Projesi'nde arşiv ve sendikal tarih çalışmalarında yer almıştır. 2017 yılından itibaren Tez-Koop-İş Sendikası'nda uzman olarak çalışmaktadır.